

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

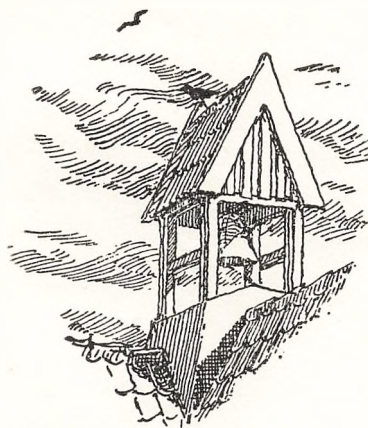
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1948

*UD OG IND . MANGE SIND
ORDET FLYR I SOL OG VIND
SKALLEN BRISTER . KÆRNEN GROR
HØSTEN DØMMER SÆD OG JORD*

UDGIVET AF ASKOV HØJSKOLES
ELEVFORENING . FEBRUAR 1949

Holt & Madsen fot.

INGEBORG APPEL

FOREDRAG

FOR ELEVERNE PAA ASKOV 11. NOVEMBER 1948

Udrundne er de gamle Dage.

Naar Fru Ingeborg Appel er død, forstaar vi, som er ældre, at der er en Tid, som er rundet ud, ikke blot de Dage, som var tilmaalt Fru Appel, men de gamle Dage: de gamle Dage paa Askov og i den danske Højskole.

Paa Askov er Ingeborg Appel født. Her voksede hun op, mens Schrøder, Nutzhorn og la Cour stod i deres Manddoms Kraft. Her har hun været Lærerinde i over et halvt Aarhundrede, Forstanderinde fra 1906 til 1928 og selv Skolens Leder i de to Perioder, Jacob Appel var Minister. Hun var det levende Baand mellem Højskolegenerationerne paa Askov, Baandet mellem Skolens Forstandere fra Faderen over Jacob Appel og til Arnfred; Baandet mellem de skiftende Slægtled af Lærere, Lærerhustruer og Børn, der i Tidens Løb har samledes om Skolen; Baandet mellem de tusinde Elever, som har besøgt Skolen. Hun bevarede i Mindet den Tid, da hendes Fader og hans Venner Trier og Nørregaard var de ledende Mænd i den danske Højskole. Hun kunde huske Christian Flor og fortælle, hvordan hun som lille Pige havde gaaet op og ned i Dagligstuen med den ene Haand i Faderens og den anden i Christian Flors. Men hendes Minde rakte længere tilbage end hendes egen Erindring og omfattede Faderens og Moderens Liv og førte tilbage til Grundtvig og til den danske Højskoles første Begyndelse i det gamle Rødding. I hendes Minde levede vort Folk fra Treaarskrigen, over 64, Sønderjydernes Udlændighed, Genforeningen, 9. April, 5. Maj og til den danske Opvaagnen i Sydslesvig i Dag.

Jeg forstaar godt, at alt dette ikke siger unge Højskoleelever af i Aar det samme som os, der har kendt Fru Appel. Naar jeg

skal fortælle om Fru Appel i Dag, vil jeg derfor prøve at give et Billede af hende og gøre det paa den Maade, at jeg henvender mig til de unge Piger i Salen, som vel bedst kan fatte det, og igennem dem til os andre, for at vi kan forstaa, hvem Fru Appel var.

Fru Appel var en stor dansk Kvindeskikkelse. Der er mange, der tror, at Kvindens Indflydelse paa Samfundet er større i Nutiden end før. Men de mest fremskuende inden for Kvindebevægelsen aner som Elin Wägner, at Kvindens Indflydelse i Virkeligheden er blevet mindre. Mangen moderne Kvinde staar i en stor Virksomhed, men der kommer ofte noget rastløst og rodløst over hende, og det sker let, at det smuldrer for hende. Ogsaa Fru Appel havde faaet Opgaver lagt paa sig, vældige Opgaver, og hun var utrættelig virksom; men hos hende var alt midtsamlet, rodfæstet, og hun gav den, hun mødte, en dyb Tryghed.

Naar man vil maale en Mands Indflydelse, gør man det ofte ved at gøre op, hvordan han har forberedt sig til sin Gerning, hvad han saa har sat i Gang, bygget op, fortsat, været Leder af eller været med i; hvad han har sagt, og hvad han har skrevet. Man kan godt maale Fru Appel med det Maal og konstatere, at hun i sin Ungdom skaffede sig en god Uddannelse som Gymnastikleder, den bedste, der dengang kunde gives i Norden; at hun har været Forstanderinde, Skolens Leder og Medlem af mange Bestyrelser. Men mens det undertiden kan synes, som man kan maale en Mands Indsats ved at lægge de Ting sammen, han var med i, saa giver denne Sum ikke Kvindens Indsats, og det er en Uret at bruge dette Maal over for hende. Det gælder ogsaa Fru Appel, fordi man — hvor vidt hun end spændte — ikke ad den Vej naar ind til det væsentlige.

Fru Appel viste bort fra sig selv — det var ikke hende, det skulde dreje sig om — og denne Holdning var ikke blot personlig sand, men svarede til Virkeligheden, da det store hos hende var det, at hun knyttede sig til, hvad der var større end hende selv.

Der er blevet sagt, at hun var en Sagakvinde. Selv har jeg gennem flere Aar, naar vi paa Danskholdet talte om Sagaer og Sagakvinder, vist hen til Fru Appel. Men ogsaa Sagaens Kvinder var dybt forskellige, og vil man kalde Fru Appel en Sagakvinde, maa man ikke tænke paa Halgerd eller Gudrun Osvifsdatter,

men, som Fru Lund, Rødding, siger, paa Bergthora, Njals Hustru. Der staar om Bergthora, at hun var ætstor. Hun var ikke et løsrevet Blad, men levede ud af Slægten, hun stammede fra. Der staar ogsaa, hun var mandig; det betyder i denne Forbindelse ikke, at hun var mandfolkeagtig, hun har efter alt at dømme været udpræget kvindelig, men at hun var i Besiddelse af den aandelige Egenskab, der kaldes Mandighed, en Egenskab, som Mænd forøvrigt ofte savner. Men dybest er hun karakteriseret ved sin Trofasthed. Det er om hende, der fortælles, at da Flose og hans Mænd havde omringet Bergthorshvol, og Flose tilbød Bergthora frit at gaa bort, før han brændte Gaarden af, svarede hun: »Ung blev jeg givet til Njal og har lovet ham, at vi skulde dele Ve og Vel med hinanden.« Denne Sagakvinde er der Mening i at sammenligne Fru Appel med. Ogsaa hun var ætstor, ogsaa hun var mandig i sin dybe Kvindelighed, og først og sidst var hun trofast. Nu bærer hun — efter sin egen Bestemmelse — sit Brudeslør i Kisten, og Kisten er svøbt i det gamle Dannebrogssflag, som Fru Appels Moder fik af sin Moder med Paabud om ikke at hejse det, før Sønderjylland igen blev frit.

Vilhelm Grønbech har i en Afhandling om Kvindesagen skelnet mellem tre Former for Ægteskab: det moderne Ægteskab, som han skildrer som en Opløsningsproces; det romantiske Ægteskab, som indleder Opløsningen ved blot at ville bygge Ægteskabet paa Følelsen, og saa det gamle Ægteskab, som han skildrer som en Virkelighed, en Verden, som Mand og Kvinde træder ind i, og som bærer dem. I dette Ægteskab, siger Grønbech, havde Kvinden en mindst lige saa betydningsfuld Plads som Manden: »Mens han erobrer, koloniserer hun, mens han erhverver, er hun den bevarende og konsoliderende. Og hun er Slægtens store, evig genfødte Moder, af hvem Ærens rene Linie afhænger. Det vilde derfor være en Misforstaaelse, om vi ud fra vore Krav om personlig Lidenskab vilde slutte, at Kærlighed i dybere Forstand manglede i det gamle Ægteskab. Følelsen var inderlig stærk, den havde den lange Lidenskabs Ro og Vælde, fordi den knyttede sig til noget, som var stort og stærkt. Elskov gik ikke i krappe Bølger — den rullede i lange Rytmer, som krævede et Hav af Tid for at fuldbyrdes.« Ja, en Kvinde af den Støbning var Ingeborg Appel. Over hende var Sagaens Ro og Vælde.

Og dog er hun ikke karakteriseret, naar man siger, hun var Sagakvinde. Der fandtes noget helt andet i hendes Sind, ja, noget, som stod i Modsætning til Sagaen og til det i hendes Natur, som var af Sagaens Art.

Vi taler om det kristne Hjemliv, men Talen er ofte uden Kraft, fordi vi er tilbøjelige til at glemme Jesu strenge Ord om Familie og Hjemliv.

Hos Matthæus hedder det: »Den, som elsker Fader eller Moder mere end mig, er mig ikke værd, og den, som elsker Søn eller Datter mere end mig, er mig ikke værd.« Og hos Lukas er Klan-gen endnu haardere: »Dersom nogen kommer til mig og ikke hader Fader eller Moder, Hustru eller Børn, ja, sit eget Liv, kan han ikke være min Discipel.« Meningen er selvfølgelig ikke den, at vi skulde blive mere værd ved at skille os fra Fader, Moder og Søskende, Hustru og Børn, endsige ved at hade dem. Men der ligger i disse Ord en Fornægtelse af Hjemmet som naturgivet Samfund, en Fornægtelse, der er i Strid med noget af det dybeste i en Kvindes Natur. Og dog er det Jesu Ord.

Nu kan vi imidlertid eje vort Hjem paa to Maader: umiddelbart som Natur, og givet paany som en Gave. Det er det, Søren Kierkegaard taler om i »Gentagelsen«. Ligesom Job havde Sønner og Døtre og jordisk Gods i Overmaal, og mistede alt, men fik det igen, ja, dobbelt op, saaledes, siger Kierkegaard, kan et Menneske umiddelbart føle sig bundet af og knyttet til Familie, Arbejde, Folk og Fædreland, og saa kan vi opleve, at dette som alt menneskeligt er skrøbeligt, og erfare, at vor egen Kærlighed til det er gennemsyret af Synd, og vi kan sidde tilbage i Asken, fattige som Job.

Men da kan det ske, at vi kan faa alt igen, ja, dobbelt op, men denne Gang som Gave. Dette er, hvad Kierkegaard kalder Gentagelsen. Hos Fru Appel var det ikke reflekteret bevidst, men ogsaa hun kendte Gentagelsen paa sin Maade. Hendes Natur var kvindelig, moderlig, slægtsbestemt, og denne Natur havde hun faaet igen i en anden Sammenhæng i Gentagelsen, eller, som hun selv vilde sige: som Gave og Opgave.

Der er noget i Højskolens Syn, der hænger sammen med dette, at Fællesskabet i Gentagelsen maa bekræftes personlig, og Kærligheden ved Beslutningen nedsænkes i Viljen, i Trofastheden. Hvad

det vil sige, havde Ingeborg Appel fra sin Ungdom Forudsætninger for at forstaa. Der var et Ord af Grundtvig, hun holdt meget af: »Ungdomstiden er Livets Blomst og Aandens Skabertime.« Men det, der gør, at Ungdomstiden er moden for Aandens Skaberværk, er jo Ungdommens Sans for, hvad der er Livets Maal og Mening. Denne Sans kaldte de gamle Poesi, og mange har forstaaet den som noget, der havde med Længsel og Stemning at gøre. Men for Ingeborg Appel var Poesien noget, der angik Viljen. Det havde hun forstaaet af Ludvig Schrøders Mytefortælling og Ernst Triers Foredrag om det gamle Testamentes store Skikkelser. Derfor kunde hun godt lide at høre Julebudskabet i den svenske Oversættelse: »Ære være Gud i det høje, Fred paa Jorden og i Menneskene en god Vilje.« Strengt taget er Oversættelsen forkert. Men ret forstaaet indeholder den en levende Sandhed: at det er Guds Vilje at frelse Mennesket, at befri Menneskets trælbundne Vilje.

Det forstod Ingeborg Appel; det talte ogsaa til hendes Ungdom, og det var det, som gjorde, at vi bag det gamle Ansigt skimtede et ungt Ansigt, bag den bøjede Skikkelse saa en ung, rank Kvinde.

Mange har talt om Fru Appels Myndighed, men det hører med i Billedet af hendes Ungdom, at hun ofte var forsagt og ængstelig. Selv har hun fortalt, hvor knugende det virkede paa hende, da hun sammen med Jacob Appel skulde overtage den Opgave at føre Skolen videre. Men denne Angst hang just sammen med, at hun havde nemmet Højskolens Forkyndelse om Livets Bestemmelse og forholdt sig til denne Bestemmelse i Frygt og Bæven. Man kan ogsaa roligt sige, at ingen stor aandelig Gerning kan udrettes, undtagen det sker under Frygt og Bæven. Ikke Frygten for dit og dat, men Frygten for at komme bort fra sin Bestemmelse — eller Frygten for ikke at kunne finde tilbage til den. Det er denne Frygt og Bæven, der er Forklaringen paa hendes Myndighed. Hun havde Myndighed ogsaa af Natur, men dybest bundede den i noget andet. Den, som ikke kender til Frygt og Bæven i Forhold til Kaldet, frygter alt muligt menneskeligt; men den, som kender den sande Frygt, finder i den Modet til at overvinde den Menneskefrygt, vi alle maa kæmpe med; Modet til at bære Ansvar og — om det skal være — tage Stødet. Det kunde Fru Appel. — Mens Jacob Appel var Minister, hændte det, at nogle

Elever maatte vises bort, fordi de havde overtraadt Skolens Forbud mod Drikkeri. Men de andre Elever syntes, det var Synd for dem, og nøjedes ikke med det, men sendte en Deputation til Fru Appel og meddelte hende, at hvis Overtræderne skulde forlade Skolen, saa fulgte Elevskaren med. Fru Appel er flere Gange i Samtale vendt tilbage til den Episode. Hun forklarede, hvad der stod paa Spil; Askov kunde komme i Folkemunde, og hendes Mands Stilling som Kultusminister svækkes. Men det fik ikke hjælpe. Hun kunde ikke vige, syntes hun, uden at svigte, og hun meddelte Eleverne, at hendes Beslutning stod fast, og vilde Eleverne rejse, saa maatte de gøre det. Naa, saa blev de forøvrigt; men det er en anden Sag, og det kunde hun ikke vide paa Forhaand.

Netop fordi Ingeborg Appel kendte Gentagelsen og kendte Frygt og Bæven, vil jeg hellere karakterisere hende som Middelalderkvinde end som Sagakvinde. Hun var en Kvinde som den svenske Birgitta. Ikke at hun var en Helgeninde; det vilde være hende dybt imod, om nogen vilde tale saadan om hende, men det vilde heller ikke være i hendes Aand. Det laa hende fjernt at lade sig spærre inde i Kloster, — hun var, hvor Livet rørtes i Arbejde, i Fest. — Og dog var der noget af den store Birgittas Aand over hende, og skal jeg tale om den Selvopdragelsens Tugt, hun underkastede sig, tror jeg bedst jeg kan gøre det ud fra Benedikt af Nurcias Klosterregler. De er os meget fremmede, men jeg tror, man maa indrømme, der ligger en menneskelig Erfaring bag dem om aandelig Tugt.

Den første Regel var, at Munkene skulde blive paa samme Sted: *stabilitas loci*. Det var ikke bare af Særhed, men der laa Visdom bag. Vort Liv er saa kort, og der er en stor Fare for, at det skal falde fra hinanden i Episoder og blive til ingenting. Derfor maatte Munkene gaa ind under den Tugt ikke at flytte, uden Kaldet til dem lød, og da kun for at fortsætte den Gerning, de havde begyndt. Den Samlethed, som dette gav, kendte ogsaa Ingeborg Appel. Hele sit Liv havde hun levet i Askov. Og ikke bare det, men hendes Gerning var midtsamlet i en Grad, som ellers er ukendt blandt moderne Mennesker.

Den anden Regel hed: *conversio morum*. Sædernes Omvendelse. For Munkene betød det et Liv i Fattigdom og ugift Stand.

For Fru Appel var det ikke Munkefromhed. Hvem kunde holde Fest som hun? Og dog gav hun sig ind under en Tugt. I de tyve Aar, hun er kommet i vort Hjem, mindes jeg ikke en eneste Gang, vi har faaet hende til at sætte sig i en Lænestol. Der gik Frasagn om hendes »store Hovedpine«, men hun højede sig ikke. — Fru Lund fortæller, hvordan man kunde se hende komme over Gaarden, hvid i Ansigtet. Hun havde faaet sin Hovedpinekaffe, der efter Sigende var saa stærk, saa Teskeen kunde staa lodret i Koppen. Saa gik hun til Arbejdet, og gav Viljen Tømmen. Jeg gad vide, hvad de gamle Munke vilde have sagt til det! De kunde godt have lært et og andet af Ingeborg Appel!

Den tredie Regel var obediencia, Lydighed, og den var den vigtigste af dem alle, ogsaa for Ingeborg Appel, men for hende ikke Lydighed mod en eller anden Abbedisse, men mod det Kald, som var givet hende.

Under denne Tugt gik hun ud i Livet, ud til en Gerning, som i sin dybe Menneskelighed i eet og alt var kvindelig: som Søster, Datter, Hustru, Moder. Hun var Ludvig og Charlotte Schrøders Datter og bar Præg af det Livet igennem. Hun var Jacob Appels Hustru og bar hans Byrder med ham. Og hun var Moder. Det er vist Manfred Bjørkquist, der har kaldt Danmark de store Mødres Land. Og var ikke Ingeborg Appel den største af disse Mødre i sit Slægtled? Hun var Moder, og hun var det helt og fuldt for sine Børn, Børnebørn og hele den store Slægt. Men hendes Moderlighed var en Magt, der maatte have større Opgaver at omspænde. Saa blev hun Moder for Højskolen og Eleverne, for Lærerne, deres Hustruer, ja, deres Børn, som det skete hun tog imod ved Fødselen, kom til under Sygdom og fortalte Eventyr for og gav en Billedbog til Fødselsdagen af Billeder, hun selv havde klippet ud og klistret ind i Bogen. — Hun besøgte de gamle og syge. Hun kom, og hun kom regelmæssigt. Hun lyttede til dem, og hun lod dem læsse af, hvad der tyngede; og hun sang for dem, naar det lakkede mod Slutningen.

Fru Appel var en af dem, der voksede med Livets Krav og Livets Alvor. Vinteren 1918—19 rasede den spanske Syge, og mange ved at berette fra dengang. Snart laa næsten alle Elever, og Fru Appel tog Plejen i sine Hænder; til at begynde med havde hun Hjælp af de unge Piger, der skulde være Sygeplejersker, men

efterhaanden tyndede det ogsaa ud imellem dem. Men Fru Appel sørgede for, at alt blev gjort, hvad der var menneskeligt muligt, og ydede selv — syntes man — det, der laa over et Menneskes Kræfter. Alligevel døde fem af de unge. En af dem, en ung Mand, laa i Anfægtelser. Han var kommet bort fra sin Barnetro, og nu skulde han dø. Forældrene var undervejs, men kunde ikke naa frem. Saa talte Fru Appel med ham og sang Jakob Knudsens Morgensang for ham, og der kom Fred over ham, da hun sang Verset:

Lad mig nu kun drage ad natmørkt Hav.
Lad mig ikkun stævne imod min Grav.
Livets Gud mig skærmer, jeg er hans Barn.
Ud hans Haand mig river af Dødens Garn.

Dette Minde var et af de dyreste for hende. For hende var dét, hun dengang havde givet, ingen Fortjeneste; det stod for hende, som den unge havde givet *hende* en Gave.

I Moderlighed optog hun ogsaa de Opgaver, som blev lagt paa hende udefra som Medlem af Bestyrelsen for Sygeplejeforeningen for Malt og Folding, Ribe Amts Plejehjemsforening, Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse og Sønderjyds Skoleforening. Hun vilde ikke nøjes med at sidde til Pynt, men gjorde overalt en Indsats, pligtopfyldende til det sidste. — Datterligt og moderligt var hendes Forhold til Askov, til den danske Højskole og til den nordiske Højskole. Hun kendte den svenske Højskoles første Mænd, og hjerteligt var hun knyttet til Holmstrøms paa Hvilan. Hun kendte Faderens Ven Christopher Bruun og mange af de andre norske Højskolemænd. Liakka og Mikander fra Finland og Gudmundur Hjaltason fra Island havde været Elever paa Askov i Faderens Tid.

Men nu er hun død, hun, i hvem alt dette var Virkelighed, og vi maa sige til os selv: Udrundne er de gamle Dage som Floder i det store Hav. Men i Sangen er der jo ogsaa et Haab om Fornyelse, om Foryngelse. Tradition er god at have. Men den gør det ikke. Hvad det gælder, er at finde tilbage til de Kilder, de gamle øste af, og som altid er de samme. Maatte Højskolen faa Velsignelse til det, og maatte Askov faa det. Maatte der vokse en Slægt op, som har Sans for det, som bar Fru Appel, en Slægt, der atter vil lade Moderligheden gennemtrænge Hjemliv, Samfundsliv

---

og Folkeliv, saa vi i Sandhed kan synge den Sang, Jacob Appel holdt saa meget af, Sangen: »Jeg gik mig ud en Sommerdag at høre Fuglesang, som Hjertet monne røre«, og hvori dette Vers staar:

Da mærke alle, som har Mødre kære,
Det er godt i Danemark at være,
I de dybe Dale, mellem Nattergale
Og de andre Fugle smaa som tale.

Ære være Fru Appels Minde iblandt os!

HOLGER KJÆR.

INGEBORG APPEL

MINNESONG

Tone: Apostlerne sat.

*Hardt frostnatti slo, men solvarmen vann —
og spiror spratt friske or grunnen.
Vårbod og vår over Dane-vang rann
med solsong — som nyskirsla funnen.*

*Det land er og folket som saman skyt blom,
og fuglar med folket syng saman.
Den vigslande Anden med synene kom
for dådsverk — i ålvor og gaman.*

*Den hugstore kvinna av adelsterk rot,
ho femneglad alle ting voggar —
fortid som framtid — til nærkrav tok mot
med solsmil — om smertesår doggar.*

*Du »høgskulemor« tok mot alt som ei mor,
gav nøring av morrike bringa
med kjærleiks varmen til liten og stor
og ljøs som lik klokkeklemt ringa.*

*Å trufaste mor! du roma, gav alt
det beste i høgskulelivet,
var tenar for Anden, som vekkjer, er salt
i odlande arbeid for livet.*

*Du rik var, vart rikar' ved mor-varmt få gje'
dei borni som fann eller stundar —
til trui på livet og godhug, Guds fred.
Sist »livsarv« til vårsong i lundar.*

Helsing frå den hjarteleg takksame

S. KVAALE.

Søgne, 8. desember 1948.

NYTÅRSTANKER

Det er vel sjældent, at der er grund til i den jævnt glidende strøm af historiske begivenheder at sætte et særligt punktum ved årsskiftet, men undertiden kan man alligevel ved nyåret have en fornemmelse af at gå ind i et særligt betydningsfuldt år, og mange har sikkert denne fornemmelse i disse dage.

Det er vel næppe spørgsmålet, om janustemplets døre skal være åbne eller lukkede i det kommende år, der lægger tyngde over sindene netop nu. Janustemplet i det gamle Rom var hjemmets symbol, og når der var krig, stod dørene åbne, men når der var fred, og alle var hjemme, kunne dørene lukkes. Der er næppe fare for, at krigen kommer i 1949, men desværre vel heller ingen grund til at tro, at freden bliver betrygget. Her i landet tænker vi på, at vi i dette år skal fejre grundlovens 100 års jubilæum, og folket vil i tusindtal samles til strålende fester 2. pinsedag. Varme og stærke ord vil lyde om frihedens og folkestyrets værdi og velsignelse, og skumlere vil i krogene snakke om, at den jævne mand stadig ikke har ret meget at skulle have sagt, og at enevældens kancellistyre var lidet gennemgribende og omfattende i sammenligning med, hvad nutidens administration evner.

Mere betydningsfuldt er det, at de fremtidige kår for det danske mindretal syd for den nuværende grænse formentlig skal fastlægges i indeværende år, og fastlægges på den grundsætning, at der skal være lige vilkår for de nationale mindretal på begge sider af skelbækken. Dette er i sin orden; men nogle af os føler det vemodigt, at denne gang er det ikke blot et krav, vi må stille, men også et krav, der udefra stilles til os, og spørgsmålet rejser sig, om det ikke havde været — ikke blot klogt, men også rigtigt — at give det tyske skolearbejde i Sønderjylland andre kår, end loven af 12. juli 1946 hjemler. Ret til at oprette friskoler med

betydelig statsstøtte er ingen ringe ting og absolut rigtigt; men at hjemmene i et grænseland har ret til at sende deres børn i en offentlig skole, der er i overensstemmelse med hjemmets nationale indstilling, er nu heller ikke nogen udansk tanke, og den er i alt fald demokratisk.

Det er forståeligt, at særligt den sønderjydske befolkning nærer mistillid og bitterhed overfor naboer og landsmænd, der var illoyale under besættelsen; men det er også forståeligt, at dansk udenrigs- og kulturpolitik må føres efter lange linier og ikke kan formes efter stemninger, der er født under onde tiders tryk. Når tyske myndigheder skal til at godkende lærerne til den kommende friskole og skal godkende ikke blot undervisningsplan og lærebøger, men læsebøger og skolebogssamlinger, sådan som det må blive i overensstemmelse med den danske lovgivnings krav i Sønderjylland, så er det ikke alle, der finder, at den dansksindede slesvigske folkegruppes åndelige og kulturelle frihed er særlig godt betrygget, selv om de økonomiske opgaver kan løses. Måske er det sundt for det fremtidige forhold mellem de to folk, at parterne nu står mere lige. Før synes mange af os, lidt farisæisk måske, at næsten al ret i grænsestriden og kulturkampen var på dansk side og al uret på tysk, nu kan man ikke engang som dansk stå på Dybbølbjerg med helt god samvittighed. Ruinerne af det tyske mindesmærke, der er ødelagt ved ustraffet dansk hærværk, ligger for nær.

Det er vanskeligt — ja umuligt — at skrive nytårsbetragtninger, når en hel ny situation kan foreligge, inden artiklen er trykt, endsige læst. Dette gælder ikke mindst det tredje store spørgsmål, der formentlig skal finde sin afgørelse i år: Danmarks stilling i den store opmarch mellem øst og vest. — Nu er der jo den udvej at lade være med at snakke om ting, man ikke kan se tilbunds i; men tilbage bliver en fornemmelse af, at i så skæbnelige afgørelser bør hele folket være levende med, og at der var rimelighed i, at gamle Askov elever gennem årsskriftet fik ikke blot en hilsen, men også en hjælp til en orientering. Men hvem har kyndighed og myndighed til at give den? Jeg kan ikke.

For 10 år siden var vesteuropa — nærmere bestemt England — endnu klodens tyngdepunkt, i dag er vesteuropa blevet en række randstater ligesom også mellemeuropa, blot med den mu-

lighed i behold at vælge mellem U. S. A. og U. S. S. R., og da de fleste af os ikke ønsker de østlige randstaters skæbne, bliver spørgsmålet, hvordan vi bedst undgår den. De 37 mænd, der lige har udsendt et opråb om »Danmarks Valg« til vort folk, føler sig sikre og tilråder den ubetingede tilslutning til Atlantunionen som det klogeste og det værdigste. Andre, deriblandt undertegnede, kan ikke forlige sig med et splittet Norden, hvis sammenholdet er muligt, og mener, at et samlet og uafhængigt Norden har lige så store muligheder for at lægge sit lille lod i vægtskålen for verdensfredens bevarelse, som hvis et eller to af de nordiske folk straks går ind i vestblokken, men selv i et demokratisk land bliver det jo sådan, at den inderkreds, der har de fortrolige indberetninger fra gesandtskaberne og har ansvaret over for hele folket, må træffe afgørelsen, og alle ansvarlige er vel enige om, at nordisk udenrigspolitik har den opgave at bevare de nordiske lande og folk fra tilintetgørelse.

Her skal blot gøres opmærksom på en anden sag. De mellem-europæiske lande øst for jerntæppet, der har mistet det demokratiske styre, sådan som vi opfatter det, har jo nok gjort det under russisk tryk, men ikke altid ved hjælp af russiske soldater. Der er f. eks. ingen russiske soldater i Checkoslovakiet, men det kommunistiske parti, der ved valget i 1946 repræsenterede 38 pct. af rigsdagen, tog magten gennem et militært kup og regerer nu efter diktaturets kendte skema; men det er altså landsmænd og ikke fremmede, der regerer, og spørges man så, hvordan sådan noget kan ske, må mange faktorer vel nævnes. F. eks. dette, at checkerne i århundreder har set hen til racefællerne mod øst og derfra ventet hjælpen mod Habsburgernes undertrykkelse af checkernes sprog og kultur. Så findes der jo i ethvert folk revolutionære gemytter med mindreværdskomplekser, der i en omvæltning øjner en chance for at vinde en magt og ære, der ellers ligger helt udenfor rækkevidde. Men den tungest vejende forklaring er dog sikkert, at mange havde en følelse af økonomisk undertrykkelse og social uret og derfor lyttede til budskabet om det jordiske paradys, kommunismen forkynder.

Man fik det indtryk ved et kort besøg i Prag, at det var et uløst jordspørgsmål på landet og et uløst boligspørgsmål i byerne, som har været kommunisternes bedste forbundsfæller. Man sagde

— jeg garanterer ikke for rigtigheden — at 78 pct. af Prags befolkning boede i eetværelses lejligheder. Er det sandt, er det ikke uforståeligt, at en del havde lyst til at prøve et andet styre. På spørgsmålet om, hvorfor de socialistiske og borgerlige partier ikke havde taget alvorligt fat på disse opgaver, lød svaret: at når et parti fremsatte et forslag, stemte de andre imod, fordi det ville være en alt for stor partipolitisk fordel for det parti, der kunde rose sig af at have ført bolig- eller jordspørgsmålet frem til en løsning. Lad svaret være tendentiøst, moralen er vel — hvis der er nogen — at man godt kan arbejde for revolutionen uden at være sig det bevidst, selv om man er energisk modstander af kommunismen.

Vesten rustet sig for at hindre eller afslå et muligt angreb fra østmagternes side, og vi skal også ruste, og det er sikkert nødvendigt; men der var jo den mulighed, at Rusland ikke særlig pønser på en angrebskrig, men regner med at sejre endda. Ideologier kan ikke besejres med kanoner, og sociale problemer kan ikke i det lange løb løses gennem rustninger, og derfor vil det sikkert være forstandigt at tænke på, at en stat, selvom den var knyttet til en militært uovervindelig atlantunion, kunne miste sit folkestyre og borgerne dermed deres frihed, fordi de problemer, der skulle løses, ikke blev løst. Dog er det sikkert ikke Danmark, der er mest truet her, selv om en arbejdsløshed, som vi havde den i visse mellemkrigsår, ville være et alvorligt memento.

Måske var det rigtigt at forsøge at grave endnu et spadestik dybere i spændingen mellem øst og vest. — I forordet til et kulturhistorisk værk skriver Sir Richard Livingstone i 1925, men med samme gyldighed i dag: »Vi er blevet slaver af vor materielle civilisation, ikke dens herrer. Ingen målets stolte vind fylder vore skibes sejl. Den moderne verden har ikke noget bestemt livssyn, og dette er, når det kommer til stykket, en alvorligere fare for verden end økonomisk sammenbrud eller endog krig. Uden et klart og fastholdt livssyn øder og misbruger menneskene de materielle goder og fortaber sig selv i deres rige overflod som rejsende i en tropeskov uden fører, kort og kompas. Hvad vi er vidner til i Europa og andetsteds, er andet og mere end modstridende politiske tidevandes normale ebbe og flod. Det er selve det virvar, der er hidført af et åndeligt ideals sammenbrud.« —

Har forfatteren ret —? Har vi her den dybeste grund til ængstelse for Europas fremtid? Men i så fald, står det så bedre til på den anden side jerntæppet? Der er jo næppe tvivl om, at selv om millioner lever uden håb, så er der en ungdom, der har sluttet sig til partiet af begejstring for de store syner og som vil sige som Kravsjenko i sin bog: »Jeg valgte friheden«, da han skildrer sin ungdom: »Blandt os unge fandtes kun begejstring. Nu havde livet fået mening.«

En lille i sig selv ubetydelig episode fra andelskongressen i Prag i efteråret brændte sig ind i min bevidsthed. Kongressen var indbudt til middag. De ca. 500 deltagere, der repræsenterede mangfoldige nationer og sprog, havde spist, de officielle taler var holdt, — så begyndte en skotte at synge, og snart sang hele forsamlingen vekselvis. Den ene halvdel var delegerede fra landene øst for jerntæppet, de var alle kommunister, ellers var de ikke kommet med. De sang godt, man så på ansigterne, hvordan de var grebet af sangene, og de kunne alle synge med, uanset hvilken nation de tilhørte. Man kom til at tænke på sangen i Vartov under Grundtvigs prædikestol, selv om det vist langt fra var salmer, de sang.

Så skulle vi andre vestens folk synge; men vi havde ingen fælles sange. Protestanter plejer ved internationalt samvær at synge »Vor Gud han er så fast en borg«, men vestens repræsentanter var just heller ikke en salmesyngende menighed. Nogenlunde gik det med Robert Burns' »Skuld gammel venskab rejn forgo« — her kunne vi danske synge med. Men kun een gang lykkedes det at få et fuldtonende kor: »There is a long way to tipperary«, *den* kunne vi alle. — Det hele betød jo ikke noget, men — alligevel.

I disse år er der en voksende interesse for den danske eller den nordiske folkehøjskole i mange lande, og spørger man hvorfor, er svaret næppe helt enkelt, men det synes, som om nogle af dem, der spejder mod en ny verden, tror, at den danske højskole ejer en syntese, et helhedssyn, der kan afbøde virkningerne af »de åndelige idealers sammenbrud«, som Livingstone talte om, og vi synes vel også, vi har noget at sige og især noget at synge om; men har vi et budskab til verden, vi, som ikke engang evner at få hele den danske ungdom til at lytte?

Når man er overbevist om, at vestens kultur kun kan genrejses på den grund, som den rent historisk i hovedsagen er bygget på — nemlig kristendommen — så må syntesen eller det budskab, højskolen fører frem, bæres af dette syn, selv om det ikke må glemmes, at kristendommen har videre sigte og andre opgaver end just at redde vestens kultur. Imidlertid må det heller ikke glemmes, at i en tid, hvor biologer og psykologer, politikere og teologer kappes om at nedvurdere og forråde mennesket, er det påkrævet, at Grundtvigs røst lyder, når han vidner om, at mennesket er et guddommeligt experiment, der viser, hvordan ånd og støv kan gennemtrænge hinanden. Den nye verden kunne vel nok trænge til et ord om menneskets værdighed og bestemmelse, men ord klarer det jo næppe. Den bedste tjeneste, vi kan gøre andre folkeslag, er vel at forsøge at tale sådan til vor egen ungdom, at den oplever forpligtelsen over for vort eget folk og derfra ud i en større sammenhæng — og så går hjem og gør det daglige arbejde sådan, at de folkelige og sociale opgaver, der skal løses, *bliver* løst, og løst i overensstemmelse med det budskab, der er os betroet.

Medio januar 1949.

J. TH. ARNFRED.

DET LEVENDE ORD — DET DØDE BOGSTAV

Da Askov højskole i 1935 indviede sin nye biblioteksbygning, begyndte forstander Arnfred sin festtale saadan: »Det kan synes mærkeligt, at vi her paa skolen for det levende ord rejser en bygning for det døde bogstav«. Fortsættelsen husker jeg ikke, men hvis man kan tro et referat i biblioteksbladet »Bogens verden«, saa var forstander Arnfreds mening den, at dette betød ikke nogen kursændring, men det var et vidnesbyrd om, at i højskolen idag »betingede det levende ord og bogen hinanden«. Jeg er ikke sikker paa, at forstander Arnfred siger god for den formulering, men jeg er sikker paa, at hans og Askov højskoles ønske, naar de byggede bibliotek, var, at det skrevne ord kunde blive en bedre tjener for det levende ord. Men selve det, at der skulde en forklaring, næsten en undskyldning til, naar man byggede bibliotek, fik mig til at foretage en undersøgelse af bogens plads i højskolen gennem tiden, og denne undersøgelse viste, at det varede meget længe, inden man i højskolen — naturligvis med visse undtagelser — men inden man i det store og hele holdt op at se skævt til bogen, og at forstander Arnfreds ord ikke var helt overflødige i 1935. Det er mærkeligt at se, hvordan en sandhed, der har fundet et lysende klart udtryk, kan have en lammende virkning, nemlig naar der lister sig blot den mindste skævhed ind i opfattelsen. Det forekommer mig at være sket med den sandhed, som Grundtvig har givet udtryk i modsætningen: det levende ord — det døde bogstav. Det blev til slagord, og et slagord kan være godt til at slaa det rigtige fast, men det kan ogsaa slaa døre i.

Jeg gaar saa langt tilbage som til 1908. Før den tid har jeg ikke kunnet finde noget tegn til, at spørgsmaalet om bogen og højskolen har vakt nogen interesse. Bibliotekssagen var da ved at vokse frem herhjemme. Dens pionerer: Jørgen Banke, Th.

Døssing og daværende overlærer i Horsens, senere professor Andreas Schack Steenberg arbejdede utrætteligt for at give bøgerne og læsningen en plads i folkeoplysningen. I 1908 gik professor Steenberg til aktion overfor højskolen. Han stod selv højskolen nær, kom en del paa Askov og var god ven af Ludvig Schrøder, som altid havde opmuntret ham i hans arbejde med sognebibliotekerne. Det begyndte med, at han som formand for statens bogsamlingskomité udsendte spørgeskemaer til højskolerne, om hvad de ejede af bogsamlinger og om benyttelsen af bøgerne, ledsaget af et tilsagn om statens støtte til oprettelse og drift af en elevbogsamling ved alle højskoler, baade et haandbibliotek og andre gode bøger til udlaan. Det næste blev en forhandling ved et højskolelærermøde i Askov indledet af professor Steenberg. Begge dele blev en stor skuffelse for ham. — Højst halvdelen af højskolerne havde besvaret spørgeskemaerne, og de besvarelser, der kom ind, gav paa faa undtagelser nær et sørgeligt billede af bogens plads i højskolen. Forhandlingen, der blev meget kort — der findes referat af dette møde i Højskolebladet 1908 — viste mere skepsis end interesse for sagen. I et aar var der tavshed om sagen, saa bringer Højskolebladet en artikel, atter af prof. Steenberg: »Bøgerne og højskolens arbejde for ungdommen«. I en fodnote staar der: »Denne artikel gengiver i hovedsagen indholdet af et foredrag, som skulde være holdt som indledning til en diskussion ved højskolelærernes kursus i København i september d. a. Paa grund af en arrangementsfejl fra kursusledelsens side maatte foredraget aflyses. Det blev da aftalen med en del af kursusedtagerne, at man skulde søge at faa en diskussion om spørgsmaalet i gang i Højskolebladet.« — I det hele taget var Højskolebladet meget positivt indstillet og blev i den følgende tid ved med at pirke til højskolefolkene for at faa sagen frem i dagens lys. Den omtalte artikel af Steenberg fra 1909 røber da ogsaa skuffelse over højskolens indstilling, som han fristes til at karakterisere ved surhed. Han er klar over, at det er det gamle slagord, han slaas med. Jeg citerer Steenberg: »Jeg tror, at der er gjort en Del Ulykker ved, at man i Stedet for Udtrykkene »det talte og det trykte Ord« saa ofte har brugt Udtrykkene »det levende Ord« — »det døde Bogstav«, Udtryk, der jo af Grundtvig oprindeligt er benyttet i langt mere begrænset Betydning. Det er

vel ogsaa Benyttelsen af disse Udtryk, som har haft sin Del af Skylden for de mange Krøniker, der er gaaet om Grundtvigs Forholdt til Bøgerne. Han, der kaldte sig »Hælvten Bogorm, Hælvten Skjald«, der sang om, at Ungdommen skulde oplæres gennem »Ord i Mund og Skrift i Bog«, kan ikke beskyldes for at have agtet Bogen ringe, fordi han overfor gammel Overtro paa Bøgernes og særlig Lærebøgernes Magt hævdede det talte Ords Betydning og særligt hævdede *det*s Magt til at vække Ungdommen. Om Højskolen har agtet Bøgerne lige saa højt som Grundtvig gjorde det, er jeg ikke sikker paa. Heller ikke er jeg sikker paa, om der ikke fra visse Højskoler og til visse Tider er udgaaet Paavirkninger, der har hemmet Brugen af Bøgerne.« Enkelte højskolemænd var helt paa linie med Steenberg, jeg kan nævne Arne Møller, den senere seminarieforsender, og navnlig Thomas Bredsdorff, som Steenberg støttede sig til i sin appel. Han citerer en udtalelse af Bredsdorff fra et bogsamlingsmøde i Varde saaledes: »Vort Land er i en Slappelses Periode, og derfor trænger vi til at faa indført en god Læsning, der kan staalsætte og styrke. Den uhyre Foredragstid har naaet sit Højdepunkt. Vi har her til Lands i lange Tider haft en Foredrags-Kuglesprøjte, der har sprøjtet ud over Landet en Mængde Stof. Dette Foredrageri har nu kulmineret — Nu kommer Læsningen. Nu kan vi sætte efter (som man siger, naar man stabler Tørv) med Læsning, saa kan der blive Fasthed i Landet. Det er et Spørgsmaal, om man ikke paa mange Egne hellere skulde læse end høre Foredrag. Ja, der er Egne, som skulde sultes ud, de skulde ikke høre et Foredrag i 5 Aar, og i Stedet sættes til at læse.«

Steenberg bebrejder videre højskolen, at den har forsømt en del af sin opgave, som ogsaa er at vække de unges kundskabstrang og respekt for retskaffent aandeligt arbejde, og det, der er i vejen, mener han, »er nok den danske Magelighed.« Det er ikke alene ungdommens kundskabssøgen, Steenberg ønsker fremmet, selv om det er det, han taler mest om, men ogsaa den unges møde med digtningen. »En daadskraftig Ungdom,« siger han, »det er netop ogsaa, hvad vi vil skabe gennem Læsningen, en Ungdom, der forstaar ved Bøgernes Hjælp at skaffe sig den Løftelse, der avler Daad, og at skaffe sig de Raad, der fører Daaden ind paa de rigtige Veje.«

Men der skulde gaa endnu et aar, før der var nogen, der tog handsken op. Der skulde en skrappere pen til, og den havde professor Edvard Lehmann. I slutningen af 1910, altsaa godt to aar efter Steenbergs mislykkede aktion, kom Lehmann med en artikel i Højskolebladet, der fik rusket op i højskolefolkene. Den hed: »Om læsning og om højskolen«. Denne artikel skulde tjene flere formaal, idet Lehmann havde flere løfter paa samvittigheden: Professor Steenberg havde han lovet at skrive om læsning, pastor Brücker i Aagaard at skrive om »Højskolen i Soer« — Brückers hjertesag — og Højskolebladet havde han lovet at skrive om begge dele. Han slog saa flere fluer med eet smæk og samlede det, han havde paa hjerte under devisen: »Højskolen i Soer, hvor den danske befolkning, høje som lave, bl. a. kan lære at læse en bog.« Om Lehmanns indsats i diskussionen faar man lyst til at sige: hellere ramme ved siden af end slet ikke ramme. Men forfriskende var det, og han fik sat lus i skindpelsen, dels ved nogle uforskammetheder, han kom for skade at sige f. eks. om de smaa højskoler, der »jo ikke havde saa megen brug for bogen som de større højskoler, hvor der arbejdedes ordentlig« — hvilket naturligvis fremkaldte rasende protest fra de smaa højskoler forstaaeligt nok, men ikke just sagen vedkommende, — og dels ved nogle uhyrligheder. Her er et par eksempler: »Højskolen vænner i den grad sine elever til at høre, at det er det eneste, de kan«, »Folk skulde meget hellere blive hjemme og læse en bog end bestandig at blive jaget ud af huset for at høre en eller anden holde et foredrag . . . Og hvad kommer der ud af al denne høren? Hos de fleste — forglemmelse af det enkelte, de har hørt, blot et almindeligt indtryk og en fornyet trang til atter at høre, saa at et menneskes aandelige trang ikke kan mættes paa anden maade end ved, at han bestandig gaar hen og hører, hvad en anden siger. Er det virkelig *det* personlige liv, som man vil have vakt? Eller er følgen ikke snarere stedse mere upersonligt liv, andenhaandsmennesker, som man faar ud deraf? . . . Det danske folk har hørt nok — det *er* blevet vakt.« At der blev protesteret fra højskolen, behøver jeg ikke at sige, men der kom dog ogsaa tilslutning, — Bredsdorff havde jo sagt noget lignende, og en enkelt højskolemand, der havde erfaring om, hvad selvarbejde betød i undervisningen, stillede sig ved siden af Lehmann, selvarbejde krævede

bøger. Men den ivrigste protest — og den eneste, der virkelig gik dybt — kom fra Brücker, der havde været med til at bestille artiklen. For lige saa enige Brücker og Lehmann var i ønsket om at se tanken om skolen i Soer virkeliggjort, lige saa uenige var de, naar talen var om maal og midler, ja, om selve grundsynet, og her vil jeg gerne standse lidt, fordi Brücker fører diskussionen ind, hvor tampen brænder. Efter først at have takket Lehmann hjerteligt, fordi han vilde udtale sig om sagen — altsaa skolen i Soer —, vender han sig imod ham med megen kraft og kalder ham en udenforstaaende, der som det studerekammermenneske, han er, røber, at han aldeles ikke forstaar Grundtvig i spørgsmaalet ord og skrift. »Lehmann synes, vor lykke er gjort,« siger han, »naar vi kan komme rigtig ind paa at læse mange gode bøger og læse dem godt. Vorherre bevares! vil jeg hertil sige. Gid det aldrig maa lykkes at faa det danske folk til at læse! En læsende befolkning, hvilken jammerlig befolkning!« Men det var jo ikke Grundtvigs tanke, siger han videre: »Grundtvig troede ogsaa en tid paa, at bøger kunde udrette noget, derfor satte han sig bl. a. til at oversætte Saxo og Snorre. Men han saa snart, hvor forkert det var. Han, en pennens mester, lærte at erkende skriftens afmagt til at udrette aandeligt storværk. Alt dette ved Lehmann intet om . . . han ser med fryd en saadan tid imøde, hvor den danske befolkning sidder og vender blad i bog og læser paa livet løs. Jeg benægter paa det bestemteste, at højskolen skal sætte sig dette som et af sine aller vigtigste maal, og det forekommer mig underligt at skulle sige det i et land, hvor den sunde fornuft har faaet saa glimrende en mund som Jakobs i »Erasmus Montanus«. Rettede vi os efter professor Lehmanns forhaabninger, da vilde port-hundene kalfatre mange lærde ben, og køerne vende rumpen til mange upraktiske tossehoveder . . . Højskolen er en skole til fremme af et driftigt borgerlig og et vaagent, muntert folkeliv. Den er ikke, og skal ikke være en skole til opelskning af læse-hest. Med alt dette er vi langt borte fra skolen i Soer.« Saa gaar diskussionen videre og kommer mere og mere til at dreje sig om skolen i Soer. Det fører for vidt at gaa nærmere ind paa dette, hvor fristende det end kan være at se disse spørgsmaal i sammenhæng.

Men havde Brücker ret? Han udgav kort tid efter — jeg for-

moder som følge af denne tankeudveksling — en lille bog, han kalder: »Ord og skrift«. Her præciserer han videre sit syn paa disse ting, og her mener jeg, at han viser sig mere grundtvigsk end Grundtvig selv. Brücker gør opmærksom paa, at Grundtvig aldrig har givet en sammenhængende og begrundet fremstilling af sin opfattelse af det levende ord i forhold til skriften, og det er det, Brücker's bog er et forsøg paa. Det er sikkert rigtigt, at forstaar man ikke Grundtvigs tale om det levende ord, saa forstaar man i virkeligheden intet af hans livssyn. Men der ligger en fare i at anvende Grundtvigs mange og kraftige ord om forskellen paa det talte ord og skrift til at sige noget absolut og urokkeligt om det skrevne ord, og dér har Brücker ikke taget sig i agt. Først definerer han begreberne, og det gør han meget haandfast og ikke uangribeligt, dernæst udvikler han, hvordan overtroen har knyttet sig til det skrevne ord, runernes magt, »Cyprianus« er eksempler. Og det er denne overtro, der sidder i os endnu, den forestilling, at det skrevne i sig selv ejer magt. Men denne magt — siger Brücker — er altid den læsendes eget værk, og han citerer, ja, bruger som motto et ord af Søren Kierkegaard fra »Stadier paa Livets Vej«: »Tag en bog, den maadeligste, der er skrevet, men læs den med den lidenskab, at det er den eneste, du vil læse: Du læser tilsidst alt ud af den, d. v. s. saa meget, som var i dig selv, og mere læste du dig aldrig til, om du saa læste de bedste bøger.« — Nu kunde man fristes til at kalde Brücker en daarlig læser, naar han river en en passant-bemærkning af Kierkegaard ud af sin sammenhæng. Den er taget fra afsnittet »Skyldig — ikke skyldig«, hvor alt drejer sig om hans forhold til hende, den unge pige, han har brudt med, og han stirrer og stirrer paa hende og paa sit eget ansvar og finder overalt kun sit eget ulykkelige selv. — Men det, Brücker vil slaa fast, er, at kun liv forplanter liv, derfor kan jeg ikke ved læsning faa del i et liv, som jeg ikke i forvejen lever, om jeg end ser det nok saa omhyggeligt beskrevet, eller — hvis jeg allerede ejer noget af dette liv, faa det øget. Dog, indrømmer Brücker, er skrivekunsten en vidunderlig opdagelse, og vi kunde nu slet ikke tænke os at undvære bøgerne, baade som kilde til den viden, som hukommelsen ikke kan holde fast, og som et sted, hvor der ogsaa vidnes om aandelige og hjertelige ting. Ja, han gaar saa vidt at sige, at der kan komme en

vis vekselvirkning mellem ens læsning og liv — men han tager sig straks i det og forklarer, at det kun er tilsyneladende, at dette betyder, at aanden arbejder med, nej, det vi synes at faa givet, boede sandelig i os i forvejen, bogen var højest en slags »Fødsels-hjælper«. Det var jo heller ikke saa lidt, men han synes ogsaa at fortryde det, i hvert fald drager han ikke konsekvensen, naar han senere i sin bog i det afsluttende kapitel »folk og skole«, hvor han atter er naaet til sin kære stadige tanke, skolen i Soer, ender med at sige: »Derfor — det er det gode raad, som strømmer til os, naar vi i nogen maade har faaet klarhed over forholdet mellem ord og skrift — »bogen i og munden op, at først og fremmest den danske tunge kan røre sig i frihed og med lyst.« Overalt skal dette ske, men først og sidst i den danske skole.«

»Bogen i og Munden op«, det sagde Grundtvig, men for resten sagde han det om børneskolen, og fortsættelsen tog Brücker ikke med: »det er den nye Skolelov, vi endelig maa rette os efter, naar vi vil fortjene mange Tak af Børnene, og da først kan gode Bøger rigtig gøre Gavn, som gode Venner i Baghaanden.«¹⁾

Det var som bekendt Grundtvigs oplevelse i 1825, den han kaldte sin »mageløse opdagelse«, der blev bestemmende for hans syn paa ord og skrift. Her vover jeg mig vistnok ind paa et slagfelt, og det er maaske dristigt, men jeg kan ikke gaa uden om det, fordi det er herfra, der kastes lys over emnet: det levende ord — det døde bogstav. — Grundtvig havde i 1825 kæmpet sig fri af bibelkristendommen og naaet frem til et fast stade i menighedsordet, menighedens egen mundtlige trosbekendelse som svar paa Guds ord til os i daaben, det ord, som skaber, fordi Gud selv kommer os i møde i pagten. Dette bliver for ham troens grund, og hele sit liv bliver han ikke træt af at lovsynge livsordet, som lyder til os i daaben og i nadveren, hvor Kristus giver os sig selv. Han har der fundet selve livets kilde efter sin vandring gennem rationalismens og skriftteologiens ørken, og derfra vender han sig i kamp mod talen om bibelen som Guds ord. Bibelen er herudfra det døde bogstav, et lig kalder han det, »skriften er ordets grav,« siger han en anden gang, »Kun ved Badet og ved Bordet hører vi Guds Ord til os,« for at nævne den omstridte salme. Der skal ikke trækkes fra, naar det gælder sandheden i Grundtvigs »mageløse

¹⁾ Fortale til Historisk Børnelærdom, 1836.

opdagelse«, men der er to ting, jeg gerne vil nævne, som kan medvirke til klaring af disse ting. Først, at vi maa vogte os for en begrebsforvirring med hensyn til, hvad udtrykket dækker. — I salmen »Kun ved Badet og ved Bordet« og mange, mange andre steder hos Grundtvig betyder udtrykket »Guds ord« pagtens ord til os i daaben, hvor Gud rækker mennesket sin haand, og nadverordet, hvor Jesus Kristus atter og atter gør sig til eet med syndere. Er det ikke det samme, der tales om i indledningen til Johannes-evangeliet? »I begyndelsen var ordet, og ordet var hos Gud, og ordet var Gud«. Naar pietismen og Karl Barth taler om bibelen som Guds ord, som det sted, hvor Gud har aabenbaret os sin vilje og vejen til frelse, betyder udtrykket »Guds ord« snarere det lys, der skinner for menneskene. Grundtvig sang ogsaa om ledestjernen: »Denne Stjerne lys og mild, som kan aldrig lede vild, er hans Guddomsord det klare, som han os lod aabenbare til at lyse for vor Fod.« »Dejlig er den Himmel blaa« er ganske vist skrevet i 1810, og jeg vilde gerne have kunnet spørge Grundtvig efter 1825, om han kunde gentage disse vers. I hvert fald holdt han af denne salme, da han var en gammel mand.

Det første var til klaring af selve begrebet. Det andet som er nødvendigt, er at klare sig baggrunden. Det var kampstillingen imod rationalismen og senere pietismens skrifteologi, der fik Grundtvig til at bruge de haarde ord. Haardest havde kampen staaet inde i ham selv, derfor maatte han mobilisere alle vaaben imod bibelen som troens grund. — Efter 1825, da kampen var kæmpet til ende, vender han tilbage til bibelen, eller rettere bibelen skænkes ham igen paa en ny maade. I skriftet »Om den sande Christendom« fra 1826 siger han: »Uagtet vi . . . alvorligt maa indskjærpe, at Bibelen, som Bog, ingenlunde er væsentlig forskjellig fra andre Bøger, eller undtaget fra den Dødhed og Af-Magt, der er tilfælles for al Bogstav-Skrift, som er Ordets blotte Tegn og Skygge, saa maae vi dog ligesaa alvorligt indskjærpe, at Bibelen, som et Værk af Aanden over alle Aander, ogsaa er en Bog over alle Bøger, og det saavel i Henseende til Liv og Kraft, som til Lys og Viisdom.« I et digt fra 1839 »Bøgernes Bog«, et af de mange om den hellige skrift, kalder han Bibelen en »dagbog for livet«, som aanden har givet os, og han siger til aanden: »Kun din er Bedriften med levende Røst, men din er og

Skriften til Lærdom og Trøst; saa hvor den ej skattes, saa sikkert du fattes, som hvor den er alt.« Det glemmes ofte, i hvert fald glemte Brücker det, han vilde ikke »lade sig hovmesterere af Bibelen«, som han sagde engang. Anders Nørgaard glemte det vel ikke, men i hans kampskrift: »Kun ved badet og ved bordet« er denne tankegang hos Grundtvig kun kommet med i en parentes. Og mon ikke der er en sammenhæng mellem denne fortielse af Bibelens uundværlighed og den kendsgerning, at bibelen i vort slægtled samler støv paa hylden i mange hjem, hvor den tidligere skattedes og var dagligt brød. Man taler meget om sækularisation for tiden, men mon der ikke her ligger en medvirkende aarsag?

Det var Bøgernes Bog, men saa bøgerne? — For Grundtvig var det soleklart, at hvis bogstavtrældommen truede med at dræbe kristenlivet, saa var folkelivet ikke mindre i fare. Folkeliv og kristenliv, det var for Grundtvig to sider af samme sag. Og for at overvinde døden i folkelivet maatte »Munden og Modersmaalet indsættes i sine utabelige Rettigheder«, som han siger, og det er hans bedrift at have gjort det.

Her skal heller ikke trækkes fra, men der kan være grund til at pege paa de vidnesbyrd, der er om, at Grundtvig skattede bøgerne. Han har ikke skrevet digte til bogens pris, men han vedgaar ærligt, at han selv er en bogorm. Efter et af sine hvasse angreb paa bogormevæsenet, siger han: »See, dette siger jeg ingenlunde, fordi jeg har et Horn i Siden paa Bogormene, eller for at kyse Folk fra Bøgerne, da maatte jeg være en Nar; thi er jeg ikke selv en Bogorm fra Barnsbeen, og veed godt, det er en slem Fugl, der gjør i sin egen Rede, og har jeg ikke selv skrevet mange Bøger og agter at skrive flere endnu, som det skulde være mig en stor Fornøjelse, om alle Danske Folk vilde læse.« Grundtvigs egen læsning leverede netop det bedste bevis for sandheden i det, som Brücker kom for skade at kalde vekselvirkningen mellem menneskets liv og læsning.

Der er for nylig foretaget en undersøgelse af Grundtvigs egen læsning. I en bog, der kom sidste vinter, af Helge Toldberg: »Grundtvig som filolog« er der et kapitel, som hedder: Grundtvigs læsning med særlig henblik paa hans filologiske udvikling. Toldberg har her undersøgt Grundtvigs forhold til bøgerne og har hen-

tet sin viden fra mange forskellige kilder: først og fremmest kataloger over hans bibliotek, men ogsaa Grundtvigs dagbøger og udtogsbøger med bemærkninger om bogkøb, gamle boghandlerregninger, auktionskataloger, tilskrifter i Grundtvigs bøger om hvornaar og hvorfra bøgerne er erhvervet. Toldberg har ogsaa øjensynlig gjort studier i Askov højskoles bibliotek til dette emne, for han nævner et eksemplar af Arild Huitfeldts Danmarks Krønike, folioudgaven fra 1652, som nu findes der; den har en tilskrift af Grundtvig, der har købt den i 1805, men senere har han mistet den igen; den er saa vandret videre og havnet hos Ludvig Schrøder, der har skænket den til Askovs bibliotek. I en af Grundtvigs bøger staar der en kærlighedserklæring, som vi maa have med. Det er Pariserudgaven paa Latin af Saxo fra 1514. Der staar i den: »Kjøbt paa Auction over G. L. Badens Bøger, — Saa kommer engang, hvad man venter overlang! Gud lade mig nyde vel og bruge nyttelig den kiære Bog!! I Skiær-Sommer 1820. N. F. S. Grundtvig.« Ogsaa Grundtvigs laan paa de offentlige bibiloteker er undersøgt. Toldberg slutter sine undersøgelser med følgende ord: De bøger, Grundtvig har ejet eller laant, har haft en langt større indflydelse paa hans forfatterskab end almindelig antaget. Det fremlagte materiale — især det funktionelle bogkøb — skulde forhaabentlig have vist, at der med aarene blev nøjere og nøjere sammenhæng mellem Grundtvigs læsning og forskellige virksomhed, saaledes i høj grad paa det filologiske omraade.«

Jeg sagde i begyndelsen, at den mistænksomhed overfor bogen, som fik sit tydelige udtryk i polemiken omkring Steenberg, Lehmann og Brücker, maaske ikke var helt forsvundet indenfor højskolen. Jeg har prøvet at finde ned til dens rødder, og undervejs har jeg spurgt mig selv, om ikke den samme mistænksomhed er dukket op under drøftelsen af højskolen i vor tid i angrebene paa den saakaldte humanistiske højskole med al dens jættevæsen. Der er nu som paa Grundtvigs tid — og vil sikkert altid være — grund til at advare imod »Slangen der lurder ved Kundskabens Træ paa godt og ondt«, men der er ogsaa grund til at huske, at »Liv og Lærdom følges ad, først Liv, saa Lærdom«, for endnu engang at citere Grundtvig, og det er ikke altid blevet erkendt i højskolen.

En kendsgerning er det dog idag, at bogen er blevet lagt frem i højskolen og har fundet sin rette plads: det døde bogstav som tjener for det levende ord. Saa maa det ogsaa være en del af højskolens opgave at stille sig ved siden af dem, der arbejder paa at lukke bogens rigdomme op for mennesket. Professor Steenberg og hans kampfæller tog et vældigt tag for at give alle borgere i Danmark bogen i hænde, og det lykkedes i rigt maal. Nu har kampen skiftet karakter, fronten er rykket os nærmere paa livet. Hvad med selv vores læsning? Dur den noget? Hvad og hvordan læser vi? Og har vi evne til at skille det ægte fra det uægte? I de senere aar er der mange — næsten for mange, der har villet vejlede os, og der er talt en del om *bogens krise*.

I begyndelsen af 40'erne udkom der er bog, oversat fra amerikansk til svensk af Alf Ahlberg: »Konsten at läsa en bok« hed den, skrevet af Mortimer Adler, Docent ved et amerikansk universitet. Den er skrevet paa grundlag af forelæsninger og studiekredse, han har holdt for studenter om læsning. Han paapeger, hvor faa mennesker, der virkelig forstaaer at læse, selv de mest belæste — han har selv hørt til dem — og det, der hindrer, er den menneskelige magelighed eller nøjsomhed. Saa giver han en mængde regler for træning i at finde ind til en bogs kerne, og det er temmelig tørt og systematisk og ikke særlig morsomt. Men en ting er han klar over, at liv og læsning hører sammen, og det gælder baade, hvor det er kundskab, og hvor det er den store digtning, bøgerne gemmer. Og saa siger han noget, som jeg synes er godt: »Hvis vi tænker paa mennesker i almindelighed, saa findes der, saa vidt jeg kan forstaa, kun een situation, hvor de bogstavelig talt løfter sig selv op i haaret og anstrænger sig for at læse bedre, end de ellers gør: Naar de er forelskede og læser et kærlighedsbrev, saa læser de af hele deres sjæl, de læser hvert ord tre gange, de læser mellem linjerne og i marginen, de fatter sammenhængen og det underforstaaede, antydninger og nuancer, de fornemmer ordenes farve og duft. Saa først kan man sige, at de ved, hvad det er at læse.« Det er noget af det samme, Brandes taler om i sin afhandling: Læsning, naar han siger: For at tilægge sig blot en brøkdelen af den visdom, der kan ligge i en god bog, behøver mennesket mange forudsætninger, livsforudsætninger. Menneskets nøjsomhed giver sig mange udslag, naar det gæl-

der læsning. Erasmus Montanus var en nøjsom sjæl. Den, der altid kun læser bøger for spændingens skyld, er ligesaa nøjsom. En finere form for nøjsomhed er det altid at bruge pegepind, at gaa litteraturkritikens vej til bøgerne. Vilhelm Grønbech skrev for et aar siden nogle hvasse kronikker i »Information« om »Anmelderiets skimmelsvamp«, der lægger sig tykt og væmmeligt over digterværkerne og hindrer mødet mellem digteren og mennesket. Han kalder litteraturkritikerne for kunstens teologer, der altbeherskende har skuddt sig ind mellem digteren og hans publikum, ligesom kirkens teologer engang masede sig ind mellem bibelen og mennesket. I sin smukke afhandling om læsning i »Kampen om mennesket« skildrer han som det egentlige i læsningen dette møde mellem digteren om mennesket: »I bøgerne lades sjælene op for os. Det er bøgernes velsignelse, at de løfter det moderne menneske ud af hans ensomheds fængsel og giver ham samfund med sjæle. Endnu den dag i dag er der kræfter i samlivet med næsten, dette samliv skal gaa bogens møjsommelige vej.« Det er lige saa smukt og sandt, som det er sagt, men er det nok? »Jeg er kun et instrument, mesteren paa mig spiller«, sagde Drachmann. Nis Petersen har sagt det samme paa sin maade, mere bramfrit, i et lille digt:

Hun spurgte mig, hvordan et digt blir til,
 jeg svared sanddru: kun fordi det vil.
 Man intetanende gaar sin gang
 og lytter til smaa fugles morgensang,
 — en tvivlsom digter, men utvivlsomt synder —
 da kyllingen i en med et begynder
 at pikke paa sin skal, for den vil ud,
 og resten — gør saamænd den gode Gud.

Nis Petersen var ingen tvivlsom digter, men en benaadet og ydmyg digter, der ikke blot skrev digte, men levede dem frem, som kunde føre os derhen, hvor skønheden lever, og sandheden anes.

Naar jeg gerne vil sige det bedste, jeg ved, om bogen og mennesket: om mødet mellem livsvisdommen og erkendelsen, mellem digtningen, den gudbenaadede digtning og livsfølelsen, saa finder jeg ikke ordene. Men jeg forstaar Aakjærs ord om, at dér løftes os en flig af livets gaade. Det er et par linier af »Historiens sang«:

Hvert skimlet skrift, hver skjoldet alterbog
har gemt et gran af slægtens ve og vaade,
nu skal de røbe mig, hvad vej jeg drog
og løfte mig en flig af livets gaade.

Om højskolen havde Aakjær kun beske ord at sige: »Af levende Mænds døde Tale lærte jeg intet, af døde Mænds levende Tale lærte jeg alt.« Maaske vilde vi til Gengæld være skeptiske overfor det, som Aakjær kalder alt. Derfor vil jeg tilsidst hellere lytte til H. C. Andersen og minde om et af hans eventyr; det staar i Højskolens Læsebog og har fulgt med den gennem mange oplag: Klokken. Menneskene i den store by hørte klokken dejlige klang, som lød ind over byen fra den store skov, og de gik ud for at søge efter den, men ingen var dybt nok inde i skoven, nogle blev hængende ved konditorens telt i udkanten, andre studerede klangen og skrev bøger om den og havde nok i det. Men paa konfirmationssøndag kom konfirmanderne, de havde endnu ikke faaet embede, de var alle konfirmander for vor Herre. For dem klang klokken saa rent og dejligt, at de maatte derud og finde den. Nogle blev trætte og vendte om, andre standsede for at plukke blomster og høre paa fuglesangen. Kun de to, kongesønnen og den fattige dreng, blev ved at gaa. De gik hver sin vej, dybt ind gennem skovens vildnis og op ad stejle klippestier, stadig højere op, og deroppe kom de hinanden i møde, højt oppe paa klippetinden, hvor sol, himmel og hav mødtes i naturens og poesiens kirke, og over dem klang den usynlige, hellige klokke.

OLGA BARTHOLDY.

OPLYSNINGSTIDENS OG ROMANTIKKENS HISTORIESYN

FOREDRAG VED DET 4. GÖTEBORGKURSUS
PAA LJUNGSKILE FOLKEHØJSKOLE I AUGUST 1948

Det moderne Menneske er Mennesket uden Sans for Historien, uden Historiesyn. Det føler sig som en Ener, som et løsrevet Blad uden Forbindelse gennem Kvist, Gren og Stamme til Slægtens Rod. Det er derfor ogsaa Mennesket uden Fællesskabsfølelse, uden Kendskab til den forpligtende Oplevelse: af Historien at blive stillet midt ind i Søgnedagenes Ansvar for Medmennesker, som vi møder dem i Naboskabet, i Sognet og i Folket. Det er en Skavank, som vi i lige Grad møder baade hos saakaldt materialistisk indstillede Mennesker og hos de saakaldt aandeligt interesserede. Det aandelige Liv hos de sidste er netop i alt for høj Grad blevet til »Interesser«. Man »interesserer« sig for Kunst, for Litteratur, for Teater, for Frimærker, for Sommerfugle eller for »det nationale« eller for Jesus, eller maaske endogsaa for »Historie«. Det er en hobby, man har og dyrker, hvorved man gør sig selv finere og bedre end andre. Det er os, der har Interesserne og pynter os med dem. De hænger uden paa os som kulørte Papirstrimler paa et Fastelavnris og bidrager maaske derved virkelig ogsaa til at skjule Riset, som er den egentlige Sag, Riset til andres Bag.

En af Aarsagerne til vor Kulturs Opløsning af det menneskelige Fællesskab i Enkeltindivider er nok at søge i den Kendsgerning, at vor protestantiske, lutherske Kristendom ikke har haft noget Historiesyn. Man har haft en vis Sans for Guds Kald til Mennesker, som det lyder fra de menneskelige Fællesskaber i Familie, Naboskab og Arbejde, men har ikke set paa Historien som Guds fortsatte Skabelse af Mennesket. Følgen er alt for ofte

blevet en Kristendom, som i det væsentlige har samlet sig om den enkelte Sjæls Frelse ud af Verdensbranden, en Kristendom til Søndagsbrug, men uanvendelig i det daglige menneskelige Samliv.

*

I det finske Folks ældgamle Digtning *Kalevala* lever Forestillingen om et »Oprindelsesord«, der har Magt til at besværgede onde Aander og afværge Ulykker, Misundelse og Egennytte. Det fortælles, hvordan Kalevalafolket, der lever i Frugtbarhedens og Lysets Land, ligger i en stadig Strid med Folket oppe i Landet mod Nord, *Pohjola*, Landet, hvor Mørket og Kulden og Ødemarken raader. Kalevalafolkets Fører er Sangerhelten *Väinämöinen*, et Symbol paa Historien og Poesien. Engang er han faldet i *Pohjolas* Vold og kommer kun fri ved at faa sin Bror, Smeden *Ilmarinen*, til at smede Lykkekværnen *Sampo* og give den til *Pohjola*-Folket. Siden drager han sammen med *Ilmarinen* og *Lemminkäinen* og andre af *Kalevala*-Folket til *Pohjola* for at hente Kværnen hjem, for det er ikke Gudernes Mening, at den skal blive i *Pohjolas* Besiddelse. Det lykkes at dysse *Pohjola*-Folket i Søvn og hente Kværnen op fra *Kobberbjergets* Dyb. De flygter med den i en Baad ud paa det dybe Hav, men forfølges af *Pohjolas* Herskerinde, *Louhi*, der har skabt sig om til en vældig Ørn med Kløer som Leblade og med sine harniskklædte Krigere stikkende frem bag Fjer og Vinger. Med sin ene vældige Klo griber hun Kværnen fra Bunden af Baaden, men saares af *Väinämöinens* Sværd, saa den slaas i Stumper og Stykker og tabes paa Havet. Billedet af denne Kamp vil staa uudsletteligt i Erindringen hos den, der har set *Gallén-Kallelas* Maleri over dette Motiv i Athenæum i Helsinki.

Stumperne af Lykkekværnen kan undertiden findes af Menneskene ved Stranden, men den hele Lykke finder ingen mere siden da.

Louhi bliver rasende over at miste sit Bytte og udstøder sin Forbandelse over *Kalevalafolket*; hun truer med, at Maanen vil lukke sig inde i Stenen og Solen i Klippen, at Frostens vil svide Udsæden og de frodige Bygaks, at Kulden vil forhindre Pløjningen, at Bjørnen vil komme og dræbe Kvæget, og at Folket vil blive slaadet med Sygdom.

Da er det, at Historien i Väinämöinsens Skikkelse fremsiger Oprindelsesordet, Ordet om, at det er Gud, der er Menneskeverdenens Skaber og Hersker, og at derfor Misundelse og Had nok kan blive mægtige og farlige Kræfter, men at han dog bliver ved at være Herren. Saadan tager han Brodden af hendes Forbandelse.

Det er et saadant Oprindelsesord, Historien til enhver Tid har at sige til Menneskene. Ved at forkynde vor Oprindelse skal den fortælle om Skabelsen og Skaberen paa en saadan Maade, at den viser os hen til en menneskelig Solidaritet. Det betyder ikke, at Misundelse og Had og anden Forbandelse ikke stadig vil true med at ødelægge vort Liv, men det betyder, at Skaberen fremdeles er Herren over vort Liv. Den Solidaritet, han har sat os i til vore Medmennesker, kan altsaa nok svigtes og forraades af os, men den kan ikke fjernes fra vort Liv. Det er Historiens Opgave stadig at forkynde den for os.

Derfor er det saa skæbnesvanger en Ting, naar Mennesker ikke længere hører Historiens Tale. Deres aandelige Liv, deres Kristendom faar et Præg af Selvoptagethed, af Sjælepleje over sig i Stedet for at vokse saa at sige intetanende frem i et Virkelighedsforhold til vore Medmennesker.

Historien indtager derfor med Rette den centrale Plads i al virkelighedsbestemt Tale om Menneskelivet. Dens Opgave er at sætte os paa Plads, anbringe os i en Sammenhæng og paalægge os ganske begrænsede og bestemte Opgaver over for dem, vi lever sammen med. En Kristendom uden Historiesyn bliver let til sjælelig Vindighed, til aandelig Luksus.

*

De sidste store europæiske Tænkere, som endnu havde et Historiesyn, fordi de forsøgte at forbinde deres religiøse Syn med deres historiske Videnskab, finder vi i Romantikens Tid. Mangt og meget kan der være hos disse fjerne Tænkere, som vi i Dag ikke har Brug for — først og fremmest en vis sjælelig Selvoptagethed —, men det Verdensbillede, de ruller op for os, er alligevel saa storslaaet i dets Kamp og Vækst frem mod Fuldendelsen, at det lønner sig at stifte Bekendtskab med det.

Perioden før Romantikken kalder vi jo oftest *Oplysnings-*

tiden. Det er i Grunden først for Alvor i denne Tid, den europæiske Tanke frigør sig fra Kirken. Renæssancen havde knust det middelalderlige Verdensbillede med Jorden i Centrum, men først i Oplysningstiden flyttes Mennesket bort fra sin Undtagelsesstilling som Guds udvalgte og anbringes midt i Naturens Sammenhæng, undergivet de samme Love som alle andre Naturvæsener. Almindeligvis var Oplysningstidens Tænkere *Deister*, d. v. s. de ansaa Guds Eksistens for en nødvendig Arbejdshypotese («Hvis Gud ikke fandtes, maatte man opfinde ham»). Ud fra vor egen Fornuft kan vi konstatere, at Tilværelsen er fornøftigt indrettet, altsaa maa den ogsaa have en fornøftig Aarsag, nemlig Gud. Han er en Slags Ærespræsident i Verden, han har sat det hele i Værk, men holder sig nu tilbage i fornem Isolerehed.

Fra Deismen var Vejen ikke lang ud i den klare *Ateisme*; man behøvede jo blot at indse, at Gud var en overflødig Arbejdshypotese. Her finder vi navnlig Franskmandene Diderot, d'Alembert og Holbach. Men ogsaa *Goethes* Syn var typisk: den, der virkelig har tilegnet sig Videnskab og Kunst, han har ogsaa Religionen, mens den, der ikke har tilegnet sig disse humane Værdier, er uden skabende Betydning for Kulturen, men selvfølgelig skal have Lov til at beholde Religionen.

Typisk for Oplysningstiden er dens fuldstændige historiske Blindhed. Man vidste, at der gennem Tiderne var sket en Udvikling op til Nutidens høje Stade, men Fortiden blev netop derfor et Stykke Barbari, fyldt med Mørke, Uvidenhed og religiøse og sociale Fordomme, som man nu heldigvis under Fornuftens klare Vejledning var i fuld Gang med at forlade. Den tyske Digter *Lessing* udtrykker sig saaledes: »Tilfældige historiske Sandheder kan aldrig udgøre noget Bevis for nødvendige Fornuftsandheder.« Bibelen og Shakespeare fremkaldte som oftest kun Gys eller Grin hos disse om deres egen ophøjede Fornuft saa fortræffeligt overbeviste Aander. Enhver samtidig eller fortidig Skikkelse, som teede sig anderledes end en Oplysningsfilosof, ansaas for forrykt.

Mangelen paa historisk Sans var en naturlig Følge af den overfladiske Fornuftdyrkelse. Naar man tror med sin Fornuft at kunne maale hele Tilværelsen og finder, at al Tale om evigt Liv er det rene Vrøvl (og det skal man jo hurtigt finde frem til),

saa er det indlysende, at selve Menneskeslægtens Liv, at hele Verdensforløbet ejheller kan have et evigt Maal. Altsaa er der heller ingen Mening i Historien, og man havner i den store Skepsis og Satire, som vi finder hos *Voltaire*, der i 80-Aars-Alderen udtalte følgende Bekendelse: »Jeg har kendt en Mand, som var fast overbevist om, at en Bi ikke surrer længere efter Døden. Han mente i Lighed med Epikur og Lukrets, at intet vilde være mere latterligt end at forudsætte en Ting *uden* Udstrækning, som styrede noget, der *har* Udstrækning — og som tilmed gør det daarligt. Han tilføjede, at det vilde være meget urimeligt at forene det dødelige med det udødelige. Han sagde, at vore Fornemmelser var lige saa svære at forstaa som vore Tanker, og at det vilde være lige saa let for Naturen eller dens Ophavsmand at forlene os med Forestillinger som at give en Orm Fornemmelser. Han sagde, at Naturen har indrettet Tingene paa den Maade, at vi tænker med Hovedet, ligesom vi gaar paa Benene. Han lignede os ved et Musikinstrument, som ikke længere kan give Toner fra sig, naar det er gaaet itu. Han mente, at det saa stærkt ud til, at Menneskene saavel som alle andre Dyr var til for at være til og for at ophøre at være til. Manden fandt denne sin Opfattelse meget trøsterig i Livets Genvordigheder, og da han selv blev lige saa gammel som Demokrit, havde han ligesom denne for Skik at le ad alt!«

Denne ironiske Skepticisme har altsaa tilfredsstillet en saa ophøjet Aand som *Voltaire*, men noget menneskeligt Fællesskab lader der sig ikke bygge paa den. *Voltaire* trækker sig tilbage paa sin Sky og ser med Foragt ned paa en Menneskehed, der ikke har tilegnet sig og ikke kan tilegne sig denne intellektuelle Kølighed over for Livet. *Voltaire* er Aristokrat og Individualist, han er det typiske Eksempel paa, at Fornuftdyrkelse ender i Menneskeforagt, og at et manglende Historiesyn ender i Individualisme. Religionen kan, mente han, maaske nok rumme en vis Nyttelvirkning, nemlig ved at holde Rakket nede — og Rakket er Lakajer, Syersker og dermed ligestillede, som ikke besad Oplysningens Velsignelser.

Oplysningstidens totale Mangel paa Sans for Historien har imidlertid ogsaa haft en anden Side. Det er de historieblinde Tider, der udklækker Revolutioner. Netop fordi Gud for den

Tids Mennesker alene aabenbarede sig i det skabte, udstedte man ikke Veksler paa Evigheden, men krævede Samfundet reformeret her og nu. Man hæmmedes hverken af Respekten for en hellig Tradition fra Fortiden eller af Forventningen om et evigt Liv i Fremtiden. Det var her paa denne Jord, Fornuftens guddommelige Sandheder skulde virkeliggøres. Tidens Tro paa den af guddommelig Fornuft udsprungne Naturret hører med i Billedet. Findes der en guddommelig Fornuft, som har skabt Tilværelsen og fastlagt dens Love (som vi kender dem fra Naturvidenskaben), saa maa den samme guddommelige Fornuft ogsaa have fastlagt Love for den menneskelige Tilværelse og det menneskelige Samfundsliv, der er lige saa simple, indlysende og ufravigelige som Naturlovene. Der maatte — mente man — findes en af Naturen (og det Ord betød det samme som Gud og Fornuften) fastlagt Ret, som man maa kunne finde frem til ved Fornuftens Hjælp. Denne Naturret hvilede — mente man — paa visse medfødte, af den guddommelige Natur paa Forhaand fastlagte *Menneskerettigheder*: Retten til Frihed, Liv, Ejendom og Stræben efter Lykke. Selvom der i disse Menneskerettigheder kan spores noget af den samme Individualisme (Lykken er det *min* Ret at stræbe efter — for mig og mine), saa kan vi dog aldrig komme bort fra den umaadelige Gæld, vi staar i til de Naturretslærere, der med deres stolte Hævden af Menneskets Rettigheder over for Staten lagde en af Grundpillerne under det moderne Demokrati.

Oplysningstiden troede altsaa paa Udviklingen og Fremskridtet. Fortiden sank ned i Mørke og Uvidenhed og blev derfor højst betragtet som lykkeligt overstaaede Stadier paa Fornuftens stadige Fremgangsvej mod Fuldkommenheden. Selv Kristendommen gik der Udvikling i. Typisk — og betydeligst — er *Lessing*, der i Værket »Die Erziehung des Menschengeschlechtes« skildrer Menneskeandens trinvis Stigen mod et renere og friere Religionsbegreb, der er højt hævet over al »Præstereligion«. Mennesket er paa søgende Vandring gennem begrænsede Transformers og mangelfulde Erkendeformers uvejsomme Terræn, Maalet er den aandeliggjorte johannæiske Kristendom. Engang vil Menneskeslægten vinde frem til »det evige Evangelium«. Gennem selve denne brydsomme Stræben opdrages Menneskene,

den kan derfor paa ingen Maade undværes, og det vilde slet ikke give samme Resultat, hvis man straks stak dem den fulde Sandhed ud: »Hvis Gud i sin højre Haand holdt al Sandhed og i sin venstre Tvivlen og Begæret efter Sandhed og gav mig Valget imellem dem, da vilde jeg — selv med Fare for i al Evighed at gaa vild — gribe den venstre Haand og trygle om Tvivlen med Ordene: Fader, giv hid! Den rene Sandhed er jo alligevel kun for dig!«

Her møder vi atter det positive i Oplysningstiden: Respekten for Mennesket som et aandeligt stræbende, et sandhedssøgende Væsen og derfor Respekten for Friheden, for Menneskerettighederne. Men vi møder ogsaa Tanken om, at Fortiden betegner et lavere aandeligt Udviklingstrin, og vi møder den individualistiske Optagethed af den egne Sjæls evige Higen og aandelige Fremgang.

*

En Overgangsskikkelse fra Oplysningstid til Romantik er *J. G. von Herder*, om hvem *Alf Ahlberg* fortæller (i »Filosofiens Historie«), at han i Lighed med Schiller som ung blev sat i Kirurglære, men i Modsætning til denne ikke fik noget ud af det. Schiller fik nemlig skrevet en filosofisk Afhandling om Forholdet mellem Sjæl og Legeme, men Herder opnaaede kun at besvime. Han valgte derefter et Studium, der i paafaldende ringe Grad udsatte ham for Sindsbevægelser, nemlig det teologiske. Med ham træder *Historien* ind i Oplysningstiden.

Han er — som Oplysningsfilosofferne — forvissat om, at Udviklingen gaar frem mod en stadig rigere *Humanitet*; en stadig større Menneskelighed er selve Historiens og Verdensforløbets Maal: »Jeg ønskede, at jeg under Ordet Humanitet kunde indbefatte alt, hvad jeg hidtil har sagt om Menneskets ædle Dannelse til Fornuft og Frihed, til finere Sanser og Drifter, til den sarteste og stærkeste Sundhed, til at opfylde og beherske Jorden; thi Mennesket har intet ædlere Ord for sin Bestemmelse, end han selv er, i hvem et levende Billede er præget af Jordens Skaber, saaledes som det her kan blive synligt.« (Werke zur Philosophie und Geschichte IV.)

Forskellen mellem Herder og Oplysningsfilosofferne viser sig paa to Maader. For det første har Herder en helt anden Sans for

Vejene mod Maalet end Oplysningstiden, der med en vis Foragt saa ned paa de tilbagelagte Stadier. Herder forstaar, at der ikke kun gives een, af Fornuften afrettet, lige Vej for hele Menneskeheden frem mod Humanitetens lysende Maal. Han ser — med sin utrolige Sans for alt levende og groende — mangfoldige Veje sno sig frem gennem mange forskellige Landskaber, frem mod Humanitetens Bjergtop. Hvert eneste Folk maa gaa sin egen Vej, bestemt af Klima, Beliggenhed og historisk Skæbne, frem mod Menneskehedens fælles Maal.

Men dernæst — og det er afgørende: selve *Maalet* — Humaniteten — staar heller ikke for ham i Fornuftens og Dydens skabelonagtige Enshed. Han opdager, at Enhed ikke er det samme som Enshed, at det at Mennesker skal vinde frem til Humanitet ikke betyder, at de i dræbende Kedsommelighed skal være afrettede efter een og samme Dyds- og Fornuftmaalestok. Selve Humaniteten rummer en *Mangfoldighed*. Det afgørende i dette at være human er nemlig ikke den ydre Overensstemmelse med nogle foreskrevne Dydsreglementer, men en indre Overensstemmelse med Skaberens Livsvilje. Og den er mangfoldig og rig som Livet selv. Herder gør altsaa den Opdagelse, at Enheden godt kan skjule sig bag Mangfoldigheden, naar blot den bæres af den samme skabende Aands Kraft.

Tanken om Vejenes Mangfoldighed og selve Humanitetsbegrebets nye levende og organiske Indhold førte Herder frem til Forstaaelsen af *det nationale*, han blev det nationales Forkynder før nogen anden i europæisk Historiefilosofi. Overalt i Verden søgte han efter nationale Livsytringer i Folkeviser, Sagn og Mytologi for at paavise hvert enkelt Folks Vej frem mod det store fælles Maal. Men han glemte aldrig dette Maal, han glemte aldrig, at een og samme Skaberaand fører Folkene frem mod Fuldendelsen.

I sin Skildring af Folkenes *Veje* er han meget realistisk, ja næsten naturhistorisk. Det er Enge, Skove, Bjerger, Havet, Vinden og Vejret, der former Folkesjælen og Sproget og saaledes giver Bidrag til Formningen af netop dette Folks Vej mod Humaniteten.

At Historiens *Maal* ikke for ham tegner sig som et ensartet Dydsideal, men indgaar en levende Forbindelse med Folkenes nationale og groende Liv, udtrykker han f. Eks. i følgende Ord:

»Det store ved Mennesket er ikke, at det kan danne sig efter et Ideal (saadan saa Oplysningsfilosofferne paa det), men at det kan danne et Ideal« (at der gror et Humanitetsideal frem af hvert eneste Folks nationale Jordbund).

Endnu to Ting maa fremhæves ved Herders Historiesyn. For Oplysningsfilosofferne var Gud en nødvendig eller overflødig Arbejdshypotese, anbragt ved Tilværelsens Begyndelse, for en eller anden Aarsag skulde den jo næsten have. I det nutidige Liv griber han absolut ikke ind, han har jo sat sine Naturlove til at passe paa Tilværelsen som Hjulene i et Urværk. Med Herder kommer Gud nærmere ned til Menneskeverdenen, Skabelsen er ligesom ikke afsluttet endnu, selve Historien er hans fortsatte Skaberværk, hvorunder han som en Kunstner former Folkeslag og Mennesker og lader sin rige Fantastikraft virke, mens hans guddommelige Tanke med hver enkelt Skabning træder klarere og klarere frem.

Et andet Træk i Billedet af væsentlig Betydning for os i Dag er Herders dybe Forstaaelse af, at det enkelte Menneske overhovedet ikke kan blive dannet, kan blive menneskelig, uden at træde i Forbindelse med selve den historiske Proces. Der gives ikke nogen aandelig Dannelse for mig alene. Alle mine »Interesser« og al min aandelige Udvikling er luftige Abstraktioner, hvis de ikke næres af den samme Strøm, som bevæger hele mit Folk, ja hele Menneskeslægten frem gennem Historien. Her er Herder naaet ind til »Oprindelsesordet«, der sætter et Menneske paa Plads i en ganske bestemt Sammenhæng og slet ikke vurderer det efter, hvor fint det har udviklet sin Aandelighed, men fastslaar, at Livet kun findes i et Gensidighedsforhold, hvor Mennesker faar ved at give, og hvor den enkeltes Dannelse alene er en Frugt af Folkets.

*

Romantikens Historiesyn er blot en Videreførelse af Herders Synspunkter. Hovedmanden er her *F. W. J. Schelling*, hvis historiske Syner forlænger sig baade bagud og forud for det, vi sædvanligt kalder Historie, og bliver eet med Religion, Metafysik og Naturfilosofi i en Tænkning over selve Verdensforløbets Oprindelse, Udfoldelse og Afslutning.

Verdensudviklingen er — hævder Schelling — forløbet gennem 3 Epoker, og en fjerde og sidste vil bringe selve Afslutningen paa Historien og en ny Tilværelsesform.

Problemet for Datidens Filosofi, som var præget af *Immanuel Kant*, var den uoverstigelige Modsætning mellem Natur og Aand, mellem det subjektive og det objektive, mellem det, som kan erkendes med vore Sanser, og det, der ikke kan erkendes (»das Ding an sich«). Dristigt sætter Schelling over denne Afgrund ved at fremsætte sin »*Identitetsfilosofi*«, ud fra hvilken han paastaar, at i Verdensforløbets *første Epoke* er Aand og Natur det samme, er Gud og Verden eet, ja Verden er Guds Aabenbaring af sig selv, han findes slet ikke uden for Verden. Gud er i Verden, ligesom Verden er det.

Saadan er det vel dybest set stadig væk, for ingen kan naturligvis ophæve denne Identitet mellem Gud og Verden. Men ved den *anden Epokes* Begyndelse indtraf der noget, som kun kan karakteriseres som et Fald i Lighed med det, Platon taler om, naar han skildrer, hvordan den synlige Verden blev til ved et Fald fra Ideernes høje Verden. Det tidløst endelige traadte ud af Gudslivets Kres og blev til det timeligt endelige. En anden Vilje kom ind i Verden, en Vilje bort fra Identiteten med Gud. Derved fremstod der et Skel mellem *det mulige* og *det virkelige*. Det mulige er Udtryk for Skaberens Vilje til Identitet mellem sig og Verden, denne Vilje ligger som en Mulighed i alle de skabte Ting. Men han gav ogsaa Skabningen Frihed til selv at vælge denne Mulighed eller vende den Ryggen. Idet Skabningen gjorde det sidste, faldt den ned i *Virkeligheden*, hvis Verden altsaa er dens eget Ansvar. Denne anden Epoke af Verdensdramaet er præget af *Bevægelsen bort fra Gud*, det skabte bruger sin Valgfrihed til at gaa sin egen Vej bort fra Skaberen. Egenviljen bliver raadende i Verden i Stedet for Guds Vilje. Det er Udfærdens Tid, Menneskets Udfærd fra Hjemmet for at underlægge sig Verden, lægge den ind under sin egen Vilje. Det er *Iliade-Tiden*.

Overgangen til den *trede Epoke* i Verdenshistorien sker med Kristi Fødsel. Han er selve Midtpunktet og Vendepunktet i Historien. Han er udsendt fra Guddommen for at forsone det endelige med det evige, for at føre det hjemad paany. Ham er det, der forvandler *Iliade-Tiden* til en *Odyssé*, til en *Hjemfærd*, ved

at overvinde Menneskeslægtens Egenvilje og forvandle den til en Universalvilje, ved gradvis at forvandle Menneskets Virkelighed til en tydeligere og tydeligere Overensstemmelse med dets Mulighed. Han er Historiens Herre, selve Verdensforløbets Herre i dette Tidsafsnit, og Maalet er, at han tilsidst skal lægge hele den skabte Verden for Guds Fødder, saa en ny Identitet kan opstaa mellem Skaber og Skabning.

Den første Epoke finder vi genspejlet i Mytologiens dunkle Tale om den gyldne Tid i Menneskeslægtens Barndom, da Fred, Frihed og Lykke raadede mellem Guder og Mennesker — Paradis-myten. De gamle Myter skildrer ogsaa, hvordan der indtraadte et Syndefald, og hvordan Verden og Menneskene derefter kom til at ligge i det onde. Selv i denne anden Epoke, hvor Egenviljen raader, er der dog i Menneskers Sind et Minde tilbage om Guldaldertiden, et Minde, der undertiden kan give sig Udtryk i Poesi, i Kunst eller i Religion, men som dog er kraftesløst, naar det gælder at ændre Retningen: bort fra Skaberen. Først med Guds Menneskevorden i Kristus indtræder det afgørende Vendepunkt for Menneskeheden saavel som for hele Naturen (gennem Menneskets Forløsning ved Kristus forløses nemlig samtidig hele Naturen, en ægte romantisk Tanke).

Historien forløber altsaa gennem følgende Stadier: 1) et Liv i paradisisk Uskyld, 2) gennem Faldet et Liv i Trældom under det sanselige, kun et Minde er tilbage om den oprindelige Tilværelse, 3) Kristi Fremtræden, der med eet kaster et skarpt Lys over Menneskeslægtens Egoisme og det Kaos, den fører ud i, saa man ser den som noget fjendtligt, 4) Hjemfærden under Kristi Førerskab, 5) henimod Slutningen af Verdensdramaet skærpes Modsætningen mellem Egenvilje og Universalvilje til en vældig Kamp, et vældigt Opgør, der munder ud i selve den timelige Tilværelses Sammenbrud, 6) Identiteten sejrer paany, Identiteten mellem Skaber og Skabning, det mulige er nu blevet til Virkelighed, Menneskeslægten og hele Naturen har naaet Fuldendelsen, Historien er forbi og med den al Kamp og Stræben, Evigheden fylder alt levende.

Enhver, der er fortrolig med *Grundtvigs* mytologiske og verdenshistoriske Skrifter, kan ikke undgaa at bemærke et Slægtskab og en Paavirkning. Ogsaa han saa Kristus som Historiens

Midtpunkt, som den, der fører Menneskeslægten tilbage til Skaberens, hvorfra den i sin Tid udgik. Med Kristus blev det altsaa Morgen paany, som det i sin Tid — i Skabelsens Time — var Morgen. Kristus og Kristendommen er ikke noget helt nyt og uvirkeligt, der er kommet ind i Verden for at forvandle os til en helt ny Slags Mennesker, løsrevet fra alt andet og alle andre i Menneskeverdenen og Naturen. Den vil ikke føre os op ad en Verdensflugtens Trappe, der ender i den tomme Luft. Den er en ganske bestemt historisk Foreteelse med en begrænset — man kan næsten sige: verdenshistorisk — Betydning: den at føre Slægten hjem, at forvandle vor Iliade til en Odysseé, at gøre os til Mennesker i oprindelig Forstand. Kristi »Morgenrøde« er *den anden Morgenrøde* (den første er Skabelsen):

Folkelivet fra de døde
her oprejst med Ungdomsmod,
i sin anden Morgenrøde
træder Døden under Fod,
og dermed er Pant os givet
paa Opstandelse til Livet
for det hele Adamskøn.

(»Nornerne«, 25. Vers).

Grundtvig havde saa megen Kærlighed til Historien, at han ikke kunde tænke sig, at Kristus skulde være kommet til Verden blot for at frelse de enkelte Sjæle, det maa være »det hele Adamskøn«, det gælder, Kristi Værk maa det være at vende hele Historien og føre Skaberens Hensigt med sin Skabning til Sejr ved at lægge Verden for hans Trone tilsidst. Her har vi netop et Vidnesbyrd om, hvordan et Møde med Historien kan føre ind i en Solidaritet med hele Slægten.

*

Der er Sider af Schellings Historie- og Naturfilosofi, som Grundtvig afgjort maatte vende sig imod. Som Biskop Scharling paaviser i sin Bog »Grundtvig og Romantikken« er det navnlig Tanken om, at Gud er i Vorden sammen med Verden, og den manglende Sans for det onde som en selvstændig og virkelig Livsmagt, han voldsomt angriber hos Schelling. Men det forhindrer ikke — hvad Scharling ikke kommer ind paa i sin Bog —, at

han i sit Syn paa Mytologi og Historie er dybt inspireret af Schelling og Herder, og at hele dette Syn paa Kristus og Historien er afgørende for hans solidaritetsbestemte Forhold — netop som kristen — til Medmenneske og Folk.

De romantiske Historikere var hedensk-religiøse i deres Forsøg paa at harmonisere Tilværelsens Modsætninger bort og fornægte det ondes Virkelighed. Men der fandtes hos dem en Solidaritet med Menneskeheden, som havde sin Forklaring i en ægte Betagelse af den historiske Proces og af Naturens og Tilværelsens Under. Hvad vi kan lære af dem, kan udtrykkes nøjagtigt og begrænset. Det er to Ting:

1) Vi er fælles som Mennesker i Oprindelsen, i »den første Morgenrøde«. Det er et Fællesskab, som vi ikke bør og heller ikke uden at forkrøble vort Menneskeliv kan bryde ud af, det er Historiens Fællesskab.

2) Kristus gaar direkte ind i Historien og giver hele Slægten den »anden Morgenrøde«. Hans Gerning vedrører derfor *alle* Mennesker (og ikke bare de fromme); men den gaar i Grunden endnu dybere ind i Tilværelsen, den griber ind i selve det skabte Univers' Væsen, dødsmerket som det er blevet ved Syndefaldet, og kværker Døden i dens eget Rige, saa der kun er givet den en Galgenfrist at virke i endnu. Naar Dødens Vælde engang helt skal opføre i Verden, vil Kristus i et sidste vældigt Opgør knuse den helt og lægge Universet for Guds Trone. Herom er det Grundtvig synger:

Da gjalder Luren for sidste Gang,
da luer Bavnen i Blomstervang,
da styrter Dødens Trone,
da lutres herligt den gamle Jord
i Skærsilds-Luer, paa Herrens Ord,
da straalers Livets Krone!

*

Hvad vor Tids Mennesker trænger til mest af alt, er at møde andre Mennesker paa en mere virkelig og forpligtende Maade, ikke som et fjernt Begreb, der kaldes Menneskeheden, og som man som Regel kan betale sig fra at være forpligtet overfor, men i ganske nære og konkrete, dagligdags Livsforhold. Hvad vi trænger til, er heller ikke her en større »social Interesse« eller »For-

staaelse«, noget, der ofte blot kan blive en ny Flugt ind i Uvirkelighed og Selvoptagethed. Vi trænger til et Møde i det konkrete med bestemte og ganske almindelige Mennesker, og vi trænger til at vide, at deres og vort jævne Menneskeliv er en fælles Virkelighed, fordi Kristus vil føre det hjem til Faderen, hvorfra det er udgaaet.

Det er »Oprindelsesordet«, vi skal høre paany af Historiens Mund for at finde Vej ud af den Selvoptagethed, der truer med at køre vort folkelige og kulturelle Liv i Afgrunden.

POUL ENGBERG.

EUROPA OG NORDEN MELLEM ØST OG VEST

Ved kapitulationen var der mange, der tænkte, at freden ville komme af sig selv — og ogsaa at det maatte blive noget uendelig straalende imod det haarde tryk, der i de foregaaende aar havde hvilet over mennesker. — Det var, som man ikke havde haft kræfter til at se længere frem end til det øjeblik, krigen sluttede, og derfor heller ikke set i øjnene alle de mange vanskeligheder, der maatte melde sig, naar man skulle til at prøve at forvandle den tilstand af ikke krigsførelse, der indtraadte ved kapitulationen — forvandle den til en skabende fred. Naar vi nu snart 4 aar efter ser tilbage, saa kan vi nok begynde at forstaa, at det vil kræve et endogsaa meget stort arbejde at naa frem til freden — og ogsaa nok forstaa, at det ikke er saa mærkeligt endda — for det var vel ikke at vente, at al den raahed og al den grumhed, som gik over menneskene i krigens aar — og ogsaa slog ind i de menneskelige sind, at det skulle blive den bedste beredelse til, at mennesker derefter uden videre kunne leve et fredeligt samliv. — I hvert fald er det jo en kendsgerning, at det vil kræve et næsten overmenneskeligt stort arbejde at naa frem til freden.

*

Ved krigens afslutning maatte man vente, at to store grupper af folk kom til at staa som garanter for freden. Det begynder langt ovre øst paa med de ca. 500 mill. kinesere — og det er ikke saa mærkeligt, at vi maa begynde helt derovre — for vi maa huske, den krig, som vi taler om, begyndte i 1939, — fordi vi aldrig i Europa har kunnet lære at se europæiske begivenheder i sammenhæng med begivenhederne i en større verden — den krig begyndte slet ikke i 1939. Den begyndte i 1931, da en folke-

forbundsmagt, Japan, overfaldt en anden folkeforbundsmagt, Kina — og løsrev Manchuriet, et omraade med 30 mill. mennesker, — mens de europæiske lande og U. S. A. under den økonomiske krises tryk mente at kunne affinde sig med, hvad der skete herude med en intetsigende protest, som om det var en lige-gyldig episode.

Det er ikke at undres over, at Mussolini i 1936 kunne mene, at hvad Japan i 1931 kunne klare med en intetsigende protest, det kunne Italien gentage over for Abessinien og vel slippe med en ligesaa ligegyldig protest. 1931 Manchuriet, 1936 Abessinien, 1939 Tyskland overfalder Polen, det er een krig.

De ca. 500 mill. kinesere er meget bange for engelsk-amerikansk teknik, som den hidtil af England, U. S. A. og europæiske magter er ført ind ude hos dem. En kineser, repræsentant for Kinas regering, kom lige efter kapitulationen flyvende den halve klode rundt for at komme her til landet. Han havde været her for 15 aar siden. Var den gang blevet meget optaget af den danske andelsbevægelse, var vendt tilbage til Kina og havde i krigens aar i Kina organiseret 5000 større og mindre andelsfabrikker, som han lidt flot erklærede kunne lave alt det, den kinesiske hær skulle bruge. Det kunne man nok høre var lidt stort — og den senere udvikling i Kina har jo da bekræftet dette — men dog 5000 andelsfabrikker, som kunne forarbejde kinesiske raastoffer. Han var nu kommet til Danmark igen for at faa lejlighed til at sammenholde sine erfaringer med de nye erfaringer, som han ventede ogsaa vi havde gjort paa andelsbevægelsens omraade i de forløbne 15 aar. Han lagde ikke skjul paa, at man i Kina med stor spænding fulgte, om de europæiske lande og U. S. A. ville gentage deres gamle metoder ved indførelse af den store teknik ude hos dem — og lagde heller ikke skjul paa, at de nu hellere ville have lov selv at arbejde videre paa de erfaringer, de i krigens aar havde gjort — erfaringer ogsaa om andelsbevægelse. De erfaringer, som han nu var kommet her til landet for at sammenholde med vore.

Udviklingen i Kina er løbet stærkt, siden Kina ved krigens afslutning under Chiang-Kai Sheks ledelse stod som en af de fire store. Borgerkrigen, som Kina har kendt den siden 1920, har hærget landet. Kommunisterne har i øjeblikket størstedelen

af Kina under sig. Men det er kommunisme, som paa grund af hele den østlige verdens fundamentalt andre forhold ikke kan sammenlignes med det russisk-kommunistiske system. Det, man maa holde fast, er, at den er bygget paa hundreder af millioner bønders hunger, og at langt ud over komunisternes rækker er man i Kina antikapitalister, at man vil trænge de hvide tilbage fra Kina — og at nok ogsaa russerne kommer ind under denne betegnelse, hvis de vil søge at skaffe sig den interessessfære, som Storbritanien og U. S. A. nu trænges tilbage fra.

Men U. S. A. og Storbritanien maa regne med ikke under Mao tze-tungs ledelse at kunne faa støttepunkter — som ellers laa nær op ad Rusland — og man kan vel heller ikke se bort fra, at der er en sammenhæng mellem denne ændrede situation og den energi, U. S. A. udfolder for paa ved den anden side af Rusland — i Europa eventuelt norden at bygge et sikkerhedssystem op, der naar helt frem til det af Rusland beherskede omraade.

Til Kinas 500 mill. mennesker slutter sig Indiens ca. 400 mill. mennesker. De er langt længere fremme i en bevidst national rejsning end kineserne — man synes maaske nok, at de var inde i en næsten hysterisk afvisning af europæisk-amerikansk teknik tidligere. Men ogsaa her spillede bitre erfaringer med en primitiv kapitalismes umenneskelige haardhed en rolle. Det, man med spænding følger, er, om man med indiske psykologiske forudsætninger vil forstaa at udnytte den store teknik uden at forfalde til kapitalismens udskejelser eller kommunismens tvangsregimente.

Storbritanniens politik synes jo efter krigen at følge en hovedlinje, der gaar ud paa at finde udvej til at afvikle den gamle form for et britisk imperium uden at dette fører til en krig og samtidig finde nye veje til at organisere et samarbejde mellem Storbritanien og tidligere beherskede omraader. Derfor er vel ogsaa Storbritanien et af de trofasteste medlemmer af UNO, idet Storbritanien haaber paa, at man ved at lade Indien og andre tidligere beherskede omraader faa deres fulde frihed og indgaa som helt ligeberettigede medlemmer i UNO, i denne organisation skal have det forum, hvor Storbritanien paa lige fod kan forhandle med disse omraaders regering og slutte overenskomster lige betydningsfulde for Storbritanien som for de

paagældende omraader. — Hvem ville for 10 aar siden have drømt om, at naar Indien fik sin fulde frihed, skulde de to frie stater være opfyldt af at opretholde en tilknytning til Imperiet uden om den engelske konge. Engelsk politik over for Indien hævdede tidligere, at de havde opgaven at holde fred dernede. Den dag, Indiens nationale ledere kunde garantere, at hvis Indiens 400 mill. mennesker fik deres fulde frihed, saa ville der ikke udbryde oprivende kampe, ja, saa var Storbritanien parat til at give Indien sin frihed.

Synspunktet synes mange europæere egentlig var saa kønt. Det gjorde ikke noget indtryk paa Indiens nationale ledere, for de kunde paatage sig een garanti: Den dag, Indien fik sin fulde frihed, skulle der ikke mellem Indiens 400 mill. mennesker udbryde hæsligere kampe end dem, der de sidste 150 aar havde hærget mellem Europas ca. 400 mill. mennesker indbyrdes — og derfor gjorde det lidt ophøjede europæiske standpunkt ikke noget indtryk.

Indien fik ved Storbritaniens nye, kloge politik sin frihed — kampene, der kom, var slemme nok, — og dog maa man indrømme, at det gik saadan, at vi i Europa ikke skal ophøje os.

Paa baggrund af Storbritaniens nye politik synes da ogsaa den tale, Hindustans nationale leder Nehru holdt i 1946, at være for pessimistisk. I anledning af kampene paa Java gav han udtryk for, at den største skændsel, man havde oplevet i Asien, var, at England brugte indiske tropper for at bekæmpe frihedskampen paa Java. Det vilde blive indledningen til de asiatiske folks rejsning, rejsninger, som ingen atombombe kunne standse, og som kunne blive indledningen til den tredje verdenskrig.

Indonesiens 60 mill. mennesker har været inde i en national rejsning, som vel bedst karakteriseres af den udtalelse, som den hollandske udsending, dr. P. J. Koets, fremsatte efter et besøg i det indre Java: »Hver gang jeg spurgte: »Hvad er for jer det vigtigste, som er sket i disse aar?« — fik jeg det samme svar: »Det er følelsen af menneskelig værdighed.« Folket forstaar nu, at det er i stand til at udføre noget. Af samtaler, som gik videre end blot almindeligheder, hørte jeg om frygten for en tilbagevenden til stillingen som koloni . . . ikke saa meget fordi folk frygtede økonomisk udbytning eller fremmedherredømme, eller

noget af den slags . . . men snarere paa grund af frygten for, at de igen skulde miste denne nye følelse, de med saa stor fryd havde erhvervet, og som de havde opdaget inde i dem selv, og som folket føler er saa værdifuld, at de ikke kan leve uden den. Det er en realitet, vi maa være fuldstændig klare over.«

Det er utvivlsomt, at terrorhandlingerne og mishandlinger fra indonesisk side over for hollændere og andre hvide har været maaske næsten uden sidestykke. Men naar man nu fra forskellig side vil fremstille de nationale ledere som quislinge, fordi de samarbejdede med japanerne og dog ogsaa aftvang japanerne indrømmelser, saa har det ingen reel baggrund, fordi disse ledere, der af hollænderne havde været forfulgt, maatte betragte hollænderne som deres undertrykkere. Det var uklogt af dem, hvis de troede at kunne have fordel af, at japanerne fordrev hollænderne, men det har ikke noget at gøre med at være quisling. Naar Holland nu paa trods af truffet overenskomst, sluttet ved UNO's mellemkomst, gik til aktion imod Indonesiens regering, saa støtter det maaske en kort tid Hollands økonomi; men det er beskæmmende for ogsaa smaa staters respekt for UNO's principper, og paa længere sigt maa man frygte, at virkningen kan blive, at Indonesiens befolkning faar indtrykket af, at det først og fremmest er Rusland, der vil støtte de undertrykte asiatiske folk.

Betragter man fra et dansk synspunkt Hollands pludselige aktion, da maa det alvorlige spørgsmaal melde sig, om man kan forsvare at tænke paa et militært samarbejde med en række stater, saa man automatisk var inddraget i en krig, som fremkaldtes af egenraadige aktioner i fjerne egne af verden, uden at man havde haft mulighed for at være medbestemmende over, om saadan en aktion skulde sættes ind. Blot virkningen var man automatisk bundet til. En fælles forpligtelse inden for UNO's rammer har derimod som forudsætning fælles debat og vurdering af den politik, der eventuelt kunne udløse skæbnesvangre konsekvenser.

Til de her nævnte folk slutter sig geografisk Ruslands ca. 200 mill. mennesker.

200 mill. mennesker, der indtil den forrige krig levede i en primitiv bondeverden, og til den forrige krig gav Europas sletteste soldater. 25 aars industrialisering er gaet over den russiske

bondeverden, og hvad man end kan sige om den russiske soldat i dag, slet som soldat er der ingen, der vil kalde ham. Det kan til sit formaal være udmærket at have gode soldater, men for fredens liv og fredens arbejde er det mere afgørende at have gode mennesker. Og det er ikke uden ængstelse, man spørger om, hvor dybt militariseringen er slaaet ind i det russiske sind. — Naar man trods denne ængstelse ikke kan lade være at haabe paa, at der skal komme noget nyt ud af det fra Rusland, at vi ikke blot engang endnu skal opleve et revolutionsforløb i Rusland, som vi alt for godt kender fra Europa: Revolution — kaos — militærbetonet styre — sejrrig krig og militærdiktatur; militærdiktatur er altid en frygtelig trussel efter en sejrrig krig. Naar man ikke kan lade være at haabe, at der dog skulle komme noget nyt ud af det derovre, hænger det sammen med, at russerne i visse henseender er væsentlig anderledes stillet, end vi har været i Vesteuropa og U. S. A. I Vesteuropa og U. S. A. har vi møjsommeligt maattet bruge 3 generationers arbejde for at komme fra den primitive smedje til det store, helt rationaliserede maskinværksted. 3 generationers sure slid, og det fik vel være, men under de ændrede arbejdsforhold blev menneskene presset saa tæt sammen omkring maskinerne, saa de derigennem gennemdisciplineredes — og samtidig udtørredes det menneskelige sind, saa vi i Europa blev lydige, brugelige dele i en hele samfundet omfattende militærmaskine. Den svenske oberst Torsten Holm har i sin bog: *Krigen og Kulturen* søgt at paavise denne skæbnesvangre sammenhæng mellem industrialiseringen og den tilbundsgaaende militarisering af de europæiske folk, som fandt sted i 19. aarh. Russerne er her anderledes og maaske ogsaa heldigere stillet. De fik fra eet synspunkt set den moderne teknik helt gratis; det betyder ikke, at de fik den uden økonomisk modydelse; men de fik den gratis i den alvorligere betydning, at de ikke selv skulle finde paa den — ikke engang selv lave den. Den var der fuldt færdig — opfunden og til købs, og de revolutionære magthavere kunne med et eneste vældigt tag søge at plante den helt store teknik midt ned i en russisk bondeverden. Og de russiske bønder legede med denne teknik som med det vældigste legetøj, mennesker nogensinde har haft i hænde. Tænk hvad det vil sige for de mange russere, der aldrig havde set et redskab saa sammensat

som en symaskine eller en cykel, pludselig at staa over for den helt store teknik.

Tænk hvad det vil sige for en russisk bonde, der møjsommeligt med seglen — den krumme kniv — havde skaaret kornet af jorden, med eet slag at staa over for traktoren og selvbinderen eller combines. Hele den lange udvikling, som ogsaa vi har kendt; vi har jo ogsaa engang brugt seglen som høstredskab: fra seglen over leen, slaamaskinen, aflæggeren, selvbinderen, combines — 150 aars lang udvikling. Fra en høst og til den næste, og det var sket i mange russiske landsbyer. Og bønderne tumlede med de store maskiner. Nogle fik fingrene revet af — nogle kom ogsaa endnu alvorligere til skade —, for de forstod jo ikke uden videre at bruge maskinerne — og saa strejkede man jo ogsaa, for man turde ikke gøre det farlige arbejde. Men mere end 8 dage kunne saadan en strejke sjælden vare, for det var jo alligevel saa fantastisk spændende. Det var for de russiske bønder og for industriarbejderne med, det samme som naar en 18 aars knægt herhjemme kan faa lov for første gang at svinge sig op paa en traktor eller en motorcykel — og rigtig lade den drøne.

Den legende indstilling over for industrialiseringen har russerne nok stærkere kunnet fastholde, end vi har det andetsteds — og det er ogsaa det, man knytter sig til, naar man ikke kan lade være at haabe, at der skal komme noget nyt ud af det derovre. Hele dette fond af oprindelig menneskelighed haaber man skal være saa stærkt, at naar militariseringen nu ogsaa der slaar ind, saa skal man ikke være i stand til at gennemdisciplinere og militarisere de uhyre menneskelige reserver. Men om nu militariseringen slaar lidt dybere eller mindre dybt ind, saa bliver i alle tilfælde de 500 mill. kinesere, de 400 mill. indere, 60 mill. indonesere og de 200 mill. russere — en stor geografisk gruppe — ikke uden videre en politisk blok — de bliver den ene hovedgarant for fremtidigt liv paa vor klode. Den anden hovedgarant bliver Storbritanien og U. S. A. med tryk og vægt paa U. S. A.

Imellem disse to store grupper ligger 5 smaa lande: Finland, Sverige, Norge, Island og Danmark. Vi ligger i midten ikke blot i den geografiske betydning, som fremgaar af ethvert kort; men vi ligger i midten med det langt alvorligere ansvar knyttet til, at

vi har en teknik fælles med den vestlige verden, en teknik, som vi ikke kunne tænke os at opgive, men som vi hellere vil yderligere udbygge, men en teknik, som vi dog i de nordiske lande mener at have stræbt efter at bruge saa meget forskelligt fra den maade, man bruger denne teknik paa i de store lande, saa vi i det mindste *i de nordiske lande har bevaret drømmen om et menneskeliv over og ved siden af denne teknik* — og denne drøm om et menneskeliv over og ved siden af teknikken har vi maaske nok mere tilfælles med kineseren, indoneseren og den legende russer, end vi har det med den vestlige verden.

Med det alvorlige ansvar for freden ligger da de nordiske folk i midten, at *vor første opgave for freden er det at prøve at formidle mellem østen og vesten*. Formidle en teknik fra vesten til østen. Ikke idet vi snakker om det, men simpelthen ved hos os selv at bruge denne teknik paa en saadan maade, at østens folk hos os kan se, at den moderne teknik kan bruges, uden at den behøver at tromle mennesker ned, og at de altsaa kan risikere at tage imod den. — Og det spørges jo, hvis man bruger sin teknik paa den maade. Jeg minder om den kineser, der kom flyvende den halve klode rundt for at se, hvilke fremskridt dansk andelsbevægelse havde gjort i de 15 aar, der var gaaet, siden han mødte den først. Maaske kan noget saadant bringe os til ogsaa selv at overveje, om vi naaede, hvad vi skulle og kunne — og ellers tage fat. Men det er vort ansvar, hvis der intet eksempel er at lade sig inspirere af. Og dernæst for de nordiske folk at formidle fra østen til vesten, fra Indien, Kina, fra alle, der har bevaret en legende indstilling overfor moderne teknik: drømmen om et menneskeliv over og ved siden af denne teknik. Dette er vor alvorligste nordiske opgave ved freden, alvorligere end alle nordens politiske overvejelser, som iøvrigt er alvorlige nok i deres plan.

Allerede mens krigen stod paa, maatte man frygte, at krigens haardhed virkede saa stærkt i menneskers sind, at man stillet over for at skulle forme freden ikke havde bevaret modet til at se fredens opgave som det selvgyldige maal, men at man i stedet af krigens ondskab lod sig presse til at betragte fredens arbejde ud fra synspunktet, hvordan man kunne bruge fredens aar og arbejde til at berede sig til at komme bedre igennem den næste

krig. Hvor dette sker, der har krigen for alvor sejret, dræbt drømmen om fredeligt liv og kappestrid som noget selvgyldigt, og i stedet indordnet freden under krigens synsvinkel. Krigen bliver det egentlige, freden en beredelse hertil. Ingen vil det. Mange tænker dog ad baner, der fører den vej. Magten er ikke i sig selv en betryggelse, men blot en nødvendig faktor, underordnet et selvgyldigt fredeligt arbejde. Hvor fredens arbejde underordnes magtens opbygning, der har krigen sejret.

*

Arbejdet for at vinde freden er gaaet ind under den dobbelte usikkerhed: hvad er konsekvenserne af det nye vaaben, atom-bomben, som blev sat ind i krigens sidste fase, og hvilke er hver af de sejrende parters endelige politiske maal, naar freden skal formes?

Det er jo ikke at undres over, at politikerne maatte føle sig usikre, naar et saa radikalt vaaben blev sat ind paa et saa sent tidspunkt, at man daarligt fik kendskab til, hvad dette vaaben egentlig kunne yde.

Man havde heller ikke rimelig tid til at overveje, hvordan man kunne sikre fred, samarbejde, selvstændighed for det enkelte folk under det nye vaabens tilstedeværelse — og man synes næppe at have haft tid og kræfter til fordomsfrit at overveje, om de støttepunkter, som store stater søgte for at sikre deres stilling, ville spille den samme rolle, naar atombomben kan bruges.

Videnskabsmændene, som skabte det teoretiske grundlag for det nye vaaben, er dem, der kraftigst har taget til orde, drevet af en samvittigheds kval, som vi alle har grund til at gøre os solidariske med og bringe til aktiv politisk udtryk.

Albert Einstein i spidsen for en stor gruppe af atomforskere samler i 6 punkter det, man mener sig forpligtet til at sige alle jævne mennesker, før det er for sent.

1) Atombomber kan nu fremstilles billigt og i stort antal. Deres ødelæggelseskraft øges stadig.

2) Der findes intet militært forsvar mod atombomben, og der vil sikkert heller ikke blive fundet noget.

Russiske politikere har paa et tidligt tidspunkt villet hævde, at atombomben næppe ville faa nogen afgørende betydning i en

kommende krig. Det er jo blot kedeligt, at russiske politikere ikke har noget kendskab til den teknik, hvorpaa vaabnet er bygget. Og saa skal russerne jo da indrømmes, hvad der tilkommer dem. Atombomber over Rusland ville næppe faa samme altødelæggende virkning som atombomber over Vesteuropas bycivilisation.

Atombomben over Rusland ville kunne tilintetgøre hvilken stor by og industrielt center man vil nævne, men tilbage ville dog være den store del af den russiske befolkning, der lever ud over de russiske landstrækninger; af dem ville saa mange overleve, som hungeren ville skaane, den hunger, der uvægerligt ville følge i et saadant opgørs kølvand. Men atombomben over Vesteuropas bycivilisationer ville betyde tilintetgørelse. Der ville blive tilbage nogle adspredte hobe af mennesker, næppe noget europæisk folk, der kunne fortsætte en europæisk kulturtradition.

Ogsaa den militære sagkundskab uden for De forenede stater har villet forsikre os, at det nye vaaben næppe kom til at spille nogen praktisk rolle, om der kom en krig, for vaabnet blev næppe brugt. Det er jo nemt at se, at den militære sagkundskab her har en professionel interesse. Kun hvis den selv kan fastholde og faa vi andre til at antage, at atombomben ikke bliver brugt, kan man arbejde videre ud fra det tekniske grundlag, man hidtil har arbejdet ud fra. Heller ikke denne sagkundskab har jo imidlertid kendskab til vaabnets teknik.

Over for disse to grupper staar den gruppe af videnskabsmænd, der har skabt det teoretiske grundlag, hvorpaa vaabnet er konstrueret, og som derigennem har større indsigt i den teknik, der er benyttet, end andre kan have. Det, disse videnskabsmænd har at sige, er altsaa: Der findes ikke noget modvaaben, og der vil sikkert heller ikke blive fundet noget. Og det, alle vi jævne mennesker maa se at finde ud af, det er, hvilken af disse to grupper man vil fæste mest lid til.

Jeg har ikke svært ved at finde ud af, at jeg maa fæste mest lid til videnskabsmændene. — Men kan det, det siger, da ikke være bluf. Noget, de siger for at opnaa visse ganske bestemte politiske resultater. Heroverfor er der grund til at fremhæve, at naar man staar over for mænd af en kvalitet som Albert Einstein, Niels Bohr og de andre, saa kan det ikke benægtes, at politikerne kan sige til dem: den viden, I i dag sidder inde med, den maa I

tie stille med — og at man kan faa dem til at tie stille; men det er mænd af en saadan kvalitet, at det er ganske udelukket, de skulle lade sig lokke, narre eller true til at sige ting, som er i strid med deres bedste indsigt. De kan tage fejl — det kan selv den mest fremragende videnskabsmand gøre —, men at de skulle tale paa tværs af deres indsigt, den dybeste indsigt, noget menneske i dag paa disse felter har, det kan man se bort fra. Og det, de har at sige, er altsaa: der findes ikke noget modvaaben, og der vil sikkert heller ikke blive fundet noget.

3) Andre nationer kan selv finde ud af de hemmelige processer, som De forenede stater nu har kendskab til.

4) Det er ingen nytte til at forberede sig paa en atomkrig — og hvis det gøres, vil det ødelægge vor sociale struktur.

Den tankegang, der ligger bagved her, er denne: et modvaaben findes ikke; skal man imødegaa en atomkrig, da maa menneskene samle sig om at grave tilstrækkelig mange og tilstrækkeligt dybtliggende beskyttelsesrum i saadanne jordlag, saa sprængningerne ikke kan ryste dem. Men skal vi samle os om den opgave, da vender menneskene tilbage til de jordhuler, som man ellers for nogle tusinde aar siden forlod; blot med den forskel, at vi nu indvendig vil fore dem med beton. Og da bliver der ikke plads til de civilisationens goder, vi har oparbejdet — og slet ikke grobund for de kulturværdier, som har prøvet at spire frem.

5) Hvis der udbryder krig, vil atombomben blive brugt, og den vil ødelægge vor civilisation.

Her er vi vel ved et punkt, hvor mange mennesker har søgt en beroligelse. Under den sidste krig havde man gassen — krigen afvikledes saa brutalt, som man kunne gøre den — og gassen blev dog ikke brugt — ikke systematisk i hvert fald. Altsaa, er det ikke ogsaa sandsynligt, at man denne gang vil vige tilbage for at bruge atombomben. Videnskabsmændene siger altsaa, at de mener, den vil blive brugt. Og den tankegang, der ligger bagved her, bygger paa et dobbelt synspunkt. For det første: atombomben er et sprængningsvaaben med samme formaal som alle gammel-dags bomber, hvor gassen var et vaaben med et væsentligt andet formaal. Gassen som vaaben maa langt snarere sammenlignes med den bakteriologiske krig. For det andet: atomvaabnet er i forhold til sin sprængvirkning langt billigere end noget andet

sprængningsvaaben, menneskene har brugt. Det maa derfor nok regnes for usandsynligt, at en stor stat som forberedelse til en krig producerer hundrede tusinder af gammeldags bomber og titusinder af flyvemaskiner til at transportere disse bomber, for at løse de opgaver, som ligesaa godt kan løses af 1 atombombe og et par flyvemaskiner. Jeg siger ikke, at man ikke vil producere gammeldags bomber. Det viser jo situationen i dag ogsaa til fulde, at man gør. Men man vil næppe producere bomber i hundredetusindvis for at løse de opgaver, som ligesaa godt kan løses af 1 atombombe. — Og det er sjældent, man har set humanitære grunde holde anvendelsen af et vaaben tilbage, hvis først en krig var sat igang. — Snarere kunne man haabe, at overvejelser af vaabnets altødelæggende karakter kunne paavirke indstillingerne inden en krig er brudt ud, og før lidenskab og teknisk beregning indgaar den farlige alliance, der fejer menneskelig overvejelse til side, som det plejer at ske, naar en krig er en kendsgerning. —

Iøvrigt er det vel ikke helt nemt at afgøre, om humanitære synspunkter kan anvendes specielt over for atombomben. Det er for mig svært at se, at det skulle være mere humant hver nat i en maaned i træk at lade 500 bombemaskiner gaa over en storby og kaste sin last af bomber for med yndlingsudtrykket fra sidste krig at udradere denne by — end at gøre det hele af paa 2—5 minutter med en atombombe og nogle faa ledsagende flyvemaskiner. — At man i den kommende krig vil søge kun at gennemføre præcisionsbombninger af militære maal, det tror ingen, som har set Englands eller Tysklands udbombede byer, hvor det alt for ofte var de tættest beboede arbejderkvarterer, der er de haardest raserede. Alt i alt maa vi nok regne med, at om krigen først var over os, da vilde atombomben blive brugt — og som videnskabsmændene tilføjer, den vil sikkert ødelægge vor civilisation.

6) Der er ingen anden løsning paa dette problem end international kontrol med atomenergien med krigens afskaffelse som endeligt maal.

Der er noget helt gribende ved at se en gruppe af vor klodes skarpeste hjerner have mod til — paa et tidspunkt, hvor modløshed og kynisme synes at være højeste mode, — at hæve røsten og ikke blot sige: vi maa have en international kontrol med atomenergien — men endogsaa have mod til at vedkende sig: med

krigens afskaffelse som endeligt maal. Hvordan man nu end vil vende og dreje det: taaber bliver det jo svært at faa de folk erklæret for; det bliver end ikke nemt at faa dem til at falde ind under betegnelsen naive idealister. Disse vore skarpeste hjerner, naar det drejer sig om at trænge ind i naturens hemmeligheder. Og efter baade modeteologi og filosofi er det vel ellers blot disse to kategorier, som gider beskæftige sig med at redde menneskene fra undergang — og ikke blot redde sjæle i undergang. Man synes her at overse, at problemet er falskt opstillet, naar man vil hævde det drejer sig om at tage stilling til, om menneskene forbedres. Vor historiske situation er, at menneskene over betydelige dele af kloden har været i stand til at ændre retshaandhævelse mellem de enkelte slægter og individer fra at være et direkte kampanliggende mellem de stridende parter til at blive en retsafgørelse, som parterne i alle tilfælde maa se afgjort af en instans over parterne. Man har ikke afskaffet forbrydelse, ikke gjort mennesker bedre, men derimod under trusel om fælles undergang gennem hævnens rasen fundet frem til et retsstiftende organ med magt bag inden for de suveræne stater. Folkenes berøring er i dag saa intim, saa spørgsmaalet, vi i dag stilles over for, er, om vi kan naa frem til et organ over folkene, der stifter retten og har magt bag sig til at haandhæve den.

Vi skal ikke drømme om at afskaffe al forbrydelse, men se den paadømt — vi skal hos os selv og andre mennesker bekæmpe hævnens og heroismens ideologi. Som Egil Skallagrimsons raab efter hævn i stedet for retsstiftede bøder i dag er et stykke historie, saadan maa den primitive hævdelse af, at folkets krænkede ret alene kan sones ved hævnen og kampen med frænders hjælp, kunne overvindes. Eller udtrykt endnu skarpere: Kan vi ikke i dag løse dette rettens problem, da vil de retsstiftende organer i folkene, som vi har set opbygget gennem aarhundreder ogsaa trues med sprængning, og vi vil se den primitive hævnhævdelse af retten ogsaa igen springe op mellem enkeltmennesker. — Det er ikke et spørgsmaal om, hvorvidt dette med at stifte ret gennem lov skulde standse op foran folkeretten; langt snarere vil retten i folkene springe i stykker, hvis vi ikke sætter alle kræfter ind i at opbygge en folkeret — og altsaa gør et militærvæsen til et sagligt retsopholdende organ — i stedet for, at man

nu binder et sæt af elementære følelser til opretholdelse af kamp-handlinger som selve sundhedstegnet hos folket.

Egil Skallagrimson troede slægten degenererede, da bøder gik for blodhævn. I dag anser vi det for historie — uden at hævde, at mennesker er blevet bedre. Man har blot kunnet indrette sig anderledes. I dag raaber man ud fra tagene, at det folk, der ikke vil ofre sig i en primitiv kamp over for krænkelse, er degenereret — vi skal i stedet sætte alle kræfter ind for at opbygge en rets-tilstand mellem folkene — og gøre det uden at anfægtes af vore Egiler, der raaber efter hævn for bøder. Og uden at ængstes for raabet om degeneration.

Det var ikke de stærkeste ætter, der havde nemmest ved at forstaa den nye retshaandhævelse, hvor retten laa uden for ættens afgørelse. Tværtimod, store ætter mente, at det kunne give tryghed, om mindre ætter søgte ætfællesskab — og saa vandt dog gennem aarhundreder retssynspunktet frem, saa den ringest stillede fik større mulighed for ogsaa at faa sin ret gennem de retsstiftende organer. To synspunkter strides i dag mellem folkene; skal vi fortsætte den retsstiftende trange vej gennem svage uafhængige organer, der trodses af »folkeætter« eller søge retten i at styrke ætfællesskabet, den stærkest mulige gruppe, der selv afgør, hvad der er ret, og føler sig stærk nok til at hævde sin egen ret? Ser vi tilbage, saa er det dog i dag dem, der fæstede lid til de i begyndelsen svage retsorganer, som vi skylder vor vest-europæiske kultur, og de gamle hævn- og magt-ætter, der ikke kunne slippe primitive forestillinger, staar som tragiske udtryk for en manglende levedygtighed. I dag lyder Egil Skallagrimsons raab om hævn som den eneste værdige løsning i stedet for dom og bøde lidt anderledes: Det enkelte folk maa selv vise vejen til at kæmpe og hævne krænkelse — — vi maa ikke lade andre kæmpe for os. De svage retsorganer betyder intet. Men vor kulturarv byder os at bruge vor koldsindighed og nyskabende evne til skridt for skridt at forme retsstiftende organer mellem folkene og ikke lade gammel primitiv følelse blive en hindring for disse skridt, saa vi ender i magtorganisation — af grupper af folk, der gør sig selv til retsstiftere mod andre grupper — og fører os ind i den tragiske levedygtighed, der lyder ud af de gamle ætmænds klage, da dom og bøde vandt frem.

Det kan nok give os et og andet at overveje i den situation, hvori vi befinder os i dag.

*

Det er ikke vanskeligt at fatte, at atombomben i nationalstaternes haand kunne give politikerne stor usikkerhed naar de skulle prøve at forme freden — og at atombomben ogsaa maatte føre til overvejelser af det fundament, hvorpaa freden kunne bygges. Men det er jo ikke mere mærkværdigt at hver af parterne maatte have en stor usikkerhed over for, hvad der var den anden parts politiske maal med freden.

Det er mindre og mindre mærkeligt, at der i den vestlige verden findes en stor mistænksomhed over for, hvad der er Ruslands endelige politiske maal ved freden. Det Rusland, som har sine tropper staaende helt henne ved Lübeck, som nordpaa følger Elben. Syd paa har de væsentligt overskredet Elben. — Russerne staar i dag paa Bloksbjerg. Rusland, som i dag staar som afgørende kontrolant af hele det sydøsteuropæiske omraade. — Det Rusland som i Foraaret 1948 til stor forfærdelse for den vestlige verden billigede og tilskyndede til en voldelig omstyrtelse af det parlamentariske demokrati i Tjecoslovakiet. Naar dette sidste vakte langt større bestyrtelse i Vesteuropa end hvad der allerede var sket i andre sydøsteuropæiske lande, hænger det sammen med, at i Ungarn, Rumænien og Bulgarien stod russerne over for folk, der lige havde bekriget Rusland, — og det er ikke sært, at russerne her maatte være mistænksomme — om nu disse folk ville være loyale ved freden. — I Tjecoslovakiet derimod stod russerne over for et folk, hvor meget store kredse var direkte russisk-venlig indstillet. Dette har ikke noget at gøre med kommunisme, men stammer fra en gammel tjecoslovakisk tradition fra før den første verdenskrig, hvor de to folk var undertrykt af det østrig-ungarske dobbeltmonarki. Naar de da spejdede efter, hvorfra de kunne vente deres befrielse, maatte de se hen til det store, slaviske broderfolk russerne.

I Tjecoslovakiet stod russerne over for folk, der i mellemkrigstiden havde klare parlamentarisk-demokratiske traditioner. Noget lignende kan jo ikke siges om de andre sydøsteuropæiske folk; man maa nok billigvis indrømme, at det her ikke var saa

lige en sag at oprette et arbejdsdygtigt parlamentarisk demokrati, selv om man havde den bedste vilje af verden.

I Czekoslovakiet stod russerne overfor to saa fremtrædende demokratiske politikere som Benesh og Jan Mazaryk. De var begge i kraft af opdragelse og indstilling bestemt af det vest-europæiske demokrati, men de havde krigen igennem nydt stor tillid ogsaa i Moskva og ofte kunnet formidle i vanskelige situationer.

Der er da ogsaa mange, der paa grund af det, der er sket i Czekoslovakiet, vil drage den slutning, at det, der er sket nu i 1948 og 49 er ganske det samme som det, der skete i Europa fra 1936 med Tysklands expansion ud over Europa. Det er imidlertid en meget farlig sammenligning, fordi den alt for nemt tilslører, at der i 1948 er kræfter i virksomhed af en helt anden art end i 1938, og kræfter, som man ikke kan dæmme op mod med de samme midler, som man eventuelt kunne have dæmmet op imod en tysk expansion i 1938.

Det lader sig ikke benægte, at et tilstrækkelig beslutsomt engelsk-fransk militær i 1938 kunne have dæmmet op mod den tyske expansion. Det er derimod ganske usandsynligt, at selv et voldsomt udbygget engelsk-fransk-amerikansk militær i dag som væsentlig enemiddel kan dæmme op mod, at de østeuropæiske idéer og bevægelser, som vi nødig vil se beherske vesteuropa, skulle brede sig hertil. Der er kræfter i virksomhed, som kræver helt andre midler — selvom ogsaa en vis militærorganisation er nødvendig.

Hvis man vil klare sig, hvorfor Benesh og Jan Mazaryk kapitulerede i deres forsøg paa at opretholde det parlamentariske demokrati i Czekoslovakiet maa man huske, at ved de af alle anerkendte frie valg i 1946 fik kommunisterne 38 % af stemmerne og blev langt det største parti i Czekoslovakiet. Socialdemokraterne fik 12,4 % af stemmerne, og ved omvæltningen i foråret 1948 gik en del af dem sammen med kommunisterne. Man mente, at kommunisterne fra 1946—48 var gaaet noget tilbage, men omkring 35 % af vælgerne stod maaske bag omvæltningen.

Kommunisterne satte ind med strejker ved de store virksomheder, strejker ved de ikke-kommunistiske blade og store demon-

strationer af væbnede kommunister i gaderne. Man har i Vesteuropa — naar man ser, hvad der skete i Czekoslovakiet, god grund til at overveje, hvor farligt det er for et parlamentarisk demokrati at have vaabnene liggende bredsaet ude hos befolkningen.

Benesh og Jan Mazaryk havde kun eet middel, hvis de ville opretholde det parlamentariske demokrati: at sætte hæren ind. Det vil sige føre deres folk ind i borgerkrigen. At sætte hæren ind ville volde visse vanskeligheder, da krigsministeren havde erklæret kommunisterne sin loyalitet. Men først og fremmest maatte man regne med, at et stort mindretal af befolkningen velbevæbnet var parat til at kæmpe imod hæren — og man maatte maaske ogsaa vente, at om det kom til alvorlig politisk uro i Czekoslovakiet, ville russerne rykke ind og militært besætte landet under en paaberaabelse af, at de ikke kunne affinde sig med, at der var politisk uro i et for russerne saa vigtigt strategisk omraade som Czekoslovakiet er. Men først og fremmest maa man fastholde, at i Czekoslovakiet, i Ungarn, i Rumænien og Bulgarien har til den seneste tid en ikke ubetydelig del af befolkningen — i intet tilfælde flertallet — levet under socialt saa elendige kaar, saa de har været parat til at slutte sig til kommunisterne og tanken om, at nu maatte man om fornødent bruge vold for at fremkalde en politisk forandring. En forandring, der efter deres mening aldrig kunne føre til noget værre — og selv om det var en hestekur maaske dog bringe en forbedring.

Hvor en ikke ubetydelig del af befolkningen drevet af nød slutter sig til et saadant synspunkt, der er selv det stærkeste militær ueffektivt. Det ser vi bedst i Grækenland. I Grækenland har man en græsk regeringshær, der kan faa alt det amerikanske materiel, den bare peger paa — og saa kan denne amerikansk udrustede græske hær dog tilsyneladende ikke slaa partisanopstanden i Grækenland ned.

Det er rigtigt, at de græske partisaner har faaet vaaben tilført rundt fra Grækenlands grænser — vaaben, der sandsynligvis stammer fra Rusland; men det er jo lige saa rigtigt, at ingen bombe eller maskingevær bringes til eksplosion i Grækenland, blot fordi vaabnene er kommet frem til grænsen. Det er kun, fordi der i Grækenland lever tilstrækkelig mange grækere dels i social elendighed, dels i Makedonien i national undertrykkelse,

at der har været mennesker nok, der var parat til at lægge krop til, naar vaabnene skulde bringes til eksplosion i Grækenland.

I en rapport fra en undersøgelseskommission udsendt af UNO i 1947 udtalte flertallet (Australien, Belgien, Brasilien, Kina, Storbritanien og Syrien) bl. a.: Jugoslavien og i mindre grad Albanien og Bulgarien har understøttet guerillakrigen i Grækenland.

Jugoslavien og Bulgarien har aabent understøttet den makedoniske seperatistbevægelse, men paa den anden side har grækerne forfølgelse af den slaviske befolkning i Makedonien skabt en gunstig jordbund for seperatistbevægelser. Begge parter kan dadles for talrige mindre grænsekrænkelser, men paa den anden side har diskriminering og forfølgelse af minoriteter og politiske oppositionsgrupper fra de græske myndigheders side i høj grad øget tilstrømningen til guerillastyrkerne.

Kommissionens flertal fandt, at der i Grækenland trods de urolige forhold var et betydeligt maal af politisk frihed og ytrings-, møde og trykkefrihed, men talrige vidnesbyrd findes om, at arresteringer og andre overgreb er blevet begaaet af en del medlemmer af det græske gendarmeri og af fra officiel side tolererede extreme højreorganisationer.

Den amerikansk udrustede græske hær synes at kunne slaa en hvilken som helst aaben opstand ned, den stilles over for; men slaas den ned et sted, blusser opstanden op to nye steder. Hvis partisanbevægelsen nu er i opløsning, synes det mere at være indfra, end fordi regeringens militær kunne bringe fred.

Hvis man i Vesteuropa i en forstaaelig ængstelse for, at de østeuropæiske bevægelser skulle brede sig til Vesteuropa ville drage den slutning, at nu maa man hurtigt bruge en væsentlig del af arbejdskraft og raastof for hurtigt at oparbejde et stort militært apparat, som kan dæmme op herimod, saa kunne man meget nemt ved en saadan indstilling være med til direkte at fremme det, man ønsker at modvirke.

Skal man bruge en væsentlig del af arbejdskraft og raastof til hurtigt at oparbejde stort militært apparat, vil der blive tilsvarende smaa mængder af raastof og arbejdskraft tilovers til at sætte ind i en civil produktion, den civile produktion, som i dag skal fremmes mest mulig for at lægge en anden social bund ned igennem Europa — den anden sociale bund, som alene kan dæmme op mod en vesteuropæisk kommunisme, tage grobun-

den, vækstbetingelserne bort under den europæiske kommunisme. Det er ikke russiske eksperimenter, der i sig selv virker saa tillokkende, at de maa bekæmpes med magt, men egen svigtende evne til at skabe socialt rimelige kaar, der er en europæisk trusel for kommunisme.

I Italien og Frankrig har i tiden efter krigen en betydelig del af befolkningen levet under socialt saa elendige forhold, at de har sluttet sig til kommunismen.

Det er jo rigtigt, at man i Italien tilføjede kommunisterne et stort politisk nederlag ved valget i foråret 48. Men det var et politisk nederlag; det var jo ikke, fordi der ikke var mange kommunistiske stemmer — 8,000,000 kommunister i Italien er mange; naar det alligevel var et klart politisk nederlag, hænger det sammen med, at de ikke-kommunistiske stemmer samlede sig saa stærkt om et enkelt andet parti, det kristelig-demokratiske parti, saa det fik halvdelen af alle afgivne stemmer i Italien. Men kommunismen er ikke dermed bekæmpet; man fik et højst tiltrængt pusterum — og nu skal det vise sig, om man i Italien kan gennemføre en saadan baade kristelig og demokratisk politik, saa man kan lægge en anden social bund i Italien, saa ikke ludfattigt, næsten livegent levende smaabønder skal staa vaklende overfor, om de skal slutte sig til kommunisterne og tanken om, om fornødent at bruge vold for at hidføre en politisk forandring. Man maa holde fast, at ogsaa i Bulgarien, Rumænien og Ungarn — mindst i Czekoslovakiet — har et betydeligt antal ludfattige smaabønder sluttet sig til kommunismen. Det er jo ikke, fordi de er bevandrede i marxismens mere snørklede irgange, men ganske simpelt paa grund af den nød, hvori de hidtil har levet.

I Frankrig har kommunisterne af samme grund faaet en betydelig tilslutning — vel ogsaa forstærket, fordi en lille del af Frankrigs befolkning — den, der har de faste værdier — via den sorte børs for sig selv har opretholdt en levestof, der stort set svarer til den levestof, de havde før krigen.

Med et stort antal kommunister har man som reaktion faaet et sammenløb af de mest forskelligartede kræfter under de Gaulles fascistiske ledelse, og set fra et parlamentarisk-demokratisk synspunkt ville det være lige stor ulykke, om kommunisterne eller de Gaulle tilrev sig magten i Frankrig og gav sig til at udøve terror over Frankrig. Man skal næppe gøre sig illusion

om, at de Gaulle ville undlade at gribe til terror. Tilriver han sig magten, vil der saa vidt man kan skønne komme en lang række af spontane strejker og andre rejsninger mod hans magtovertagelse, og de Gaulle ville faa alle diktatorers klassiske undskyldning, at han desværre meget mod sin vilje maa gribe til disse drastiske metoder for at genoprette og opretholde ro og orden i Frankrig.

For et samarbejde med de vestlige demokratier ville ikke blot kommunisternes magtovertagelse være en katastrofe, men ogsaa de Gaulle ville næsten umuliggøre dette. Hos de Gaulle løber egen ære og Frankrigs ære saa meget sammen, saa maaske ikke engang han selv ved, hvor det ene holder op og det andet begynder.

Man har vel efter lidt besindelse indset dette baade i U. S. A. og Storbritanien, hvor man under krigen havde de bitreste erfaringer om, hvor besværligt et samarbejde var med ham. Det er nok ogsaa sandsynligt, at U. S. A. i sine overvejelser af, at en europæisk forsvarslinie maatte lægges helt tilbage til Pyrenæerne, har været paavirket af overvejelser om, at det var en stor risiko at levere større vaabenmængder og anden rustning til Frankrig, saa længe det ikke var usandsynligt, at dette en dag faldt i kommunisternes eller de Gaulles hænder — og dermed maaske ville blive virkningsløst i et samarbejde med det øvrige Vesteuropa. Det er da paa den anden side maaske udtryk for en forventning om en vis fransk-parlamentarisk stabilisering, naar det hævdes, at U. S. A. er bragt til at acceptere Rhinlinjen som den forsvarslinje, man skulle forsøge at holde, hvis der østfra kom et angreb. Men en varig fransk parlamentarisk-demokratisk stabilisering har nok som forudsætning en betydelig bedring af forsyninger og sociale forhold. Det er vel rigtigt, at russerne har medvirket i en betydelig propaganda i Frankrig for at samordne franske strejker og lign. med tilsvarende bevægelser andet sted i Europa; men det er helt sikkert, at man behøver ikke noget russisk propaganda i Frankrig i dag, for at et betydeligt antal mennesker skal slutte sig til kommunisterne.

At man i denne situation fra de vestlige demokratiers side nærer en betydelig mistænksomhed over for, hvad der egentlig er Ruslands endelige politiske maal ved freden, det er nemt at forstaa.

Men det er ikke en smule mere mærkeligt, at russerne nærer

stor mistænksomhed over for Englands og U. S. A.s endelige maal ved freden.

Baggrunden for denne mistænksomhed gaar nok helt tilbage til afslutningen af den første verdenskrig. Engelske, franske og amerikanske tropper trængte dengang hver sin vej ind i Rusland med det formaal at omstyrte den nydannede — og efter de tre magters mening — uønskede russiske regering. Engelske og franske tropper trængte ind gennem Dardanellerne.

Kontrol over Dardanellerne har siden Peter den Stores dage været et russisk maal, fordi de betragtes som porten i Rusland sydfra. Under første verdenskrig lovede England-Frankrig i en hemmelig overenskomst med den russiske czar, at Dardanellerne, naar sejren var vundet, skulle tilfalde Rusland.

Da sejren var vundet, var czaren ikke mere herre i Rusland, Rusland slaet og gaaet ud af de allieredes krigsførelse, saa der var forudsætninger nok for ikke at opfylde det højtideligt givne løfte. De nye magthavere var da heller ikke interesseret i dets opfyldelse paa det tidspunkt. Men Dardanellerne blev afmilitariseret — og porten var altsaa aaben for Rusland som for andre. 1936 fik Tyrkiet igen ret til at befæste Dardanellerne, og Rusland følte sig allerede før krigens udbrud foruroliget, da Storbritanien og Tyrkiet i foraaet 1939 indgik en overenskomst om gensidig støtte i det østlige Middelhav. Den blev vel ikke effektiv under krigen, men Rusland har af dette pagtforbund følt sig ængstet for, at de befæstede Dardaneller skulle kunne benyttes mod Rusland. Allerede under krigen medførte dette en stærk afsvaling af det ellers i mellemkrigstiden nabovenlige forhold til Tyrkiet, og Ruslands forsøg paa ved forhandlinger og pres paa Tyrkiet at faa indflydelse ved Dardanellerne har ført Tyrkiet i tæt forbindelse med U. S. A. Naar efter Trumandoktrinen U. S. A. anbragte militære eksperter i Tyrkiet — og altsaa ved Dardanellerne — maa dette stærkt forurolige Rusland.

Det er nemmere for os i Vesteuropa end det er for russerne at fastholde, at U. S. A. aldrig vil bruge sin militære placering i Tyrkiet til en indtrængning i Rusland med det formaal at omstyrte en uønsket russisk regering — for i 1920 trængte amerikanske tropper østfra ind i Rusland med det formaal at medvirke ved fjernelsen af en uønsket russisk regering. — Og saa er der jo dog sket meget siden 1920. De tre store har i fællesskab

vundet en sejr over Tyskland, hvor ingen kan sige, hvem der gav det største bidrag til denne sejr.

Naar til trods for denne fælles indsats Ruslands mistænksomhed i dag er saa overspændt, som vi i den vestlige verden synes den er, hænger det nok sammen med begivenheder, der fandt sted under den anden verdenskrig.

I efteraaret 1941, da tyske tropper stod foran Moskva og truede Moskva, mindede russerne stadig englænderne om: hvornaar kommer invasionen paa Frankrigs vestkyst, den invasion, som skulle binde saa mange tyske tropper, at det kunne lette i Rusland. Men der gik uger og aar, før invasionen kom. Og russerne troede, det var fordi englænderne ikke ville. Russerne troede, at britisk politik gik ud paa, at nu skulle først tyske og russiske tropper — langt inde paa russisk territorium — slide hinanden op. Først naar denne opslidning var tilstrækkelig langt fremme skulle invasionen komme — bringe sejren — og russerne skulle afkræftede og udmattede sætte sig til fredsbordet.

Det var nok en russisk fejlvurdering og overvurdering af Storbritanniens muligheder.

Men det er nemt at forstaa, at russerne kunne komme til det resultat, og baade af general Eisenhowers offentliggjorte krigsmemoirer og af den unge Roosevelts offentliggjorte erindringer af samvær med præsident Roosevelt under de store konferencer fremgaar jo med al ønskelig tydelighed, at Churchill ønskede invasionen mod Europa rettet først mod Italien — og derefter havde ønsket den rettet mod »Europas bløde dele«, som det udtryktes i bokstersprog, og det vil sige mod det sydøstlige Europa — og altsaa ganske nær ind mod russisk territorium. Mange er vel i dag tilbøjelig til at mene, det var skade, Churchill ikke fik sin vilje — idet Rusland saa ikke havde kontrolleret Sydøsteuropa i dag — og vil berømme fremsynet i en saadan plan. Man maa nu ikke overse, at det jo ogsaa kan være de klart udtalte engelske ønsker om at placere sig i Sydøsteuropa, som kan have fremkaldt den stærke russiske interesse for helt at dominere Sydøsteuropa; netop fordi man frygter, at den af Churchill ønskede indflydelse skulle blive virkelighed — og dermed fremkalde en yderligere russisk indkredsning. I hvert fald er det nok en russisk fejlvurdering, naar de ansaa Storbritannien og U. S. A. for stærke nok til at sætte en invasion ind paa Frankrigs vestkyst

stort før de gjorde — naar man skulle være helt sikker paa, at denne invasion ville lykkes; men det er alt for nemt at forstaa, at russerne kom til det andet resultat, naar man husker paa, at de havde tyske tropper staaende langt inde i Rusland, og samtidig saa invasion sat ind andet sted i Europa — og hørte om planer om invasion paa nye steder i Europa, hvor der ikke ville blive bundet saa mange tyske tropper — men hvor til gengæld de engelsk-amerikanske tropper ville blive placeret i et omraade, som hvis det skulle betragtes som interessesfære for fremmede magter maatte betragtes som russisk interessesfære.

Men naar hertil kommer, at i det øjeblik, Rusland efter forudgaaende aftale skulle indtræde i krigen mod Japan — 3 maa-neder efter kapitulationen paa det europæiske fastland — da exploderede atombomben over Hiroshima, sluttede krigen et aar før ventet, og amerikanerne lagde ikke skjul paa, at de alene havde kendskab til den teknik, der var anvendt i det nye vaaben, og at de ikke tænkte sig at dele deres tekniske viden med deres andre kamppartnere, ja, saa er det ikke sært, at dette stærkt forøger den russiske mistænksomhed mod U. S. A. og vestlige demokratier.

Det er nemmere for os i Vesteuropa end for russerne at fastholde en sikker overbevisning om, at U. S. A. aldrig kunne tænke sig at tabe deres atombomber over Rusland blot for at fjerne en uønsket russisk regering — for i 1920 rykkede jo altsaa amerikanske tropper østfra ind i Rusland med det formaal at fjerne en uønsket russisk regering. Havde russerne først af alle kunnet lade en atombombe springe, og havde de derefter bekendtgjort, at de ikke tænkte sig at dele deres tekniske viden med deres andre kamppartnere, da har vi ikke svært ved at fatte, at det i hele den vestlige verden stærkt ville have forøget mistænksomheden over for Rusland. Men det er ikke mere mærkeligt, at der ved krigsafslutningen i Rusland opstod en betydelig mistænksomhed over for U. S. A. Altsaa: *vi befinder os i dag i en situation, hvor der hos hver af parterne findes en stor — og delvis forstaaelig — mistænksomhed over for modparten, men en mistænksomhed, som skal overvindes, hvis man skal naa frem til en taalelig fred.*

*

Som tidligere nævnt, mens krigen stod paa, kunne man ane, at en af de store farer, vi ville komme ud for, naar fredsslutninger

og genopbygning skulle gennemføres, var, at krigens handlinger var slaaet saadan ind i vore sind, saa vi ikke evnede at se freden og genopbygningen som noget selvgyldigt, der skulle tjene menneskeliv og menneskelykke, men i stedet for ville betragte arbejdet paa freden ud fra synspunktet: hvordan man kunne bruge fredens aar og fredens arbejde til at berede sig til at komme bedre gennem den næste krig. Hvor dette synspunkt sejrer, der har krigen for alvor sejret, for da har den sejret ind i freden. Fredens aar bliver blot en forberedelse til det egentlige: at komme bedre gennem den næste krig. Der kræves et stort fredens mod for ikke at lade krigens synspunkt bestemme arbejdet med freden. Vanskeligere er det blevet at fastholde dette mod under den tiltagende mistænksomhed fra begge de store magter over for den anden part.

Mange har jo da ogsaa i den sidste tid villet hævde, at nu er spændingen saa stor og svælget saa dybt mellem de store, saa nu er der kun tilbage for nogle smaa stater, der som sædvanligt ikke i tide har forstaaet noget af det hele, at vælge, hvilken af de to store magtgrupper, man vil slutte sig til — og skal man vælge, bliver det næppe svært at finde ud af, hvad man skal vælge.

Spørgsmaalet er imidlertid, om det er rigtigt, at der ikke er andet tilbage end at vælge, og om man i det hele taget ved at vælge fremmer freden eller styrker spændingen imellem de store med svækkelse af fredsmulighederne som resultat.

Vi herhjemme har nok, inden vi hovedkulds kaster os ud i et valg, grund til at klare os, at i vesteuropæisk presse — ogsaa i dansk — synes alt det, der skiller, at være langt bedre »stof« end det, der samler, eller blot endnu vidner om forbindelser imellem de to store parter. Det er muligt, at det er krigens virkning i vort sind, der har gjort os sensationshungrige — som den syge ikke vil slippe sit smertestillende narkotika, selv naar smerterne er ovre. Men det er lige uforsvarligt at udlevere saadanne stoffer — og der paahviler vesteuropæisk presse et stort ansvar for den manglende alsidige og rolige oplysning om de udenrigspolitiske problemer. Vi er alt for ofte blevet spist af med national ophidselse — helt ind i sportsreportagen — og blev derved styrket i at bygge vore domme paa ophidselse i stedet for paa en rolig eftertanke, hvor ogsaa følelsen kunne faa sin ret.

Staaende over for at skulle fastlægge en udenrigspolitisk linje ogsaa for vort folk, maa man baade tage sig den nødvendige tid og søge fordomsfrit at skaffe sig den nødvendige orientering.

Med næsten tilbageholdt aandedræt har vi vel alle i Danmark fulgt den sidste tids forsøg paa at nærme de nordiske folk i et samvirke, der skulle have givet disse en uafhængig stilling i forhold til de to magtgrupper. Det brast og vil blive vanskeligt at tage op i løbet af kort tid, og dog maa man holde udkig efter enhver mulighed i en udenrigspolitisk situation, der er saa ustabil, som tilfældet har været det sidste aar.

Vi maa med baade Norge og Sverige konstatere, at UNO i dag ikke giver den sikkerhed, som man havde haabet, og paa den anden side maa vi i vore handlinger baade for vor egen skyld — og for en fælles freds skyld — nøje vaage over, at vi intet skridt foretager, som svækker mulighederne for at medvirke i et sikkerhedsorgan saa omspændende som UNO. Det maa vi, fordi næppe nogen anden mindre omfattende sammenslutning kan yde Danmark sikkerhed. Ingen skulle med rette kunne tvivle om, at vi i vort folk ønsker at virkeliggøre de fire friheder, som de vestlige demokratier satte som fredens maal, og at vi nøje føler os forbundet med ethvert folk, der alvorligt stræber efter at virkeliggøre: tankefrihed, trosfrihed, frihed for frygt og frihed for nød. Vi er økonomisk nøje forbundet med den vestlige verden, og vi paaskønner det storslaaede bidrag, U. S. A. gennem Marshall-planen giver til en social stabilisering som forudsætning for freden.

Vi forstaa ogsaa tilfulde, at konsekvensen af den øjeblikkelige gensidige mistro maa føre til, at man i den vestlige verden organiserer en militærmagt, som man gør det i den østlige. Men naar man fra forskellig side vil hævde, at den bedste sikring for freden er, at en gruppe stater organiserer en saa stærk militærmagt som muligt, helt frem til grænserne for den anden part, da maa vi se os ængstelig tilbage over den historiske udvikling og erkende, at næsten enhver betydelig kaprustning har været ført under dette synspunkt, og at det hver gang saa tværtimod at sikre freden har ført til en ny explosion med voldsommere ødelæggelser for hver gang. Man kan uden videre forstaa — selv om man havde ønsket det anderledes —, at Norge under hensyn til sin beliggenhed og sit territoriums art, af frygt for en ny krig kan

mene, at Norge maa søge direkte tilknytning til en vestlig militærorganisation. Det virker ikke lige saa overbevisende, at man ogsaa derigennem gør den yderste indsats for at medvirke til en afspænding, der kunne føre mod en genopbygningsfred og en styrkelse af UNO. Men det er forstaaeligt, naar Norge afvejer alle lokale muligheder, at man mener at kunne faa en vis sikkerhed herigennem.

Det vil nok betyde, at Norge, om en tiltrædelse af Atlanterhavspagt finder sted, faar svært ved at medvirke i det formidende arbejde mellem Vest og Øst, som vor fælles nordiske beliggenhed ogsaa henviser os til. Danmarks territorium er et andet end Norges. Vi har ikke bjerge at trække os tilbage til. Vor beliggenhed byder ogsaa andre problemer. Henvist til os selv maa vi tage disse ting med i vore overvejelser af, om vi kan gøre selv nok saa beskeden en indsats for freden, og i vor overvejelse af, hvordan vi formindsker usikkerheden for det danske folk noget — saa beskeden maa det vist udtrykkes.

Vi maa vel give os tid til at undersøge, hvilket gennem ambassadør Kaufmanns henvendelse er indledet, hvad Atlanterhavspagten kommer til at indeholde, undersøge til bunds, om der er nogen som helst mulighed for et begrænset svensk-dansk samvirke, og undersøge, om vor egenartede beliggenhed gjorde det foreneligt med begge de store magters interesse, at der gennem UNO sikredes os ukrænkelighed under en krig, naar vi selv paa tog os at løse militære opgaver paa de punkter, hvor hver af parterne har særlig interesse i, at disse ikke falder i den anden parts haand.

Kommer Atlanterhavspagten til at indeholde en bestemmelse om, at alle deltagere automatisk skal være forpligtet til at yde militær hjælp, hvis en magt angribes, vil vi altsaa ved at indgaa i en saadan pagt binde os til enhver krig fra første dag, hvor end den bryder ud, naar een af Atlanterhavsmagterne er med. Og vor beliggenhed vil vel da føre krigshandlinger frem over dansk territorium fra første dag.

Sandsynligheden taler i øjeblikket for, at pagten ikke faar et saadant indhold. U. S. A.s forfatning vanskeliggør, at landet gaar med i en saadan pagt, idet man ikke kan erklære krig, før det er vedtaget i kongressen.

En pagt, der ikke byder øjeblikkelig indgriben, vil paa den

anden side for dansk territorium yde meget lidt sikkerhed, idet Danmark ikke mod en stormagt kan holde sit territorium i flere dage — og en hjælp, der først kan følge efter en kongresvedtagelse, vil komme for sent.

Det er jo iøvrigt unyttigt at spekulere over de mellemformer for indgriben, der kunne være tale om, saa længe pagten endnu ikke er formuleret.

Men det er ikke blot formuleringen paa dette punkt, man maa undersøge, men tillige sammenspillet med vestunionen for at faa klarhed over om og naar, der eventuelt kan leveres vaaben til de enkelte deltagere.

Lægges vestunionens forsvarslinje ved Rhinen og ikke ved Pyrenæerne, vil der nok kræves saadanne leverancer af krigsmateriel hertil, saa de nordiske lande næppe kom først i betragtning. Medfører forholdene i Frankrig, at man viger tilbage til Pyrenæerlinjen — blev interessen for udbygning af det nordlige Europa med vaaben maaske desto stærkere.

Alt dette maa undersøges og overvejes roligt.

Samtidig maa man søge ny føling med Sverige, om der var mulighed for et begrænset samvirke. Sverige og Danmark ville dog i den situation kun udgøre en af gruppedannelser uafhængig nordisk kerne — og man kunne haabe paa lysere tider, hvor betingelserne var gunstigere for et bredere nordisk samvirke udkrystaliseret herom.

Ogsaa den sidste af de tre nævnte muligheder maatte undersøges og vort diplomati altsaa søge at overbevise begge parter om, at ingen af parterne har anden interesse i Danmark under en krig end den, at den anden part ikke sætter sig fast paa vort territorium, og at dansk territorium iøvrigt vil stille store krav til en stormagt, som vil medvirke til en krig igennem at holde det fri af den anden part. Vi maa til det yderste undersøge mulighederne for, at vi kan lægge en saadan udenrigspolitisk linje, at vi kan medvirke omend nok saa beskedent i en formidling mellem de store og ikke til en skærpelse af modsætningerne — en formidling, der vel i øjeblikket kun kan bestaa deri, at vi kunne bidrage til at holde vandene aabne mellem de to store magtgrupper, saadan at de overenskomster, som maaske i dag ikke er mulige og dog ikke skulde være udelukket inden for et kortere aaremaal.

A F T I D E N S T E G N

HØJSKOLEN I SYDSLESVIG

Desværre har der nu en tid været ret stille om denne sag, men vore elever, der har ydet deres gode bidrag til opgavens økonomiske løsning, har jo i alt fald krav på en redegørelse. I den uofficielle ligning, som udvalget har foretaget, skulle Askov Højskoles kreds yde 10.000 kr. Da indsamlingen sidste forår måtte betragtes som i det væsentlige afsluttet for vort vedkommende, manglede vi endnu lidt i, at målet var nået.

Den sidste klemaften i april opførte lærerne så Holbergs: Den stundesløse. Byens folk og Ladelundeleverne var inviterede, og det blev antydet, at vi gerne skulle have indsamlingen til Sankelmarksskolen afrundet, og det blev forstået og billiget, og vi nåede den aften over de 10.000 kr. Kontoen er nu på kr. 10.966,65.

Skoleplanernes hidtidige historie er i korthed følgende:

Højskolelærer, cand. mag. Jørgen Jensen, der er udset til forstander for den nye skole, rejste allerede i efteråret 1946 til Sydslesvig for at forberede arbejdet, og i februar 1947 indgav udvalget for den sydslesvigske højskole gennem Dansk Skoleforening i Flensborg en ansøgning til den britiske militærregering i Kiel om tilladelse til oprettelse af en dansk folkehøjskole i Oversø sogn. Svaret gik ud på, at hele det danske skolevæsen skulle fastlægges ved en engelsk-dansk-tysk forhandling, og forinden kunne man ikke tage stilling til spørgsmålet. Resultatet blev, at fra 1. januar 1948 var alt skolevæsen under tysk styre. Ny ansøgning måtte indsendes til landsministeriet i Kiel om

tilladelse til oprettelse af en dansk-sproget folkehøjskole, beliggende ved Sankelmark sø. Ansøgningen blev indsendt 2. februar, og en måned efter kom svaret, underskrevet af landesdirektor Johs. Nydahl, og svaret var en principiel godkendelse af skolen med Jørgen Jensen som forstander.

Nu mente vi, at der kun var formaliteter tilbage, og en ansøgning om tilladelse til at rejse 3 barakker ved Sankelmark sø blev sendt til Kreishochbauamt, men her lod svaret vente på sig. Måned gik efter måned, og forespørgsler blev besvaret med, at endnu var ingen afgørelse truffet. Efterhånden blev det klart, at der heller ingen kom. Derimod søgte landråd Lübke, Ågård, at rejse en stærk folkestemning imod den danske højskole, og ganske særlig mod beliggenheden ved Sankelmark. Landsråden hævdede, at netop på dette for de tyske historiske steder skulle der rejses en tysk skole. Da en sagfører endelig rykkede for svar, kom det d. 26. august fra hr. Lübke personligt — byggetilladelsen »wurde nicht erteilt«, fordi købet af grunden ikke er kommet i stand.

Det var en ny begrundelse. Jordstykket havde vi forpagtet med forkøbsret, og papirerne var i orden. Adskillige danske skoler er rejst på lejet jord. I valgkampen i efteråret sagde Lübke i en tale: »Jeg er stolt over, at jeg, selv om der fra andre instanser var givet tilladelse dertil, har kunnet forhindre oprettelsen af en dansk højskole ved Sankelmark sø på tysk historisk jord. Nu vil vi i stedet for rejse en tysk højskole, men mangler endnu pengene

dertil.« — Vi var jo ikke så stolte over tingenes gang, men måtte jo trøste os med, at der vel sagtens også ville være danske, der ville være stolte, hvis de kunne forhindre, at en tysk højskole blev rejst nord for Skelbækken.

Imidlertid kunne landsråden jo ikke afgøre sagen alene, og endelig midt i oktober blev sagen behandlet i kreds-dagen, hvor rektor Bøgh Andersen kunne imødegå Lübkes påstande og sluttede med at spørge: Hvilken ret har Flensborg Kreds-dag til at forbyde oprettelsen af en dansk folkehøjskole ved Sankelmark, dersom de retslige forudsætninger er tilstede? Landråden svarede: »Vi er endnu så meget herrer i vort eget land, at vi aldrig vil tillade opførelsen af en dansk højskole ved Sankelmark sø. De vil pådrage Dem hele befolkningens vrede i Sydslesvig, dersom De opførte en sådan skole dér. Denne plads er nemlig bestemt for os, og derfra vil vi ikke lade os forjage.« Som ventet blev ansøgningen afslået; kun 4 danske medlemmer af kreds-dagen stemte for.

Vi vil nødigt forlade Sankelmark sø; pladsen er både historisk og land-

skabelig set god, og beliggenheden i nærheden af landevejen fra Flensborg til Slesvig by i en egn, hvor der naturligt kan samles en kreds af gamle danske familier, er udmærket, men det er muligt, det bliver nødvendigt. For tiden undersøges mulighederne for at fastholde Sankelmark, men samtidig er man på udkig efter andre muligheder.

Englænderne har bevilget toldfri indførsel af alt materialet til højskolen. Barakkerne ligger endnu hos gårdejer Brummer ved Padborg, og inventar og husgeråd er opmagasineret i Askov.

Forspillet vidner jo om, at det næppe bliver lutter idyl heller i fremtiden at arbejde på og for den sydslesvigske højskole; men det er nødvendigt at skabe et centrum for det danske ungdomsarbejde i landdistrikterne, og det lykkes vel også at få skolen bygget i løbet af sommeren 1949, selvom nye uvejrsskyer toner frem i horisonten. Det stilsfærdige folkelige kulturarbejde i frihed og gensidig fordragelighed, vi håbede på, synes langt borte nu, men opgaverne må jo løses og arbejdet gøres endda.

J. Th. Arnfred.

SKOLEÅRET 1948

I sidste årsberetning blev skolens undervisningsplan omtalt, og da der ikke er sket væsentlige ændringer siden, skal denne side af virksomheden ikke omtales denne gang. Derimod er skolens økonomiske problemer behandlet i en særlig redegørelse i dette årsskrift.

Indenfor lærerkollegiet er der sket det, at vor bibliotekar Olga Bartholdy er flyttet til Krogerup Højskole. Olga Bartholdy var »lånt ud« til Krogerup Vinteren 1946—47 for at grundlægge biblioteket og deltage i undervisningen paa denne nye skoles første elevhold. Olga Bartholdy vendte tilbage igen, men med et tilbud fra professor Hal Koch om varigt at overtage stillingen; efter mange overvejelser blev indbydelsen fra Krogerup modtaget. Olga Bartholdy mente, opgaven i Askov måske efterhånden ville overstige hendes kræfter. I Krogerup kunne der blive tid til og brug for hendes musik og lejlighed til at undervise i dansk litteratur foruden biblioteksarbejdet. Det er et stort savn for hendes mange personlige venner og et stort tab for Askov højskole, at Olga Bartholdy er rejst, selv om vi forstår motiveringen.

Olga Bartholdy kom som ung pige som sekretær og lærerinde i vort hjem i Møllehuset, blev der i flere år og blev stærkt knyttet til hele vor familie; så klarede fremtidsvejen for hende, og efter endt biblioteksuddannelse vendte hun tilbage til Askov som Poul Bjerges afløser, men til en meget beskeden stilling. Bibliotekaren ved Askov Højskole havde jo hidtil tillige været regnskabsfører, lærer og på visse områder skolens sekretær; men det blev snart anderledes — nu er der foruden bibliotekaren en 3. års og en 1. års bibliotekselev og derudover en række assistenter, der øver sig med en kommende biblioteksgerning for øje. Olga Bartholdy tjente sine sporer, da hun med overlegen dygtighed planlagde og ledede flytningen fra det gamle til det nye bibliotek af de mange tusinde bøger.

Det er Poul Bjerges store fortjeneste med de små midler, der stod til rådighed, at have samlet grundstammen i Askov Højskoles bibliotek, men det er Olga Bartholdys bedrift at have gjort biblioteket til et meget betydningsfuldt og uundværligt værktøj i den udvidede højskoles arbejde. Hendes betydelige kendskab til litteraturen, hendes kultiverede smag og uhyre samvittighedsfuldhed har skabt gode traditioner for arbejdet fort-

sættelse. Hvis de uefterrettelige lånere blandt lærere og elever rigtigt havde forstået, hvor mange tunge timer en bortkommen bog skaffede bibliotekaren, ville de nok altid have udvist fornøden omtanke. Den venlige forbindelse, som Olga Bartholdy har med andre biblioteksfolk, har også været af uvurderlig betydning for vort arbejde her, hvor vi ofte trækker store veksler på andre bibliotekers velvilje.

Vi ønsker så Krogerup til lykke med hende, og hende med arbejdet på Krogerup Højskole.

Da Olga Bartholdy havde orlov, blev biblioteket her ledet af en tidligere elev, Jane Hansen. Efter vikariatet rejste Jane Hansen til U. S. A. på studierejse et år og har nu fra november overtaget ledelsen af biblioteket. Jane Hansen kender forholdene her og har både humør og kræfter, så vi kunne ikke ønske os en bedre efterfølger.

Mads Nielsen, som nu på tredje vinter leder gymnastikken for de unge mænd og det hold, der tager delingsføreruddannelsen, skulle jo gerne til næste vinter være forstander på sin egen skole ved Viborg. Vi har derfor set os om efter en anden gymnastiklærer. Resultatet er blevet, at cand. mag. Johs. Engberg, søn af præsten Gunner Engberg, er knyttet som lærer til skolen, men skal først tiltræde til 1. februar 1949. Hans hustru Jytte Engberg — født Grundtvig —, der er cand. mag. i dansk og engelsk, kom allerede hertil ved vinterskolens begyndelse og har taget fat med frisk humør.

Inden for den lidt bredere medarbejderkreds er der også sket ændringer. Marie Vang, der har ledet skolens husholdning, siden Karen og undertegnede trådte til som forstanderfolk, ønskede at træde tilbage som køkkenchef til november 1947 og blev afløst af husholdningslærerinde Ingeborg Askgaard. Det har været et hårdt job at stå for en stor husholdning igennem krigens og efterkrigens år. Det var ikke blot vanskeligheden ved at skaffe de fornødne råstoffer og brændsel til madlavningen, der sled på kræfter og humør. Det var mangelen på rengøringsmidler, vanskeligheden ved at få medhjælpere, den uundgåelige forringelse af service og bohave, der ikke kunne afbødes, o. s. v.

Udadtil er det jo lærerkollegiet, der bærer en højskole, men husmoderen, køkkenchefen og de andre folk på betroede poster betyder meget mere for, at det hele går, som det skal, og at atmosfæren på skolen er den rette, end man skulle tro efter den påskønnelse, de vanligt får. Marie Vang er med hele sit væsen knyttet til højskolen, og med hendes fynske kunstnersind formår hun at give dette udtryk, ikke alene gennem violinen, men også ved gryderne, og det er sjældnere. Som andetsteds anført bliver Marie Vang stadig tilknyttet Askov Højskole som husmoder for en flok kvindelige elever.

Da frøken Askgaard fandt, at stillingen som køkkenchef oversteg hendes kræfter, er den fra november 1948 lagt i Grethe Hyllings sikre hænder.

Som nævnt i sidste årsskrift var rektor Hj. Bosson fra Tärna med-

arbejder i Askov Højskoles lærerkollegium sidste vinter. Oprindeligt var aftalen, at samarbejdet skulle strække sig over 3 måneder, men Hj. Bosson faldt så godt til i vor kreds og blandt højskoleungdommen, at fristen blev forlænget et par måneder. I begyndelsen af marts kom så fru Anna Alin Bosson og datteren Gerd på et længere besøg. Gerd har været elev og senere været lærerinde på højskolen og er nær knyttet til vort hjem. Nu var hun imidlertid blevet overanstrengt og trængte til en hvileperiode. Fru Anna var også træt efter de mange års krævende virke på Tärna, men var snart levende med i livet og arbejdet på Askov — spillede til morgensang, glædede os med sin musik, tog enkelte timer med eleverne og fyldte med sin rige og varme personlighed her som før på Tärna. Ikke blot for os personligt, men for hele kredsen var det en god oplevelse at have vennerne fra Tärna på et så kærkomment besøg. Vi håber, det må gentages ad åre.

Vore offentlige møder blev gennemført efter den hævdevundne sædvanen: Onsdagsmødet den sidste onsdag og søndagsmødet den anden søndag i måneden. Vi havde denne gang trykt kort med programmet for hele vinteren og uddelt til alle, nær og fjern, der kunne tænkes at være interesseret, men havde iøvrigt ikke indtrykket af, at denne ordning er at foretrække for den tidligere, hvor møderne hver gang blev bekendtgjort i de lokale blade.

Programmet så således ud:

9. novbr. 1947: J. Th. Arnfred: Hvad bærer vestens kultur?

26. novbr.: Prof. Skydsgård: Forholdet mellem kristelig oplysning og kristen tro. — Rektor Hj. Bosson: Sveriges grænseforhold mod øst.

11. jan. 1948: J. Bukdahl: Rusland bag Stalin.

28. jan.: Forstander H. Brøndsted: Dannelse gennem modersmålets rette brug. — Højskolelærer Andr. Nielsen: Hjælpearbejdet i Østrig.

8. febr.: Redaktør Tage Jessen: Forholdene syd for grænsen.

25. febr.: Overrabbiner M. Melchior: Forholdene i Palæstina. — Højskolelærer V. Frederiksen: Kulturudviklingens mål og midler.

14. marts: Højskolelærer Poul Engberg: Martsdagene 1848.

31. marts: Pastor Odd Godal, Norge: Det kristne fællesskab.

11. april: Højskolelærer Juul Andersen: Europa i den nye verdensorden.

Desuden havde vi besøg af adskillige gæster, der holdt foredrag for vore elever. Her skal nævnes:

Forfatteren Karl Nielsen: Tysklands indre krise.

Dr. phil. Nyboe Andersen: U. S. A.s syn på Europa.

Mr. Georg Daniel: Forholdene på de vestindiske øer.

En klemaften læste forfatterne Anton Berntsen og Martin N. Hansen for os af egne digte; en anden klemaften i april gav violinisten Niels Nielsen og fru Helmer Høgsbro os en fyldig og god musikaften. Endelig

holdt pastor Odd Godal en foredragsrække i april om Paulus og det kristne verdensbillede.

Påsketuren strakte sig denne gang kun over 2 dage, fra onsdag morgen til torsdag aften, men var yderst vellykket, takket være Niels O. Hansen, Ulkebø skole, hvor vi tilbragte en festlig aften sammen med egnens folk. Deltagelsen var så stor som nogen sinde; vi var over 180 elever og lærere, da vi drog af gårde.

Det er blevet sædvane, at vi den 15. april sammen vandrer til gravstedet i Grønvang skov for på årsdagen for deres død at mindes de faldne frihedskæmpere. Denne gang talte pastor Dons ved graven, og Søren Vestergård, der selv var med den skæbnsvangre dag, fortalte om Askovgruppens arbejde.

Efterårsmøderækken blev i 1948 indledet med, at Askov Ungdomsforening fejrede 50 års jubilæum i festsalen. Ved elevmødet talte forstander Folke Trier som repræsentant for 25 års jubilæarerne. Deltagelsen i efterårsmødet var som sædvanlig god og fordelte sig ret jævnt over alle dagene. De fremmede talere var afdelingschef J. Rosenkjær, der talte om kulturkrise ud fra Toynsbee's historiesyn, og pastor Halvdan Helweg, hvis emne var: kirkens opgaver og ansvar. Mødet sluttede onsdag middag i valgmenighedskirken, hvor biskop C. W. Noack prædikede.

Af de hjemlige talere skal denne gang Olga Bartholdy nævnes, da det var hendes afskedshilsen til Askov. Gengivelse af talen findes andetsteds i årsskriftet.

Formodentlig vil næste årsskrift indeholde en udførlig beretning om *Det nordiske Lærerkursus*, da vi for tiden arbejder på at udbygge dette kursus, således at det i visse henseender kunne blive sideordnet med Statens Lærerhøjskole. Medens Statens Lærerhøjskole varetager den opgave at videreuddanne lærere på enkelte faglige områder, sigter den nordiske Lærerhøjskole på Askov mere mod det almene i opdragelse og undervisning ud fra det syn, som er folkehøjskolens, og vi håber, at folkeskolens lærere med hensyn til vikarspørgsmålet må blive stillet på samme linie som Statens Lærerhøjskole. Det er ikke vanskeligt at få folkeskolens lærere til at deltage i juli-kursuset — i sommer var der 46 deltagere. Vanskeligere er det med 3 måneders-kursuset, fordi det både er vanskeligt og dyrt at løse vikarspørgsmålet. Iøvrigt skal her blot nævnes, at vi havde den glæde at have 3 tyske deltagere på 3 måneders-kursuset, og de faldt ualmindelig godt til. De var kommet gennem den komité, der arbejder for forbindelse mellem danske og tyske åndsarbejdere. — En komité, som daværende rektor for Københavns universitet professor J. Nørregård er formand for og statskonsulent Johs. Novrup et virksomt medlem af. Ejendommeligt nok var den ene af disse tyske kursusedtagere den tyske officer, der under besættelsen var kommandant i Vejen—Askov-distriktet og som sådan beslaglagde Askov Højskole til feltlazaret i foråret 1945. Dengang stod vi jo skarpt over for hinanden, men vi, der fik en del med kommandanten at gøre, oplevede, at han var

en gentleman, og nu er arkitekt E. Steim levende optaget af at udbygge et højskolearbejde efter dansk forbillede i sin hjemby Stuttgart.

Begyndelsen af vinterskolen 1948/49 blev stærkt præget af fru Ingeborg Appels død og begravelse. Endnu den 30. oktbr. overværede fru Ingeborg Appel sin svigerinde fru Helga Schrøders begravelse, men det var let at se, at hun var syg, og søndag den 31. oktbr. blev fru Ingeborg Appel indlagt på Brørup sygehus, og det blev hurtigt klart, at sygdommen var meget alvorlig. Fredag den 5. novbr. om aftenen kom dødsbudskabet. Torsdag den 11. novbr. fandt jordefærden sted. Familien og højskolens lærere henstillede i overensstemmelse med fru Ingeborg Appels indstilling, at de, der påtænkte at sende en krans til båren, i stedet for ydede et bidrag til F. N.-indsamlingen til Europas nødlidende børn. Dette forslag blev så vel modtaget, at vi kunne overlevere 3500 kr. til indsamlingen, men endda var kirken fyldt af krans.

I kirken talte fru Ingeborg Appels yngste broder, pastor Fr. Schrøder, Holbæk; han mindede om, at det på denne dag just var 44 år siden, deres mor, fru Charlotte Schrøder, døde. Hun, som blev kaldt Danmarks første højskolemoder, og nu førte vi hendes datter, Danmarks anden højskolemoder, til graven. Fr. Schrøder meddelte, at hans søster havde ønsket, at der ikke blev talt om hendes person i kirken, og det ønske var lettere at efterkomme, fordi vi i sommer til hendes 80-års dag havde haft lejlighed til at tale til hende. Valgmenighedspræst Dons Christensen talte derefter ud fra ordene: »Datter, vær frimodig, din tro har frelst dig.«

Efter fru Ingeborg Appels ønske sang det store følge »Jeg har båret lærkens vinge« ude ved graven, desuden sang et kvindekor af lærerkredsens medlemmer en sang, der særlig hører slægten og Askov til: »Hvil nu med fred i graven.«

Efter jordefærden samledes man i festsalen. Der var så mange gæster, at det kneb med at få plads til vore egne elever, men det gik nogenlunde. Her vekslede så taler og sang i et par timer. Jeg mindedes fru Ingeborg Appel, som jeg så hende første gang som den unge husfrue og moder, og hvordan jeg dengang opfattede hende som det kvindeideal, den danske højskole stræbte imod, og jeg nævnte, hvordan det sidste lille brev fra hende — jeg fik mange — sluttede med ængstelige tanker vedrørende udsigterne for den danske folkehøjskole i Sydslesvig. Valgmenighedspræst Rørdam Clausen, tidligere Askov, fremdrog minder, der vidnede om hendes levende deltagelse i menighedslivet. Hendes broder, civilingeniør Holger Schrøder, henvendte sig især til skolens elever og skildrede fru Ingeborg som den sidste af den lange række af stærke personligheder, der med en og samme tro gik ud for at tjene dansk ungdom. Formanden for Sønderjydsk Skoleforening, fhv. landstingsmand Jepsen Christensen, og grosserer Michaelsen bragte hilsen fra de sønderjydske foreninger — gymnastikdirektør K. A. Knudsen og forstanderne Jørgine Abildgaard og Mads Nielsen fortalte om fru Appels betydningsfulde indsats for den lingske gymnastik, medens landstingsmedlem fru Grete Mølbak

Frederiksen fremdrog personlige minder. Det blev en god oplevelse for de mange af fru Appels venner, der var stævnet sammen fra hele landet, og for vore elever, der lige var kommet ind ad døren og ikke havde kendt fru Appel, men gennem mindefesten fik et udsyn over højskolens historie og et indtryk af højskolens syn og sigte.

Om den vinterskole, vi snart er midt i, skal ikke fortælles her. Rådede den samme stemning ud over den store verden som i vor lille verden, kunne vi med fortrøstning se fremtiden i møde. Det er et spændende og vel sagtens begivenhedsrigt år, vi er begyndt på, og vi ønsker sammen med alle vore elever og skolens venner, at det må blive et godt år, at vort folk og vi må få lykke til at gribe ret overfor de store afgørelser, der ligger foran os.

Januar 1949.

J. TH. ARNFRED.

ASKOV HØJSKOLES ØKONOMI I EFTERKRIGSÅRENE

Ikke sjældent bliver vi spurgt: »Nå, hvordan går det med byggeplanerne?» og vi må jo svare: »For tiden går det slet ikke, og udsigterne for den nærmeste fremtid er ikke gode.»

Nu er det jo klart nok, at den plan, der blev skitseret i årsskriftet for 1946, var syet til at vokse i, med de daværende priser vil udførelsen koste henved 1½ mill. kr., og det er ikke blevet billigere siden; men tanken var jo heller ikke, at det hele skulle bygges på een gang, men blot, at de byggeforetagender, der fremtidig blev udført, skulle være et led i en samlet plan. Imidlertid har Askov Højskoles elever og venner, der ved elevmødet i 1946 gav os ca. 200.000 kr. som gave i anledning af den danske højskoles 100-års jubilæum, krav på at høre, hvordan pengene er forvaltet, og hvad der er sket siden.

Den selvejende institution Askov Højskole offentliggør jo sit regnskab i årsskriftet; men der kan måske være grund til alligevel først at sige lidt om højskolens økonomiske forhold.

Under almindelige forhold løber regnskabet pænt rundt. Foruden at dække de løbende udgifter kan der til nybygninger og nyanskaffelser af materiel henlægges ca. 10.000 kr. Krigsårene ændrede ikke dette forhold, men i sommeren 1945, da de sidste tyskere havde forladt skolen, var bygningerne i en sørgelig forfatning, ikke fordi tyskerne havde øvet hærværk, for det skete ikke, men fordi der var drevet rovdrift på anlægget i de sidste krigsår, og fordi en militær belægning på ca. 1000 mand nu engang ikke går sporskudt hen over lokaler og bohaver. Vi er ikke utilfredse med den erstatning, vi fik, men det foreslog jo kun lidt overfor de reparationsarbejder, der forestod, om skolen skulle bringes i sømmelig stand. Men hertil kom noget andet — nemlig at skolens drift nu begyndte at give underskud. Lønningerne steg, omkostningerne steg, men indtægterne fulgte ikke med. Ser vi på de tre sidste regnskabsår, gik det sådan, at indtægten fra eleverne det første år gik ned, fordi den tyske besættelse slog sommerskolen i stykker, og selv om betalingen for opholdet blev sat op fra år til år, steg indtægten ikke altid i det samme forhold. Den udvidede Højskole var ganske vist stadig fuldmeldt; men der er på skolen kun plads til godt 300, og det antal, der kan bo i byen, kan svinge fra år

til år og gik ned i denne periode. Fra regnskabsåret 1944—45 til 1947—48 steg den samlede indtægt fra elevbetalingen ganske vist 20.000 kr.; men i samme periode steg lønningskontoen 38.000 kr. og omkostningskontoen 25.000 kr. Den største post på omkostningskontoen er naturligvis brændselsregningen.

I regnskabsåret 1944—45 var der råd til, foruden de almindelige driftsudgifter samt renter og pligtige afdrag, at bruge 8.000 kr. til nyanskaffelser; i 1945—46 var der intet til nyanskaffelser, derimod et underskud på 9000 kr. på driften, i 1946—47 var dette steget til 40.800 kr. for atter i 1947—48 at falde til 8400 kr. I indeværende vinter regner vi dog med overskud; højskolelovens revision i 1942, hvor højskolernes økonomiske kår som helhed blev væsentligt forbedret, ramte den udvidede Højskole ret hårdt, idet der blev lagt loft over tilskuddet til den enkelte skole. — Dette blev ændret ved revisionen i 1946; men da tilskuddet fra staten først kan beregnes og udbetales i det følgende finansår, virkede det jo ikke med det samme. Situationen er altså i korthed den, at havde skolens elever og venner ikke stillet den førnævnte gave til bestyrelsens rådighed, og var højskoleloven ikke blevet ændret i 1946, så var Askov Højskole kørt økonomisk fast eller havde i alt fald måttet reducere sit lærerkollegium og ændre sin arbejdsform væsentligt. Driften har altså ikke tilladt nybygning og nyanskaffelse, men sådanne er alligevel sket i ret stor stil i de sidste tre regnskabsår. Det vil fremgå af de nævnte regnskaber, at der i de sidste tre år er brugt 238.500 til nybygning og nyanskaffelser. Dette tal vil sikkert undre de fleste, der har konstateret, at der jo ikke er rejst en række nye bygninger, og at Askov Højskole ser ud omtrent som før. — At der imidlertid er sket noget fremgår af den kendsgerning, at vi har anmodet undervisningsministeriet om at få skolen omvurderet, og dette resulterede i, at vurderingssummen blev forhøjet 220.456 kr. på grund af ændringerne siden 1945.

I byggeplanen indgik også et par lærerboliger; men vi har ikke kunnet vente, indtil der blev mulighed for at bygge, og har derfor købt tre bygninger, der egnede sig til dette brug. I ældre tid måtte lærerne selv skaffe sig bolig ved at bygge eller leje fornødne lejligheder i byen. I dag er dette umuligt. Skolen må altså skaffe de fornødne boliger, og vi har købt »Pile-skud«, som J. Rosenkjær i sin tid byggede til laboratorium; her har Andreas Nielsen fået bolig. Dernæst har vi erhvervet »Sandagerhus« til Jørgen Bøgh og fem elever, og endelig overtog skolen »Lindely«, da fru Ingeborg Appel flyttede til Askov Nørregård. På »Lindely« bor skolens mangleårige Køkkenchef Marie Vang sammen med skolens bibliotekar Jane Hansen og otte elever. Den samlede sum for erhvervelsen og istandsættelsen af disse bygninger andrager ca. 85.000 kr., den overtagne 1. prioritetsgæld andrager 26.200. Skulle tilsvarende plads være skaffet ved nybygning, ville udgiften være blevet mere end det dobbelte.

Iøvrigt har linien i byggeplanen været foreløbig at istandsætte og modernisere de bygninger, der i alle tilfælde skulle blive stående.

Fengers Hus var komplet ødelagt, da tyskerne drog bort. Enten måtte man rive det ned, hvad adskillige mente burde ske, eller give det en grundig islandsættelse og en fornuftig anvendelse. Som tidligere meddelt besluttede vi at restaurere bygningen, og der er nu en hyggelig og smuk dagligstue, en gildestue med siddeplads til 40 personer ved bordene og et tekøkken med gasapparat samt garderobe m. m., og ovenpå findes et elev-gæsteværelse samt sovesal med madrasser. Hele huset er forsynet med smukke nye møbler og fornødent service. Den samlede udgift har andraget ca. 20.000 kr.

Hvide Hus, der jo hidtil har været præget af at være bygget som lærerbolig, rummer nu en række gode klasseværelser. Trævindeltrappen til 1. sal er ført igennem som brandfri trappe til 2. sal, der er indrettet vaskerum og toiletter. Trapper og gange er belagt med durac, elevværelserne er forsynet med garderobeskabe. Den samlede udgift har andraget ca. 29.000 kr.

På Grønnegården er der indrettet nye elevværelser både i det lokale, der egentlig, da huset blev bygget, var beregnet til laboratorium, og på loftet over lærerlejligheden er der ligeledes indrettet elevværelser; på den måde er der blevet plads til 10 elever. Samtidig er der både på 1. og 2. sal indrettet vaskerum m. m. samt lagt durac på gangene. Udgifterne hertil har andraget ca. 10.500 kr.

Som meddelt i sidste årsskrift viste det sig, at betingelserne for at frømføre tonefilm i festsalen var, at de akustiske forhold blev forbedret. Bjælkerne i loftet skulle fjernes og væggene beklædes med akustiske plader. Samtidig var det ønskeligt at få festsalen varmeisoleret, da brændselsforbruget hidtil havde været alt for stort; men dette krævede, at loft og vægge blev isoleret med glasuldsmåtter. Hertil kom, at mange kubikmeter på balkonen over scenen blev opvarmet til ingen nytte, hvorfor det var ønskeligt at udskille dette rum, der alligevel sjældent blev benyttet, fra salen. Endelig krævedes det jo også, at salen kunde mørklægges effektivt. Udgiften til filmsapparatet og dets installation kunne dækkes af en bevilling fra filmsfondet; men arbejdet i salen har kostet ca. 17.000 kr.

Et nyt kloakanlæg for byen har også påført skolen udgifter, og særligt har det været nødvendigt at give Studiestræde og pladsen foran Hvide Hus en overfladebehandling med tjære og perlegrus, så nu er krigstidens ælte afløst af rene veje og gangstier både på skolens grund og i byen.

Foruden de nævnte store poster er der mange mindre, som der ikke her skal gøres rede for, således har nyt komfur og dampgryde samt nyt gulv i køkkenet kostet ca. 10.000 kr. Pengene til de foran nævnte arbejder er skaffet på den måde, at vi har brugt erstatningssum for beslaglæggelse, har hævet 100.000 kr. af gaven og trukket resten på vor kassekredit, hvor kontoen ikke ser så godt ud for tiden.

Det arbejde, der er udført, har været meget dyrt både med hensyn til materiale og arbejdsløn, som alle, der har bygget i disse år, ved; men de

fleste forbedringer har været så påkrævede, at det ville have skadet skolens arbejde og omdømme at lade staa til.

Angående fremtiden skal blot bemærkes, at der endnu mangler centralvarme på en række elevværelser på Grønnegården, dobbelte vinduer i Hvide Hus og andre steder. Nyt skoleinventar er også ønskeligt i enkelte klasseværelser; men det er småting i sammenligning med, hvad der er gjort. Når der skal fortsættes, er det de egentlige ombygninger og nybygninger, det gælder. Hertil vil kræves nye penge, og den rimeligste ordning vil sikkert være, at Askov Højskole til løsning af disse opgaver søger et statslån; men da skolen nu kan gøre sit arbejde under forsvarlige forhold, vil det sikkert være både rigtigst og klogest at se tiden lidt an.

J. Th. Arnfred.

Skolegården i Solskin.

Før Foredraget.

Hjemme igen.

«De uundværlige» drofter Sagerne.

Vor Februar-Gæst og gæstfri Vært
under Paasketuren
Lærer N. P. Hansen, Ulkebøl.

Rektor Hjalmar Bosson
i Samtale med Hasseriis og
Wulff.

Mads Nielsen med sit Delingsførerhold blandt Askovitterne paa Paasketuren.

Poul og Bodil Engberg, Fru Christiansen og Jørgen Bukdahl paa »Bjærgøet«.

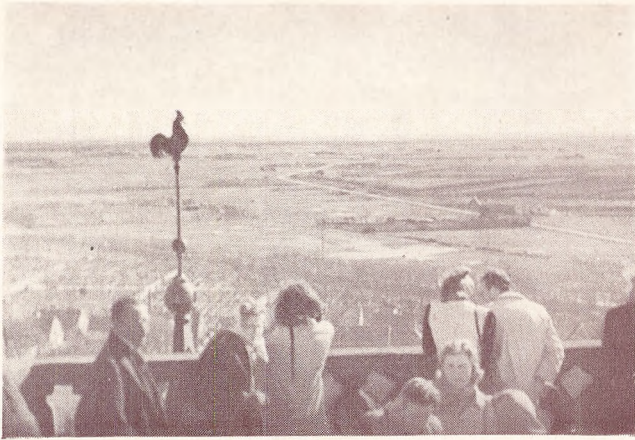
Vinterens og Sommerens Karin Holmberg.

To Venner.

Den elskelige Mr. Daniel fra Ministry of Education, Port of Spain, Trinidad.

Udsigt fra Ribe Domkirkes Taarn over Engene —

og over Byen.

Vintereleverne synger for Klosterdamerne, April 48.

SOMMEREN 1948

Da man har bedt om en kortfattet Beretning, skal jeg gerne prøve at opfylde Ønsket — med Risiko for, at ikke alle finder alt, hvad de havde ventet, i den. —

Vi oplevede — som saa mange andre Steder — et stort Frafald lige før Maj. Sandsynligvis har nogen faaet Udrejsetilladelsen i Orden i sidste Øjeblik, andre har ikke kunnet undværes hjemme, fordi de ingen Afløser kunde faa — vi er jo stadig inde i de Aar, da der for ca. 20 Aar tilbage kom for faa Børn til Verden, og Alverdens Ungdom vil til Ulandet nu. Resultatet var da ogsaa for vort Vedkommende, at af 90 Sommerpiger var 15 Udlændinge (fra Frankrig, Holland, Finland, Norge, Sydslesvig), og ca. 46 var fra større Byer. Paa Den nordiske Lærerhøjskole var Halvdelen Udlændinge og paa Julikursuset over en Trediedel; men Maalet var jo ét for dem alle: at leve med i en dansk Højskoles Liv, og det lykkedes, trods Forskellighederne.

Naar jeg blader i Dagbogen, mindes jeg mange lykkelige Øjeblikke, hvor vi mødtes i det danske eller nordiske Fællesskab, eller Menighedens, eller det medmenneskelige, paa tværs af alle Nationaliteter.

Skolelivet formede sig ikke synderlig forskelligt fra tidligere Aar. Der er dog det at bemærke, at Kamma Laursen fik Assistance fra vor 2. Aars Kursist Aase Mikkelsen, saa Gymnastikken gennem de to Træningshold fik en mere fremtrædende Plads end sædvanligt, og derved forberedtes en værdig Hyldest til Fru Ingeborg Appels 80 Aars Dag sidst i Juni.

Onsdag den 5. Maj sang vi Morgensangen omkring Byens Flagstang, og Askovs Oldemand og Kordegn, Anders Nielsen, talte til Byens Ungdom om at bevare Minderne fra den strenge Tid og Taknemligheden over Befrielsen.

I Løbet af den første Uge kom de 10 Sydslesvigere og desuden en tysk Præst, Karl Ketelhut fra Hannover, som blev her længe — han skulde hjem og starte en Højskole og følte saa hjemlig med sin milde og stilfærdige Færd.

Den første Søndag havde vi Sommerpigerne inde hos os, og Dagen før faldt det mig ind at spørge Ingeborg Appel, som i Aar var hjemme, om hun kunde tænke sig først paa Aftenen at indvi de unge i noget af Skolens Historie. Ingeborg Appel forstod, at hun kunde glæde mig med det, og sagde Ja, skønt hendes Alderstræthed maaske var endnu større,

end min Træthed var efter den altfor korte Ferie og den dobbelte Start. Det blev til megen Glæde for de unge Piger og for Ingeborg Appel selv: hun var jo Historien lyslevende!

Det er underligt herefter altid at maatte sige »var« ved Tanken paa Ingeborg Appel, der var saa levende lige til det sidste. Jeg tænker med dyb Glæde og Taknemlighed paa en Mørkningssamtale i hendes Stue faa Dage, før hun blev syg. Om de sidste Dage og om Mindefesten den 5. November fortæller Arnfred andetsteds i Heftet.

Vi havde i Begyndelsen flere gode Musikaftener, hvor vor svenske Gæst, Fru Anna Bosson, tidligere Tärna, deltog tillige med Søstrene Else og Olga Bartholdy, Ingrid og Frode Hasseriis og Marie Vang, og vi fik et Pust fra fremmede Verdener gennem en amerikansk Lærer, som kom fra Hjælpearbejdet i Finland og en Aften underholdt os med engelsk og amerikansk Musik, tildels improviseret, ret smittende i sit Humør.

Den 15. Maj havde vi en herlig Ribetur i smukt Vejr, Sommerpiger og Kursister sammen. Vi havde Tilhold paa »Munken«, blev vist rundt af Wulff, sang for Klosterdamerne og afsluttede Dagen med en Tur ned ad Aaen gennem de flade, grønne Enge ud til Sluserne og Diget ved det underligt flade Vesterhav. Det var en munter Tur i to Motorbaade, som først kom tilbage med os Kl. 20, saa vi kom sultne hjem, men mættede med Sommerfryd.

Den 17. Maj gav vore 10 Nordmænd os et levende Indtryk — gennem Fortælling, Musik og Dans — af deres store nationale Festsdag, der ikke er blevet mindre for dem efter Befrielsen.

Den 24. Maj har Kursisterne forberedt en Aften i deres Samlingsstue, »Vævehuset« ved Veum, hvor de har indbudt Lærerne og munter sig paa forskellig Vis med Oplæsning, Taler og Sange paa de forskellige Sprog, men altsammen i det gode Kammeratskabs Aand.

Grundlovsdagen blev som sædvanlig fejret i Skibelund, og Skolens Kor sang efter de to Foredrag: Skoledirektør Bernhard Hansen fra Flensborg, der talte varmt om Sydslesvig, og fhv. Finansminister Thorkil Kristensen, hvis Emne var den økonomiske Genrejsning. Efter Spisningen saa vi Rødding Højskoles Delingsførerhold under Fru Børups Ledelse, og saa var der Folkedans, hvor Brørup og Holsteds Folkedanserhold dansede for i deres smukke Dragter. Kl. 21 viste Medlemmer af Vejen-Askov-Føvling Ungdomsforeninger Heibergs »De Uadskillelige« som Firluftsskuespil, ledet af Dr. Heuch, Vejen, og Aftenen sluttede med Fyrværkeri og Aftensang. Der var godt Samarbejde om den skønne Fest og flere Tusinde Deltagere.

Nu fulgte en ret rolig Arbejdstid, kun afbrudt af hjemlige Fester — som »Svenska flaggans dag« den 6. Juni, fejret om Aftenen i Festsalen af vore fire Svenskere med Hjælp af Fru Linnea Kjær m. fl. Den var stilig og fyldt med svensk Lynne.

Til Valdemarsdagen den 15. Juni var Askov Bys Beboere som sædvanlig indbudt, og de fik bl. a. den festlige Oplevelse at høre Fru Appel

fortælle om »Kongebesøg paa Askov«. Det skal have været meget straalende.

Desværre var jeg ikke selv til Stede den Dag, da jeg den 6. rejste til England paa et 10 Dages Besøg hos en Broderdatter, som har sit Hjem i min afdøde Brors Hus i London. Min Bror døde under Krigen, og jeg vilde gerne se hans Grav — ved en Landsbykirke nær Cambridge, hvor han i mange Aar var Lektor i Dansk ved Universitetet saa vel som i London — og møde nogle af hans Venner og af mine egne fra gamle Dage — og saa endnu engang aande Englands Luft.

Jeg maatte undre mig over, saa lidt man var trykket af Londons Ruiner og Krigens andre Følger. Det var Sommer og lige forud for Olympiaden, Ansigterne var glade, Stemningen let og tryk: »We won!!« Barometeret sank igen hen paa Efteraaret, ved jeg gennem andre, men er vist steget betydeligt, da Luftbroen viste sig at holde. Der var noget fordringsløst og indtagende over dem — og mere Aabenhed indbyrdes og over for fremmede end tidligere. — Maatte Englændernes levende Interesse for den danske Folkehøjskole, som vi mærker her paa saa mange Maader, efterhaanden udstrække sig til de sydslesvigske Problemer! Men dem har de som Øboere svært ved at fatte.

Jeg naaede hjem i Begyndelsen af Ugen, der sluttede med Elevmødet og Ingeborg Appels 80-Aarsdag. Da »Kronprins Frederik« lagde til i Esbjerg, stod Øvind dér, og da Bilen svingede op foran Hoveddøren, modtog Eleverne m. fl. mig med danske Sange. Det var en underlig rig Følelse at komme med England i Hjertet og saa paa éngang rumme hele Danmark ved Siden af.

Det var St. Hansaften, jeg kom hjem til, og da gentog Sommerpigerne deres nylig opførte, nydeligt spillede »Skærmysler« for Skolens Kreds plus Askov Ungdomsforening, Ladelunds og Sløjdskolens Ungdom samt naturligvis de »Fætre«, der kunde komme. Der var Gymnastikopvisning paa Boldpladsen, mens Salen blev ryddet, derpaa et muntert Sommerbal, Kaffe og endelig Baal i Haven, hvor Engberg talte, og hvor man blev ved at synge længe efter.

Men nu maatte der handles og træffes Forberedelser til Elevmødet, hvis første Dag, Lørdag den 26. Juni, som nævnt faldt sammen med Festen for Ingeborg Appel. Lige forud for den var Folk fra hele Byen samlede ved den 10-aarige Hans Kruuses Begravelse — en Hjernebetændelse sluttede den levende og følsomme Drengs Liv her paa Jorden.

Det var en straalende Sommermorgen, vi i samlet Skare — Lærere og Venner — gik over til Askov Nørgaard og sang »Den signede Dag«, staaende i Kreds paa den grønne Plæne foran Cornelius Appels smukke Hjem, hvor en stor Del af Slægten var samlet, og hvor Ingeborg Appel nu sad paa den aabne Veranda med Børn og Børnebørn omkring sig. — Hasseriis overrakte med et Hyldestdigt Fru Appel et stort Dannebrogssflag fra Lærerkredsen: at give til Højskolen i Sydslesvig (som hun i Forvejen har testamenteret en stor Del af sin Mands Bibliotek). Fru Appel

takkede med megen Glæde og fortalte i faa Ord om »Bedstemors Flag«, som skulde hejses paa Nordslesvigs Befrielsesdag — og som jo *blev* hejst!

Næppe havde vi nydt Morgenkaffen — ved mange smaa Borde i Askov Nørgaards rummelige Stuer, — før en Skare af denne Sommers Snoghøj-Gymnaster kom vandrende i deres lysegraa Dragter og hver med en grøn Gren i Haanden. Anna Krogh overbragte deres Hilsen, og de sang »Se, nu stiger Solen« og andre skønne Sange — og fik hver et Haandtryk af Jubilaren, mens de defilerede forbi og lagde Grenene ved hendes Fødder.

Resten af Dagens Festligheder var forbeholdt Familien, indtil vi samledes, Fødselsdagsgæster og Elevmødegæster, i store Foredragssal Kl. 19 og hørte Jørgine Abildgaard (selv 25-Aars Elev) tale om »en ung Pige, der med helt Sind gik ind under det Kald og den Opgave, hun følte laa til hende i Gymnastikken«. (Var det ikke Ordene, saa dog Meningen.)

Kl. 20 var der Gymnastikopvisning paa Boldbanen. Den sluttede med, at Gymnasterne i en festlig Gangart kom frem og lagde deres røde og hvide Bonderoser i Ingeborg Appels Skød — og det mærkelige var, at Hædersgæsten, der tidligere altid flygtede fra al Hyldest, den Dag tog alt som en god Gave.

Nu fulgte den ordinære Generalforsamling, som hurtigt var overstaaet, dernæst »Klem« i Festsalen med Musik, Kaffe og megen Passiar, og ved den Tid, hvor vi plejer at gå rundt om Dammen for der at synge vor Aftensang, gik vi nu med tændte Fakler over og sang den for Jubilaren og hendes Gæster. Der bragte Arnfred Skolens Hyldest i følgende Ord:

»Det hører til Elevmødets Traditioner at synge Aftensang ved Dammen. — Naar vi i Aften kommer med brændende Fakler, er det, fordi vi gerne paa den Maade vil hylde Fru Ingeborg.

Ilden har siden Slægtens Barndom i særlig Grad været Hjemmets Symbol. I det gamle Rom, i Vestalindernes Tempel, brændte den Flamme, som aldrig maatte slukkes, og den evige Flamme over Højaltret i den romerske Kirke er et Minde derom. Naar Hjemmet skulde stiftes, eller Ilden var bleven gammel, saa hentede Husmoderen en ny Flamme fra Vestalindernes Ild til Hjemmets Arne. — Vestalinderne skulde udtages blandt Roms ædleste Slægter, og de skulde vie hele deres Liv til denne Gerning.

Den danske Højskole har den Opgave at vogte og nære den Flamme, der skulde brænde i de mange Hjem i Danmark og Norden.

Fru Ingeborg har viet sit Liv til denne Tjeneste, — hun har som en Vestalinde nidkært vogtet Helligdommen og gavmildt rakt den hellige Flamme til den Ungdom, der kom til Askov for at hente Lys og Varme til eget Hjem og Virke. — I snart to Men-

neskealdre har Fru Ingeborg gjort denne Tempeltjeneste. Hendes samlende Sind, Legemets Rankhed, Viljens Styrke og Pligtens uafviselige Krav har præget hendes Skikkelse og Færd.

Saa samles da Askovs Ungdom — gamle og nye Elever — paa Festdagen for at bringe vor Tak, vor Hilsen og vor Hyldest til Ludvig Schrøders Datter, Jacob Appels Hustru, til den omsorgsfulde Højskolemoder, den dygtige Lærerinde, den kloge Leder, men først og sidst til den Vestalinde, der har værnnet den Flamme, som er Højskolens egentlige Gave og Opgave.

Lad de mange Flammer saa være Tegnet paa, at vi kommer som Repræsentanter for de mange Hjem udover Norden, der samles i en Tak til Fru Ingeborg, og vi slutter med et Ønske, som hun deler med os: at den hellige Ild stadig maa brænde i Templet, og stærke, rene Hænder maa række den til dansk Ungdom og dermed til danske Hjem til vort Folks yderste Grænse.«

Næste Dag deltog Fru Appel og hendes Gæster i Elevmøde-Middagen, hvor C. P. O. Christiansen talte og bragte Skolen Familiens Tak og Hyldest. Bøgh sagde nogle muntre Ord i Forbindelse med Repliken fra Hostrups »Feriegæsterne«: »Der kommer Jens med Kufferterne« — om Arnfred som den, der trak det tunge Læs paa en stilfærdig og selvfølgelig Maade. — Ogsaa Wulff fik anbragt nogle af sine træffende Bemærkninger, som dog kun kan gives med de originale Ord.

Eftermiddagsmødets Talere var Holger Kjær, som talte ud fra Oplevelser paa en Rejse i Tyskland sidst i April. Arnfred talte i Tilknytning til et Foredrag af Jakob Appel, holdt i 1906 om Forholdet mellem Tro og Viden i Højskolens Forkyndelse.

Han tilføjede paa egne Vegne bl. a., at det Skel, der nu fornemmes af mange, i første Linie skyldes Kirken, som har ladet sig forskrække af Udviklingslæren o. lign. Teorier fra at se, at sand videnskabelig Forskning kun kan tjene til at afsløre Guds Skabelsesværk og Ordning.

Om Aftenen sang Elevkoret, og Else Bartholdys Orkester blandt Kursusdeltagerne musicerede, indtil Belysningen blev den rette for den Sommeraften-Spøg, som »Feriegæsterne« er, og hvor da ogsaa Lærerstaben med Hjælp af enkelte fra Kursuset udfoldede deres muntre Egenskaber. Ingen, som har set det, vil kunne glemme Bøgh som Professor, navnlig paa Stigen, eller Lotte Rud som Frk. Tudsgaard — eller Arnfred med Trillebøren fuld af Professorens Kufferter.

Elevmødet fortsatte efter de sidste Aars Skik om Mandagen. Hasseriis sammenlignede amerikansk og dansk Demokrati, Poul Engberg talte om det moderne Menneskes Flugt fra Hverdagen, en Tendens, som han naturligvis ønskede at bremse. Om Eftermiddagen Kaffebesøg i Lærerhjem-

mene. Juul Andersen indledte Kl. 16 om Kampen for Freden med en Appel til Kvinderne om at gaa ind under Ansvaret for Genopbygningen — og for Fredens Bevarelse, som ikke kunde gennemføres uden dem. Det mundede ud i en Rundebords-Konference, hvori flere af Elevmøde-Gæsterne deltog, og som vi fulgte med stor Interesse. — Ungdommen nu skyder ikke Tankerne om de store Spørgsmaal fra sig. —

Gæsterne har været saa mange i Sommer, at de vanskeligt kunde tages med i Fortællingen, saa jeg nævner dem her i tidsmæssig Orden — med Undtagelse af enkelte, som gled ind i Dagliglivet og derfor allerde er nævnt.

- Den 9. Maj: Forstander Sørheim og Frue, Toten, Norge.
- 16. — : Generalsekretær for Andelsbevægelsen Mr. Aumayun-Khan fra Hyderabad, Indien.
  - 20. — : Hovgaard Husmoderforening.
  - 22. — : Strandelhjørn Husmoderforening.
  - 25. — : Fru Karen Zabel og Fru Arne Sørensen.
  - 3. Juni: Vejrup Husholdningsforening.
  - 5. — : Faarhus Ungdoms- og Gymnastikforening.
  - 6. — : Nordiske Folkedansere.
  - 17. — : Miss Muriel Gahan og Miss Olivia Hughes, England.
  - 18. — : Dansk Kvindesamfunds Fredericiakreds.
  - 18. — : Svensk Selskab fra Ultum.
  - 21. — : Sdr. Felding Landbrugsforening.
  - 21. — : Skoleraad Albr. Johannesen, Sydslesvig.
  - 22. — : 26 franske Landmænd (ogsaa til Middag).
  - 23. — : Løgumkloster Husmoderforening.
  - 28. — : Bramminge Husholdningsforening.
  - 29. — : Højskolelærer Sv. Dahl og Rektor Gunnesen, Sverige.
  - 30. — : 80 svenske Landmænd.
  - 3. Juli: Prof. Hamilton, U. S. A.
  - 6. — : Fuldmægtig C. R. Hammer, Charlottenlund.
  - 6. — : Schweizisk Selskab paa 22 Deltagere.
  - 8. — : 90 Rektorer fra Nordisk Rektormøde paa Hindsgavl.
  - 11. — : Holbøl Husmandsforening.
  - 18. — : Mr. Eric Brown og Frue, Skoleinspektør for British Honduras.
  - 20. — : Missionær Richard Møller Petersen.
  - 21. — : Alslev og Hostrup Husmoderforeninger.
  - 22. — : 25 Englændere.
  - 25. — : To hollandske Husholdningslærerinder.
  - 27. — : Bestyrelsen for Østlandets Mælkecentral.
  - 28. — : Skoledirektør Eliasson fra Reykjavik, Bjørn Johnson og Jon Sigfusson, begge Lærere fra Island, samt en fjerde Skolemand deroppe fra.

For mange af de store Foreningers Besøg deler vi jo Æren med Andelsvaskeriet, men de store Flokke i Rutebiler og de mange Enkeltmennesker af alle Nationer hører med i Sommerens Billede, selv om de færreste faar Lov at gribe ind i Skolens Liv.

Fra 11. til 30. Juni var der en Gruppe af tyske Ungdomsledere som Gæster paa »Askovhus«, indbudt gennem Universitetets Komité for Forbindelse med Udlandet.

De fik Undervisning og Vejledning gennem flere af Lærerne og deltog nu og da i Skolernes Undervisning og Underholdning, ogsaa undertiden aktivt. —

Den 1. Juli kommer vore 48 Juli-Kursister, deriblandt 9 Nordmænd og 4 Svenskere. De bliver straks draget ind i Torsdagaften-Diskussionerne, denne Gang om Historieundervisningen i Skolerne.

Nu skal der berettes lidt om en af Sommerens store Begivenheder, Sønderjyllandsturen — af én, som desværre ikke selv kom med. — Man startede om Morgenen den 9. Juli ca. Kl. 8,15 i Rutebiler. Samtidig kørte Kursisterne i egne Biler, og de fulgtes alle til Skamlingsbanken, hvor man havde tre Timer til at orientere sig i det store Omraade af Land og Bælt, man ser ud over, og i dens Historie, som jo geologisk drejer sig om Danmarks Tilblivelse og aandshistorisk om Højskolens.

Efter Middagsspisningen deltes man i to Hold, idet Kursisterne besøgte forskellige af de ledende Mænd dernede paa Egnen for at samle Oplysninger om Forholdene, mens Sommerpigerne mere var ude for at se sig om, selv om der ogsaa for dem var ordnet et Møde med Sønderjyder, nemlig hos vore Venner i Notmark. Sommerpigerne kørte derfor nu til Dybbøl; men det regnede saa vedholdende, at man maatte søge ind til Sønderborg og valgte at tage Besøget paa Sønderborghus under Byerne, men gemme Dybbøl til næste Morgen. Derfra kørte man ud over Als til Notmark nær Danebod Højskole og mødtes ved Kaffebordene i det rummelige Forsamlingshus med adskillige Alsinger og med Forstanderens, Lærerne og Eleverne fra nævnte Skole. Sognefoged Hans Eriksen var Vært og fortalte historiske Tildragelser. Forstander Terkelsen talte naturligvis ogsaa, der blev læst paa Alsisk og sunget. — Derefter blev Salen ryddet, og man dansede Folkedanse — og fulgtes saa over i Kirken til en Aftensang. Rutebilerne havde fragtet Madrasser og Sengetøj til de unge, som blev anbragt i Salen, mens Lærerne blev taget med ud til Hjemmene der omkring.

Vi er meget taknemmelige for den Gæstfrihed og Hjertelighed, som blev vist denne store Flok af forskelligartet Ungdom, alle aabne for, hvad de mødte af Oplevelser.

Næste Morgen lykkedes Besøget paa Dybbøl, de fulgte Engberg rundt i Skanserne, mens han fortalte Historien fra 64, der baade blev Nederlags og Sejrens Historie.

Man kørte fra Dybbøl til Graasten og over Kollund tværs indover til Tønder, hvor man havde halvanden Time til Byen og Frokosten, og saa

drog videre over Møgeltønder, Rudbøl, Højer til Trøjborg og Løgumkloster med en halv Time til at se Kirken. Herfra hjem til Askov, rejsetrætte og indtryksmætte.

— Vi saa og hørte en Del i Sommerens Løb gennem Fortælling og Film om Hjelpearbejde ude og socialt Arbejde hjemme, og inden for begge Kategorier er der adskillige Askovitter i Arbejde. — Det er en god Hjælp til at leve videre at faa nogle af sine varme Tanker virkeliggjort.

Onsdag den 28. Juli kom der som allerede nævnt et anmeldt Selskab paa tre Islændinge, hvoraf Bjørn Johnson og Jon Sigfusson var gamle Askov-Elever, mens Skoledirektør Eliasson fra Reykjavik kom som Udsending fra Islands Præsident, Sveinbjørnson, og efter en Tale, hvori man takkede Askov Højskole med Henvendelse til Arnfred for, hvad den gennem al sin Tid har betydet for det islandske Folk — og for, hvad Arnfred som Skolens Leder i 20 Aar personligt har betydet — overrakte Skoledirektøren Arnfred Ridderkorset af Islands Falk. Arnfred tog som Skolens Repræsentant glad og taknemlig imod denne smukke Udmærkelse.

Denne kortvarige Højtidelighed fandt Sted under Kursisternes Afslutningsfest, hvor de allerfleste af Lærerne var tilstede. Det kom for dem alle som en Overraskelse.

Ved Elevernes Bal Aftenen efter uddelte Bøgh en festlig Vise om Begivenheden, som gjorde stor Lykke. — Det er noget, som vist kun Danske kan: glæde sig oprigtigt over en saadan smuk Gestus fra en Nabos Side — og samtidig muntre sig over det.

Som nævnt havde vi Dagen efter »den store Dag« med Haandarbejdsudstilling, Gymnastikopvisning og Bal, igen ved Hjælp af »Fætre«, gamle Askovelever, Ladelund, Forsøgsstationen og de ældste mandlige Medlemmer af Ungdomsforeningen.

Dansen blev afbrudt af en fornøjelig Mannequinopvisning, idet Eleverne paa Kjølesyningsholdet optraadte to og to i de nydelige Kjoler, de selv havde syet.

Selve Afslutningen fandt Sted Aftenen efter. Vi hørte nogle af Ægteparret Hasseriis' Duetter, Arnfred talte om den indre Stilheds Betydning, og en Repræsentant for hver Nation takkede for Sommeren. Det gjorde vi ogsaa!

KAREN HELWEG ARNFRED.

Poul Engberg udpeger kendte Punkter i Landskabet.

Middagsrast paa Banken.

Morgenturen paa Dybbøl.

«En yndig og frydefuld Sommerdag...»

I Graasten.

Ved Slottet.

I Rudbøl. Grænsen markeres.

ASKOV HØJSKOLES ELEVER 1947—48

DEN UDVIDEDE HØJSKOLE

Vinterskolen 1947—48

I. MANDLIGE ELEVER.

Der var ialt 151 elever, deraf 141 på første vinter, 9 på anden og 1 på tredje vinter. I november var der 147, i december 149, i januar 150, i februar 150, i marts 150 og i april 130.

Af eleverne var 72 sønner af gårdejere, 6 af husmænd, 19 af håndværkere og industridrivende, 7 af selvstændig handlende, 5 af landarbejdere, 9 af andre arbejdere, 1 af en handelsmedhjælper, 13 af tjenestemænd og 19 af mænd i andre erhverv.

72 af eleverne var uddannet ved landbruget, 4 landarbejdere, 5 arbejdere, 2 arbejdere i håndværk og industri, 11 handels- og kontormedhjælpere, 19 mejerister, 7 gartnermedhjælpere, 2 lærere, 18 studenter, 1 selvstændig erhvervsdrivende og 10 i andre erhverv.

112 elever var mellem 18 og 25 år og 39 over 25.

Der var 83 elever fra Jylland, 12 fra Ålborg amt, 6 fra Hjørring, 5 fra Thisted, 6 fra Viborg, 4 fra Århus, 6 fra Skanderborg, 8 fra Randers, 12 fra Ribe, 9 fra Ringkøbing, 9 fra Vejle, 5 fra Haderslev og 1 fra Åbenrå amt. —

Fra Fyn var der 19 elever, fra Sjælland 24, fra Lolland-Falster 7, fra Bornholm 3, fra Sydslesvig 8, fra Sverige 5 og fra det øvrige udland 2. 27 elever var fra købstæder.

10 havde tidligere været på Askov, 43 på andre højskoler, 27 på landbrugsskoler, 24 havde gået i fortsættelses-, handels- eller teknisk skole og 47 i højere almen skole.

II. KVINDELIGE ELEVER.

Der var ialt 186, deraf på første vinter 174 og på anden 12. I november måned var der 181, i december 182, i januar 181, i februar 184, i marts 182 og i april 175.

Af eleverne var 90 døtre af gårdejere, 14 af selvstændige håndværkere og industriarbejdere, 21 af selvstændig handlende, 2 af landarbejdere, 6 af andre arbejdere i håndværk og industri, 4 af handelsmedhjælpere, 33 af tjenestemænd og 16 af mænd i andre erhverv.

86 af eleverne var huslige, 4 arbejdere i håndværk og industri, 29 handels- og kontormedhjælpere, 2 gartnermedhjælpere, 27 sygeplejersker, 15 ungdomsskolelærerinder, 15 studenter og 8 i andre erhverv.

143 elever var mellem 18 og 25 år og 43 var over 25.

Der var 92 elever fra Jylland, 3 fra Ålborg amt, 7 fra Hjørring, 4 fra Thisted, 6 fra Viborg, 12 fra Århus, 6 fra Skanderborg, 8 fra Randers, 17 fra Ribe, 8 fra Ringkøbing, 12 fra Vejle, 6 fra Haderslev og 3 fra Sønderborg amt.

Fra Fyn var der 28, fra Sjælland 44, fra Bornholm 2, fra Lolland Falster 7, fra Færøerne 1, fra Sydslesvig 4, fra Norge 3, fra Sverige 1 og fra det øvrige udland 4.

B. DEN ALMINDELIGE PIGEHØJSKOLE

Der var 86 elever ialt. I maj måned var der 86, i juni 86 og i juli 84. Af eleverne var 20 døtre af gårdejere, 4 af husmænd, 5 af selvstændige håndværkere og industridrivende, 1 af selvstændig handlende, 2 af landarbejdere, 28 af arbejdere i håndværk og industri, 5 af handelsmedhjælpere, 8 af tjenestemænd og 13 af mænd i andre erhverv.

36 af eleverne var huslige, 21 handels- og kontorfolk, 8 syge- og barneplejersker, 1 student, 16 elever og 4 i andre erhverv.

31 af eleverne var fra Jylland, 6 fra Fyn, 29 fra Sjælland, 3 fra Bornholm, 12 fra Sydslesvig, 2 fra Thisted, 1 fra Norge, 1 fra Holland og 1 fra Frankrig.

4 havde tidligere været på husholdningsskole, 3 på handelsskole og 10 på aften- og ungdomsskole, 28 fra højere almenkoler, og 41 havde kun gået i almindelige folkeskoler.

Ser vi på højskolen i det hele, har der været 337 elever på den udvidede højskole i vinterhalvåret — 151 mænd og 186 kvinder. På sommerskolen har der været 86 elever. Endvidere var der på det 3 måneders nordiske lærerkursus 34 deltagere. Regnes det i årselever, d. v. s. hver elev i 12 måneder, bliver det 178.

NAVNE- OG ADRESSEFORTEGNELSE

OVER

ELEVERNE PÅ ASKOV HØJSKOLE

Sommerskolen 1948.

Aagaard, Inga Kirstine, Stenum pr. Brønderslev.
Andersen, Anne Marie, Gudsøllille, Roskilde.
Andersen, Esther Ring, Ørkildsgade 42, Svendborg.
Andersen, Käte Broe, Næstvedvej 15, Vordingborg.
Arpe, Ruth, Harreslevgade 27, Flensborg.
Bach, Grethe, Volstrup pr. Randers.
Bøje, Inger, Søegaardsvej 52, Gentofte.
Brüggmann, Luise, Bahnhofstrasse 2, Egernførde, Sydslesvig.
Carstensen, Helga, Tarup v. Flensborg.
Christensen, Alma, Vesterbrogade 183, København.
Christensen, Anna, Emilievej 34, Frederikshavn.
Clausen, Edith, Valbylanggade 75 B, København.
Dalsgaard, Eli, Laasby Mark pr. Laasby St.
Dietsch, Tatjana, Gersonsvej 75, Hellerup.
Eriksen, Ruth, Assedrup, Aarhus.
Fensager, Grethe, Rosenørnsallé 27, København.
Fjeldsted, Karen Viola, Sdr. Bork, Ringkøbing.
Graversen, Marie Juliane, Engelst, Fuur.
Hagsted, Esther Anni, Agtrupvej 18, Kolding.
Hammer, Jytte, Ordrupvej 161, Charlottenlund.
Hansen, Asta Sandfeld, Moesgaard pr. Kibæk, Ringkøbing.
Hansen, Ellen Margrethe, Provstegade 4, Rønne.
Hansen, Rigmor Lund, Sønderstrup pr. K. Eskilstrup.
Heicksen, Thelma, Morsum, Øen Sild.
Holm, Ellen, Bækken 6, Rønne.
Jensen, Asta, Ørritslev Brugsforening pr. Otterup.
Jensen, Ellen Ørgaard, Asylgade 13, Kgs. Lyngby.
Jensen, Henny, Tagensvej 204, København.
Jensen, Inga, Dunstrup pr. Dalbyover, Randers.
Jensen, Inge, »Lundegaard«, Nagelsti pr. Nykøbing F.
Jensen, Inge-Lise, Olfert Fischersgade 49, København.
Jensen, Karen Lilly, Nørregade 39, Frederikshavn.
Jensen, Ruth Dalsgaard, Laasby St.
Jørgensen, Birthe, Kildebakkegaards Allé 236, Søborg.
Kasper, Ellen, Højgade 15, Flensborg.
Klitgaard, Merete, Aasumvej 70, Odense.
Krüger, Elisabeth, Saxtorferweg 20, Eckernförde, Sydslesvig.
Kudahl-Petersen, Inger Marie, Høstrup Haderup pr. Skive.
Langhein, Ilse, Angelgade 7, Slesvig.
Ledél, Birthe J., K. A. S. Vest 419, Hellerup.
Liborius-Hansen, Agnes, »Croneshvile« pr. Slagelse.

Lundberg, Lis, Kapelvej 57, Rønne.
 Madsen, Grethe Maarup, Karup Flyveplads, Ringkøbing.
 Melama, Nasti, Toivala as. Finland.
 Melchior, Elizabeth, Lindenovsgade 4, København.
 Meulen, Tup van der, Hoofdstraat 219, Gorredyk, Obsterland,
 Holland.
 Meyer, Birthe, Mellemgade 35, Nyborg.
 Mortensen, Mariane Tokkesdal, »Hounsby«, Staby pr. Ulfborg.
 Møller, Astrid Christine, Havsted pr. Ravsted, Tønder.
 Møller, Grethe Stephan, Nakskovvej 49, Valby.
 Møller, Mary Christine, Vestergade 60, Tønder.
 Nielsen, Ester Modvig, Sdr. Omme, Vejle.
 Nielsen, Gunver E., Staus Mølle, Svendborg.
 Nielsen, Inge Littrup, Bjerregrav St., Viborg.
 Nielsen, Oda, Mindegade 22, Vejle.
 Nissen, Anna Kathrine, Kirkegaardsgade 32, Læk, Slesvig.
 Nygaard, Jorunn M., Bjerkelia p. Vater pr. Moss, Norge.
 Olsen, Lilly Karla, Kalvehave Mark, Præstø.
 Papsø, Gerda, Hvam pr. Kjellerup.
 Paulsen, Edel, Hejsager, Sønderjylland.
 Pedersen, Emmy, Søndersø Holme, Søndersø.
 Pedersen, Tove, Ølsemagle pr. Køge.
 Pedersen, Vilna Elidia, Møllerup pr. Ørum.
 Petersen, Eli, »Brejtdablik« pr. Tvingstrup.
 Petersen, Grete, Ringparkhus 2 A, Skive.
 Petersen, Lilly Toksværd, Grundstrupvej 39, Næstved.
 Pitter, Jenny Margrethe, »Pittersminde«, Barup, Stubbekøbing.
 Plesner, Rigmor, Anemonevej 6, Gjentofte.
 Rasmussen, Gerd Nell, Fuglsangsallé 108, Brønshøj.
 Rasmussen, Gudrun, Petersværft pr. Langebæk.
 Rasmussen, Lil. Michael, Bredgade 3, Roskilde.
 Rodewald, Karin, Schöne-aussicht 15, Flensborg-Mørvig.
 Schmidt, Sigrid, Solbakkevej 37, Vordingborg.
 Schockert, Gudrun, Norgaardholz Post Steinbergkirche, Flensborg.
 Schrøder, Edith, Koloni nr. 20 am., Kattenhunderweg, Slesvig.
 Sivertsen, Marie, Marienkrog, Dagebüll, Sydslesvig.
 Skovgaard, Lise, Jakob Knudsenvej 18, Birkerød.
 Skytte, Kirsten, Fjellerad, Aalborg.
 Steffensen, Bodil Overvad, Gjerrild, Randers.
 Stillinge, Karen Margrethe Krøuer, Sømarksvej 6, Hellerup.
 Stougaard, Elna, L. Madsbjerg, Naur.
 Sundgren, Kyllikki, Hamina Summa, Finland.
 Sørensen, Signe, Illumø pr. Stensgaard St.
 Thomsen, Erna, Nørbæk pr. Taarup.
 Vesterdal, Bodil, Bülowsvej 18 B, København.
 Vinkel, Ebba, Vinderslevholm, Kjellerup.

Nordisk Lærerkursus.

Kvindelige elever.

Bendtsen, Eli, Eidsberg, Østfred, Norge.
 Cleve, Anni, Hamina, Vilniemi, Finland.
 Deutschbein, Elfriede, Göttingen, Stegemühlenweg 61, Tyskland.
 Grundmann, Hilde, Brixgade 5, Flensborg.
 Holmberg, Karin Mariane, Kv. Uvan 11, Osthammar,
 Stockholms län, Sverige.
 Jørum, Aasbjørg, Roverud, Hedmark Fylke, Norge.

Jensen, Irene Voigt, Lyrskovgade 24, København.
 Mikkelsen, Aase, Solbjerg, Taars.
 Norrgaard, Doris, Vasa Stelsingby, Finland.
 Petersen, Ingrid, Agerskov.
 Stendevad, Randi Marie, Andst.
 Therkilsen, Tove, »Kathrinelund«, Guldager.
 Tonsberg, Laura, Romerikes Fylkesskole, Jessheim, Norge.
 Urskov, Bodil Marie, Kofoeds Træningsskole, Amager, København.

Mandlige elever.

Arestrup, Johs., Holbergsgade 26, Aarhus.
 Christensen, Erik Bjerger, »Bjelke Hus«, Sjørup pr. Farsø St.
 Enemærke, Rasmus, Haabetsvej 4, Horsens.
 Fiskvik, Johan Peter, Skatval, Nord-Trøndelag, Norge.
 Immonen, Heikki, Hamina, Husula, Finland.
 Luckow, Gero, Berlin-Wilmersdorf, Bingerstr. 17, Tyskland.
 Markstrøm, Ernst, Holmfors, Alundsby, Sverige.
 Mortensen, Arne, Gymnastikhøjskolen i Ollerup.
 Mortensen, Peder Meinert, Nordborg Slots Efterskole.
 Nielsen, Anders Willemoes, »Nørdal«, Giver pr. Aars.
 Rosén, Olle, Alsa folkhögskola, Fränsta, Sverige.
 Skov, Frode, Kattesundet 14, Nakskov.
 Eberhard, Steim, Adalbert Stifterstrasse 11, Stuttgart-Nord,
 Tyskland.

Stenberg, Gunnar, Klitmarksby, Skellefteå, Sverige.
 Stendevad, Peder Ungstrup, Andst.
 Sørensen, Jørgen Bent, Tarup pr. Odense.
 Tveit, Sigurd, Innboja, Sunn-hordland, Norge.
 Vidvei, Tor, Tordenskjoldsgade 23, Kristianssand, Norge.
 Urskov, Sven, Kofoeds Træningsskole, Amager.
 Wärnsberg, Filip, Postlåga 285, Berga, Sverige.

Kvindelige elever 1948—49.

II. års elever.

Andersen, Inge, Kadsebølle pr. Simmerbølle.
 Dela, Elsebeth, Adelgade 79, Bogense.
 Felgner, Charlotte, Toosbuygade 27, Flensborg.
 Henriksen, Elin A., Gestelevlunde pr. Espe.
 Larsen, Asta Dorothea, 4359, 6th Ave. N.E. Seattle 5, Washington.
 Nielsen, Else, Sprove Forskole pr. Stege.
 Nielsen, Rigmor, Andegaard pr. Mørke.
 Olsen, Astrid, Søndergaard pr. Lejre.
 Pedersen, Sigrid, Jyllandsgade 12, Skive.

I. års elever.

Agger, Birtha, »Øster Vinkel«, Lemvig.
 Andersen, Anne Marie, Gundsøllille, Roskilde.
 Andersen, Dina Stockfleth, Holsteinsgade 29 A, København.
 Andersen, Karen, Hvidgaard, Snøde, Langeland.
 Andersen, Kamma Bolding, Smedegade 18 Ringkøbing.
 Andersen, Karen Lilly Kirstine, »Ellebækgaard« pr. Askeby.
 Andersen, Lilly S. Høffner, Hunderup Mølle, Bramminge.
 Andersen, Lis, Elmeallé 18, Taastrup St.
 Augustinus, Grethe Ravn, Ejstrup pr. Ejstrup.
 Bak, Aase, Rodskov pr. Løgten.

- Bendixen, Aase, Skolegade 7, Grindsted.
 Blaabjerg, Marie, Ørsted.
 Boas, Grethe, Kildegaard, Hornbæk.
 Bredholt, Annelise, »Edelslund« pr. Løgten.
 Bruhn, Helga, Aagaard, Vejle.
 Buhl, Grethe Føns, »Søndervang«, Pjedsted.
 Bundgaard, Gerda Andrine, Kærup pr. Frøstrup.
 Bundsgaard, Margrethe, »Toftegaard«, Gesten.
 Bækgaard, Elisabeth, »Bakkegaard«, Stoholm, J.
 Bælum, Karen, »Uttrupgaard«, Ø. Uttrup pr. Aalborg.
 Christensen, Rigmor, Sdr. Port 32, Aabenraa.
 Dalgaard, Ingeborg, Ørsbjerg pr. Aarup, Fyn.
 Ekknud, Margit, Christiansvej 11, Sorø.
 Eriksson, Kristina, Box 125, Kvarnsveden, Kopparbergs län, Sverige.
 Eskildsen, Edith J. M., Aarslev pr. Brabrand.
 Frandsen, Karen Brix, Asaa.
 Frost, Evelyn, 1456, Hawthorne Avenue, Waterloo, Iowa, U. S. A.
 Fuglsang, Ellen, Hjortnæs pr. Vraa.
 Gothenborg, Hanna, Strindbergvej 92, Valby.
 Greve, Elsebeth, Askov pr. Vejen.
 Gundesen, Katrine, Zubianne F. C. S. Argentina.
 Hackenberger, Helene, Ingemannsvej 16, Slagelse.
 Hald, Else, Vrigsted.
 Hansen, Annelise Bigaard, »Damgaard«, Sdr. Højrup, Pederstrup St.
 Hansen, Bodil, Elbæk Mejeri, Vallø.
 Hansen, Daisy, Tycho Brahes Alle 22^a, København.
 Hansen, Else Marie, Gerritsgade 46, Svendborg.
 Hansen, Else Hedemann-, Bjergagerhaugaard, Neder Randlev.
 Hansen, Grethe Fischer, Svinninge, Sj.
 Hansen, Henny Agnete, Ræveskovvej 5, Gentofte.
 Hansen, Inge Johanne, Hakonsvej 16, Bagsværd.
 Hansen, Karen, Holmagergaard, Løgstør.
 Hansen, Karen Elise, Gloslunde Bryggeri, Gloslunde St., Lolland.
 Hansen, Kathrine, »Granly«, Felsted.
 Hansen, Marga, Schacht-Audorf, Klaus-Groth-Str., Block 3,
 Rendsborg, Tyskland.
 Hansen, Ruth Bendix, »Frederikshøj« pr. Slude, Fyn.
 Hansson, Anna C., Fællesstræde 5, Ulkebøl, Sønderborg.
 Havmøller, Edna Agnete, Egsmark Strand, Ebeltoft.
 Henriksen, Ellen Marie, Ødum pr. Aarhus.
 Henriksen, Kirsten Kingo, Aarslev St.
 Henten, Else G. Hansen, Kogsbøllegaard, Nyborg.
 Holm, Birgitte Høgsbro, Solsortvej 75, København.
 Hytteballe, Elisabeth, Maale pr. Kerteminde.
 Høgh, Dagny, Voldby Mark pr. Grenaa.
 Hørlück, Grethe, Rurup pr. Toflund.
 Iversen, Rita Helene, Hjerik pr. Roslev.
 Jacobsen, Cecilie Marie, Haugaard, Gabøl.
 Jensen, Anna Kathrine, Sejling pr. Skægkær St.
 Jensen, Anne-Lis Yde, Hundborg pr. Sjørring, Thy.
 Jensen, Gunver, Høsterkøb pr. Hørsholm.
 Jensen, Paula Wellner, »Ellinggaard« pr. Horsens.
 Jensen, Sigrid Friis, »Langkjærsgaard«, Hyllested pr. Dalmose.
 Jeppesen, Kirsten Ida G., »Risagergaard«, Ramsøllille pr. Haudrup.
 Jessen, Inge, Kaglebjerggaard, Græsted.
 Johannessen, Bodil, Dronningensvej 14, København.
 Johnsen, Dorteia, Grove pr. Brøndum.

Juul, Ingrid Bagge, Stormarksgaard, Landet, Lolland,
Jørgensen, Edith, Priorgade 11, Sorø.
Jørgensen Helga Wang, Livjægergade 26, København.
Jørgensen, Lilly Margrethe, Holsted Mølle, Holsted.
Karstad, Hallfrid, Notodden, Norge.
Kilgren, Herdis, 8750—14 Ave. N. A. Seattle, Washington, U. S. A.
Kilgren, Valborg, 8750—14 Ave. N. A. Seattle, Washington, U. S. A.
Kirstein, Bente, Hersegade 7, Roskilde.
Knudsen, Birgit, Bylderup Skole pr. Bylderup Bov.
Knudsen, Helga R. T., Borgerdiget 20, Roskilde.
Kobitzsch, Kirsten, Stenhavevej 9, Usserød pr. Kokkedal.
Kold, Marie Holmgaard, Klim Strand, Klim St.
Kold, Signe Holmgaard, Klim Strand, Klim St.
Kragh-Müller, Else, Torvet 7, Kalundborg.
Kristiansen, Signe, Bjerndrupmark pr. Klipleve.
Kræmer, Edel, Egense pr. Mau.
Ladefoged, Else, Hvorupgaard St.
Ladegaard, Mary M., Andkær pr. Børkop.
Langelund, Anne Sofie, »Dorthealund«, Brobyværk.
Langkjær, Helga, Tykskov pr. Ejstrupholm.
Larsen, Eli, Gøttrup, Bindslev.
Larsen, Ella Rolighed, Stjær Skole pr. Harlev.
Larsen, Ellen Marie, Svallerup pr. Kalundborg.
Larsen, Inger, »Hundsbjerggaard«, Vestervig.
Larsen, Kirsten Toxværd, Brahesholm pr. Rørmosehus.
Laursen, Bodil Asta, Emil Møllersgade 14, Horsens.
Leth-Espensen, Kirsten, Aarhusvej 15, Randers.
Ludvigsen, Kirsten Mehl, Hedamgaard, Frøbjerg, Rørmosehus.
Lund, Aase, Turup Skole pr. Turup.
Lund, Kirsten Klitgaard, Ringstedgade 138, Sorø.
Lunn, Gerda Margrete, Rosenørns Allé 48, København.
Madsen, Ellen, Føvling.
Madsen, Elsebeth Illum, »Steensgaard« pr. Ry St.
Madsen, Estrid Helga, »Nørrelund«, Højby, Fyn.
Madsen, Inga Estrid, Alslev pr. Varde.
Madsen, Kaja Illum, »Steensgaard« pr. Ry St.
Marcussen, Helen, Viovej 12, Hadsten.
Mejlhede, Inger, Fredensvej 27, Hjørring.
Meldgaard-Siig, Inge, Frejlev Mejeri, Frejlev St., Lolland.
Mogensen, Inga Bolt, Osted pr. Roskilde.
Mortensen, Ellen Mølgaard, Nr. Vejle, Jebjerg St.
Mortensen, Karen, Venderslev pr. Kjellerup.
Møller, Grete, Teglværkerne, »Grønland«, Egersund.
Møller, Mary C., Vestergade 60, Tønder.
Nielsen, Anna Marie, Ammitsbøl pr. Vejle.
Nielsen, Ena, Stjær pr. Harlev J.
Nielsen, Inger Marie Hørslev, Ærøgade 6, Aarhus.
Nielsen, Linda, Østergade 29, Hjørring.
Nielsen, Marie Holm, Nr. Saltum.
Nielsen, Nina Helene Møller, Søndergade 31, Stoholm.
Nielsen, Rigmor Hede, St. Taarnby pr. Vallø.
Nikolajsen, Else Ragnhild, Hornslet Mark, Hornslet St.
Nygaard, Ilse, Nr. Boulevard 23, Nykøbing Falster.
Nymand, Margit, Damende, Husby, Flensborg.
Nørholm, Inger, Gødved pr. Horsens.
Olesen, Karen Friede, Berlings Bakke 6, Charlottenlund.
Olsen, Rigmor, »Vassegaard«, Pedersker, Bornholm.

Olsen, Ulla Henny, Sankt Paulsgade 53, København.
 Pagh, Ruth Hedeager, Hoven pr. Tarm.
 Pedersen, Bodil Skou, Rodskov pr. Løgten.
 Pedersen, Else Tjørntved, Sundvænget 2, Svendborg.
 Pedersen, Inger Slej, Hvidbjerg, Thy.
 Pedersen, Karen-Marie, Dyr lægeboligen, Aarup.
 Pedersen, Karen Uhre, Møllen, Sdr. Omme.
 Petersen, Anna Østergaard, Lyhne pr. Ølgod.
 Petersen, Esther, Stakkesund 10, København.
 Petersen, Jytte Ostermann, Lyngbyvej 357, Gentofte.
 Philipsen, Rita J. M., Møllehusvej 101, Roskilde.
 Rasmussen, Esther, Hollufgaard, Odense.
 Rasmussen, Inge Benedikte Ruder, »Stenkilde«, Randers.
 Rasmussen, Jytte Birgit, Stadion Allé 6, Aarhus.
 Rasmussen, Kirstine, »Egemose« pr. Oure St., Fyn.
 Rasmussen, Sigrid, Garderhøjvej 23, Gentofte.
 Ravn, Signe Skouenborg, Askov pr. Vejen.
 Ring, Karen, Lille Torv 2, Aarhus.
 Røsjo, Berit, Hakadal St., Norge.
 Sandholt, Inger, Andrup pr. Esbjerg.
 Sandnes, Olise, Snåsa, Nord Trøndelag, Norge.
 Schmidt, Helene, Øster-Løgum, Hovslund St.
 Sehested, Johanne, Friskolen, Aarslev, Fyn.
 Sveigaard, Ketty, Ry.
 Simonsen, Bodil, Sundbyvestervej 18, København.
 Simonsen, Marie, »Damgaard«, Flovt pr. Øsby.
 Steenberg, Inge, Svinninge.
 Stendevad, Anna Kirstine Elisabeth, Elmelund, Andst.
 Støvring, Edel, »Rosvang« pr. Sjørring.
 Sunesen, Helene, Hunstrup St., Thy.
 Sveigaard, Ketty (Iversen), Frødesgade 19, Esbjerg.
 Søndergaard, Anna, Trabjerg, Skave, Holstebro.
 Sørensen, Edel Judith, Skovlund pr. Mølby.
 Sørensen, Grete, Klaks Møllegaard, Flemming.
 Sørensen, Janzy, »Vendial«, Thisted.
 Sørensen, Nora, »Ørbækklund«, Hjelm pr. Stege.
 Thomsen, Ruth, »Tolsgaard«, Herborg.
 Thygesen, Ellen Marie, St. Remmegaard, Ikast.
 Toftgaard, Ingrid, »Toftgaard«, Balling.
 Tonsberg, Erna, Lomborg pr. Bonnet.
 Uhre, Anna Borgen, Uhregaard pr. Tistrup.
 Vestergaard, Gudrun, Stenum pr. Brønderslev.
 Vilholm, Ellen, Danding pr. Brædstrup.
 Vinkel, Ebba, »Vinderslevholm«, Kjellerup.
 Winther, Gerda, Præstkjær Skole pr. Holsted.
 Winther, Stinne, »Lundenæs« pr. Sibbersund.
 Ægidius, Janemarie, »Sofielund« pr. Hjerm St.
 Østergaard, Karen Margrethe, »Strandholt«, Hansted pr. Horsens.

Mandlige elever 1948–49.

II. års elever.

Andersen, Anker Holm, Stationsvejen, Gudme, Fyn.
 Bjartalid, John Reid, Klaksvig, Færøerne.
 Heerulf, Bent Martin, Stockflethvej 23, København.
 Holme, Kristian, O. Feldborg pr. Skive.
 Källberg, Sture, Springsta, Västerås, Sverige.

Koch, Carl, »Nørmark«, Lemvig.
 Mejlhede, Poul, Fredensvej 27, Hjørring.
 Mundbjerg, Niels Ib, Østergaard pr. Ranum.
 Nielsen, Svend Erik, Haubro.
 Petersen, Jørgen, Gudum, Slagelse.
 Rosiek, Frederik, Priorgade 1, Aalborg.
 Skjærlund, Kresten Bækgaard, Gludsted pr. Hampen.
 Thomsen, Jens Chr., Sdr. Bramdrup.

I. års elever.

Albinus, Niels, Japanvej 26, København.
 Andersen, Hans Due, Skovlygaard pr. Borup.
 Andersen, Vagn, Askov Møllegaard pr. Bøgesø.
 Baardseth, Kjell, Sarpsborg, Østfold, Norge.
 Behnfeld, Karl-Heinz, Sønderfahnestedt, Slesvig.
 Behrens, Franz, Peter Bangsvej 18, København.
 Bentholt, Anton Møller, Haubro St., Himmerland.
 Bendix, Hans, Ø. Allé 68, Vejen.
 Berg, Ole, Skansegade 7, Frederikshavn.
 Bertelsen, Johannes, Ildved pr. Jelling.
 Bjerring, Robert, Mammen Nørremark, Bjerringbro.
 Bom, Frede, Havnen 8, Sæby.
 Botne, Tore, Bugaarden pr. Sandefjord, Norge.
 Bruhn, Heinz-Herbert, Mühlenstrasse 25, Rendsborg, Sydslesvig.
 Bruhn, Henning, Egtved.
 Brøns, Johs. Fog, Rømersvej 23, Odense.
 Buhl, Poul, Kristrup, Randers.
 Bækklund, Sigurd, Bækstrup pr. Ullerslev.
 Bøgh-Sørensen, Tage, Nr. Lyndelse Mejeri, Odense.
 Carlsen, Jørgen, Egaa pr. Hjortshøj.
 Christensen, Viggo, Brøth, Barrit St.
 Christiansen, Jørn Foght, Glud pr. Horsens.
 Ehrenskjold, Preben, Pontoppidansgade 9, Nykøbing F.
 Elmgaard, Thorkild, Bjerlev, Jelling.
 Engfalk, Harald S. Th., Thuresensgade 36, Odense.
 Eriksen, Lars Thøste, V. Vedsted pr. Ribe.
 Frank, Hans Mose, Glaciset 38, Kgs. Lyngby.
 Fredlund, Vagn Holger, Ewaldsgade 7, Aarhus.
 Fromsejer, Peder Degn, Skærbæk.
 Furestubby, Lennart, Velandersväg 12, Stockholm, Sverige.
 Graucob, Peter Patrick, 73, Northways, Iwiss Cottage,
 London N. W. 3.

Grosser, Helmut, Harreslevg. 66, Flensborg.
 Grossert, Niels Axel, Kirkegade 20, Nordborg 1.
 Hansen, Anders Serup, Sdr. Rind, Rindsholm.
 Hansen, Erik Fogh, Havrebjerg St., Sj.
 Hansen, Hans Thorkild, St. Ebberup pr. Sorø.
 Hansen, Jens Peter, Klippinge.
 Hansen, Sven Erik, Bjeragerhaugaard pr. N. Randlev St.
 Hansen, Svend Aage, Ø. Skovvej 19, Aarhus.
 Haugaard, Jes, Vestergade, Røde-Kro.
 Haukeland, Hans, Søvildgrend pr. Bergen, Norge.
 Hess, Gunner, Haraldskær pr. Skibet.
 Hinrichsen, Albert, Gravene 13, Haderslev.
 Holst, Niels, Damgaardsvvej 41, Klampenborg.
 Holzhauer, Ernst, Ehlershausen 241, Lehrte, Tyskland.
 Hörluck, Anders Dons, Rurup pr. Toftlund.

- Iversen, Peter, Frørup pr. Stepping.
 Jacobsen, Anders, Vosemose, Holmstrup.
 Jacobsen, Jacob, Amhøjgaard, Bjerre pr. Braaskov.
 Jakobsen, Kristen, Randersvej 35, Hammel.
 Jacobsen, Olaf, Herregade 18, Rendsborg.
 Jansson, Arvid Ake, Turingegatan 45, Södertälje, Stockholms län,
 Sverige.
- Jensen, Asger, Svallerup pr. Kalundborg.
 Jensen, Kaj Erik, Rogenstrup Skole pr. Løgstrup.
 Jensen, Karl Kristian Skou, Trunderup pr. Kværndrup.
 Jensen, Preben Egon, Skovhuse pr. Vesterborg.
 Jensen, Søren, »Kirkely«, Torrild, Odder.
 Jensen, Aage Kirkegaard, Toustrup.
 Johansen, Henri E. Bitsch, Læsø pr. Vesterskov, Lolland.
 Jürgensen, Wilhelm, Nørregade 53, Husum, Sydslesvig.
 Jørgensen, Erik, Søvind Mejeri pr. Søvind St.
 Jørgensen, Jes Lassen, Almstrup.
 Kjeldgaard, Poul S. Møller, Nr. Rind pr. Skals.
 Kjeldgaard, Svend Karl Møller, Nr. Rind pr. Skals.
 Kobbernagel, Mogens, Nr. Alslev.
 Kongsø, Ole, Roskildevej 297 A pr. Valby.
 Kristensen, Arne, »Ivershaab«, Vodskov.
 Kristensen, Hans, »Biviumgaard«, Humlebæk.
 Kristensen, Kristian Hedeager, »Pedersborg«, Ølgod.
 Krog, Gustav, Borbjerg pr. Holstebro.
 Laigaard, Svend Aage, »Brigsted Møllegaard«, Søvind.
 Larsen, Chr. Toksvig, Velling St.
 Larsen, Helge, Vaalse pr. Nr. Alslev.
 Larsen, Kristen Jespersen, Veddum Kær.
 Larsen, Wilmer N., 4359, 6th Ave. N. E. Seattle, 5, Washington,
 U. S. A.
- Laursen, Jens Edelhardt, Danstrupbundgaard pr. Ulstrup.
 Laybourn, Poul Verder, Fr. sundsvej 82, København.
 Lempelius, Rolf-Erwin, Moltkegade 35, Flensborg.
 Leutenegger, Edwin, Oberstetten b. Schwarzenbach (St. Gall),
 Schweiz.
- Liengard, Keld, Frøslev Skole, Padborg St.
 Lochner, Norbart, Celle, Jägerstr. 44, Tyskland.
 Luitweiler, Preston, 400 W 119th St., New York 27, U. S. A.
 Madsen, Børge Møller, Besser pr. Tranebjerg, Samsø.
 Madsen, Ejnar, Aatte pr. Føvling.
 Madsen, Erik Lauritz, Foerlev, Skanderborg.
 Madsen, Troels Kallesøe, Skeby pr. Otterup.
 Matras, Hans David, Kirkja, Fugloy, Færøerne.
 Mikkelsen, Carl Anker, Holme pr. Viby, J.
 Mikkelsen, Dan Viuf, Søvind Skole pr. Søvind St.
 Moesgaard, Aage, Volling pr. Balling.
 Mortensen, Norval, Tyler, Minnesota, U. S. A.
 Mølgaard, Vagner, Skovenge, Aabybro.
 Nielsen, Chr., Eskildstrup pr. Kassepose.
 Nielsen, Ejnar Bøgild, Grauballe By.
 Nielsen, Frank Kjær, Støttrup pr. Farsø.
 Nielsen, Hans Gregers, »Bakkegaard«, Strøby Egede pr. Køge.
 Nielsen, Jens Medum, »Medumgaard«, Ølgod.
 Nielsen, Johs. Stougaard, Brøndum pr. Hobro.
 Nielsen, Ove Hvid, Todbjerg, Hjortshøj St.
 Nielsen, Tage Bundgaard, Vedelsgade 68, Vejle.

- Nielsen, Svend Aage Østergaard, Holdthostrup, Hobro.
Nielsen, Viggo Høj, Hellumlund, Hellum.
Nygaard, Ib, Nr. Boulevard 23, Nykøbing F.
Olesen, Ole Vestergaard, Borris.
Pedersen, Aksel Peter, Brusholt, Uggerholme.
Pedersen, Eigil Kjær, Hald pr. Højslev.
Pedersen, Henry, Villa »Vest«, Dragsbæk, Thisted.
Pedersen, Holger Sejten, Tornelund, Sdr. Vissing.
Petersen, Bruno Ellegaard, »Grattebjerggaard«, Kolby, Samsø.
Petersen, Henning Kyhl, »Bjerregaard«, Fredsted pr. Viuf.
Poulsen, Jens Jørgen, Næstild, Jebjerg.
Rask, Herluf Nørskov, Thorning Toftgaard pr. Kjellerup.
Rasmussen, Bent, Vallensved pr. Fodby.
Rasmussen, Gerald, Junction City, Oregon, U. S. A.
Rasmussen, Jens Frede, Østervang pr. Kr. Hyllinge.
Rasmussen, Torkil Schmidt, Taastrup pr. Harlev.
Raunkjær, Knud Petersen, Lyhne pr. Ølgod.
Rosenstand, Stig, Vedsted, Hviding St.
Rossen, Arne, Jernbanegade 29, Kolding.
Schmidt, Frode Dall, Bredgade 42, Aarup.
Sand, Thomas Djernæs, Velling St.
Schøler, Tage Fredslund, Thorsager.
Sibbesen, Hans Frede, Stepping.
Sieber, Hermann, Fraubrunnen (Bern), Schweiz.
Simonsen, Johan Nygaard, Ribevej, Bramminge.
Skovbjerg, Alfred, Hoven, Tarm.
Steinman, Hans, Unterseen/Interlaken, Schweiz.
Strunk, Georg, Rønnersvej 14, Kiel-Elmschenhagen, Tyskland.
Sunesen, Jens Chr., Hundstrup, Thy.
Svennman, Rolf Ingemar, Solhaga, Dingtuna, Sverige.
Søndergaard, Børge, Løvel pr. Viborg.
Sørensen, Arne Juul, Enslev pr. Grenaa.
Sørensen, Knud Tvede, Brejninge.
Sørensen, Peder L., Pandrup.
Sørensen, Preben, »Dovergaard« pr. Ry.
Therkelsen, Anders Juhl, Ildved pr. Jellinge.
Thorup, Marinus, Husby pr. Ulfborg.
Thude, Hans M. J., Vilslev, Gredstedbro.
Thygesen, Aage Villiam, Lyhne pr. Ølgod.
Thysen, Broder Hansen, Lundgaard pr. Frifelt.
Tvergaard, Chresten Godæksen, »Strandet« pr. Højslev.
Vaaben, Peter Hellesø, Mariegaard, Gesten.
Walsted, Chr., Felsbæk Mølle pr. Felsted.
Varming, Ole, D. A. K., pr. Brejninge St.
Werth, Georg John, Davos-Platz, Schweiz.
Westergaard, Arne, Vejbelsgade 6, Lemvig.
Willumsen, Troels, Kolby, Samsø.
Wolf, Peter Clausen, Rinkenæs.

ASKOVKREDSE

København: Formand: *Haakon Vitting Andersen*, Tingshøjvej 26A¹, Søborg.

Ringsted: Formand: Konsulent *Søren Buus*, Ringsted.

Kalundborg: Formand: Journalist *Karen Greve*, Kalundborg.

Odense: Formand: Valgmenighedspræst *S. Rørdam Clausen*, Odense.

Aarhus: Formand: Reklamechef *E. Buddig Johansen*, Polarvej 9, Aarhus.

Aalborg: Formand: *Georg Christiansen*, Mou.

Skjern-Ringkøbing: Formand: Grd. *Svend Grønberg*, Aadum pr. Tarm.

Varde: Formand: Gartner *Axel Nielsen*, Varde.

Horsens: Formand: Gdr. *J. Damgaard Nielsen*, Gangsted pr. Hovedgaard.

ASKOVGÅRDEN

Settlementet Askovgården på Nørrebro i København er et arbejde, der bl. a. tilsigter at bringe et møde i stand mellem askovelever i København og folk i settlementets nabolag (Blågårds plads-kvarteret) — hovedsageligt ved at samle dem i klubber en gang om ugen.

Angående settlementsarbejde, dets baggrund og idé kan man fx. læse i Dansk Udsyn 19. årg., s. 328, i Højskolebladet 1943, s. 166, i Askov Højskoles årsskrift for 1943, s. XIV og i Askovgårdens beretninger — især beretningen om 1946, hvoraf enkelte eksemplarer endnu står til rådighed for interesserede.

Den nødvendige økonomiske støtte fra privat side ydes fortrinsvis af askovelever. Bidragydere får beretningen for det år, hvori deres bidrag er indgået, samt Askovgårdens vedtægter. Ved at tegne sig for et *fast årligt bidrag* gør man det lettere for ledelsen at disponere og opnår ret til skriftlig deltagelse i valg til styrelsen og til personlig deltagelse i Askovgårdens generalforsamling.

Askovgårdens styrelse bestod i 1948 af: statskonsulent *Johs. Novrup* (formand), sognepræst *Poul Garde* (næstformand), stud. polit. *J. Kr. Lomholt*, lærerinde *Ingeborg Trier* og læge *Axel Arnfred*.

Alle pengebidrag bedes man venligst indbetale til postkonto nr. 88750, Settlementet Askovgården, København N., med tydelig angivelse af, hvor meget der er tænkt som fast årligt bidrag og hvor meget som almindeligt bidrag. (Tidligere tegnede årsbidrag forventes indbetalt i løbet af februar og marts måned.)

Nærmere oplysninger om arbejdet — fx. med henblik på deltagelse — kan fås ved henvendelse til sekretæren, for tiden under adressen: *N. H. Arnfred, Saxogade 91⁵, København V.*

ASKOV HØJSKOLES REGNSKAB

FRA 1. MAJ 1947 TIL 30. APRIL 1948

INDTÆGT

Kassebeholdning		108,95
Sommerskolen	9.359,00	
Nordisk lærerkursus	2.975,00	12.334,00
Vinterskolen	97.244,55	
Efterbetaling	895,50	98.140,05
Julikursus	1.759,00	
Efterårsmøde	2.027,50	3.786,50
Leje af lærerboliger	4.380,00	
Leje af elevværelser	11.958,00	16.338,00
Jordleje		300,00
Solgt byggegrund		2.128,50
Østergårds legat		50,00
Statstilskud: 1) Finansloven	25.500,00	
2) Højskoleloven	84.518,84	110.018,84
Erstatning for beslaglæggelse		15.186,47
Fra filmsfonden		35.000,00
Diverse indtægter		140,00
		<u>293.531,31</u>
Hævet på kassekredit		58.939,00
		<u>352.470,31</u>

UDGIFT

Lønninger	141.415,00
Reparationer	21.212,58
Nyanskaffelser	90.751,92
Sundhedskonto	1.333,40
Undervisningsmidler	1.227,50
Biblioteket	5.861,91
Skatter og afgifter	1.329,89
Renter og afdrag	13.415,32
Omkostningskonto	74.914,77
Diverse udgifter	949,80
	<u>352.412,09</u>
Kassebeholdning	58,22
	<u>352.470,31</u>

REGNSKAB FOR »ASKOV LÆRLINGE«

SEPTEMBER 1947 TIL AUGUST 1948

INDTÆGTER

Indsamling til højskolen i Sydslesvig	10.966,65	
Kontingent, rest af året 1947	1624,88	
Kontingent for året 1948	4556,65	
Kontingent for året 1948 fra Dansk Udsyn	1800,00	7.981,53
Gave fra en gammel elev		60,00
Renter i Andelskassen 20,40 + 16,85	37,25	
Renter på girokonto	3,63	40,88
		19.049,06
Kassebeholdn. pr. 1. septbr. 1947:		
1) Giro	194,47	
2) Andelskassen	2480,33	2.674,80
		21.723,86

UDGIFTER

Udskilt formue tilh. højskolen i Sydslesvig	10.966,65	
Understøttelse: Vinterskolen	1685,00	
Sommerskolen	435,00	2.120,00
Tilskud til sydsl. elevvers håndarb.	211,75	
Tilskud til biblioteket	300,00	511,75
Blomster og krans		46,75
Porto og fragt		1.054,99
Tryksager og korsbånd	308,05	
Trykning af årsskriftet	2811,00	
Løn	100,00	3.219,05
		17.919,19
Kassebeholdning 31. aug. 1948 på giro	99,88	
i Andelskassen ..	3704,79	3.804,67
		21.723,86

Askov, den 1. septbr. 1948.

Andreas Nielsen.

Ovenstående regnskab er dags dato revideret og fundet i overensstemmelse med de foreviste bøger og bilag. Den opførte kassebeholdning er til stede.

p. t. Ladelund, den 10. septbr. 1948.

Johs. Dons Christensen.   Emil Konradi.

LEGATER KNYTTEDE TIL ASKOV HØJSKOLE

LUDVIG OG CHARLOTTE SCHRØDERS MINDELEGAT

bestemt til understøttelse af elever på Askov højskole.

Legatets størrelse er 9542,98 kr., hvorfor der foreligger obligationer på de 7000 kr. og en sparekassebog på resten. Renten er anvendt til understøttelse af elever.

LÆRER ØSTERGARD OG HUSTRUS LEGAT

Renten af legatet, 50 kr. i år, er indgået i skolens kasse, tilsendt fra Århus amts skolefond.

RASMUS FENGERS LEGAT

er givet til direkte støtte for skolen. Legatet ejer 3000 kr. i kreditforeningsobligationer og en sparekassebog på 4612,23 kr. Renten er anvendt til støtte for sydslesvigske elever.

MORTEN JØRGENSEN OG HUSTRUS LEGAT

er givet til friplads på den almindelige pige-højskole om sommeren. Legatet ejer 2000 kr. i obligationer. Renten vil blive anvendt til støtte for en pige på sommerskolen.

N. F. S. GRUNDTVIGS MINDELEGAT

stiftet 1883 af en »norsk højskoleven«, er på 1911,94 kr., som indestår i Vejen bank.

ASKOV BIAVLERFOND

Legatet er oprettet af »en ven af flid og nøjsomhed«. Det består af obligationer på 1500 kr. og en sparekassebog på 115,22 kr. Renten er efter fundatsens bestemmelse anvendt til støtte for biavl i Jylland efter forslag fra biavlforeningens styrelse.

VIGGO ULRIKS PRÆMIELEGAT

Legatet ejer en obligation på 1000 kr. og en sparekassebog i Vejen Sparekasse på 905,33 kr. Som sædvanlig er der i år udbetalt 40 kr. i præmie gennem bestyrelsen for Dansk Andels Ægekspor.

HEINRICH OG JOHANNE NUTZHORN'S LEGAT

Legatet er skænket af Johanne og Heinrich Nutzhorn i 1925. Grundkapitalen er kr. 4000, beløbet indestående i Brørup Bank. Renten anvendes til støtte for elever på højskolen og uddeles af skolens bestyrelse. Hidtil er særlig sønderjydske elever kommet i betragtning. Med påløbne renter udgør Legatsummen kr. 4555,95.

SOGNEFOGED JOHS. POULSEN OG HUSTRUS LEGAT

Legatet, der blev oprettet 1946, er på 5000 kr. — Renten skal tildeles elever fra Årre sogn i portioner à 200 kr.

For beløbet plus indvundne renter 5202,25 kr. blev der i februar 1948 købt 4½ pct. kreditforeningsobligationer, så legatet 1. maj 1948 ejer kreditforeningsobligationer til 5000 kr.; endnu er der ikke uddelt nogen legatportion.

VEDTÆGTER
FOR
FORENINGEN »ASKOV LÆRLINGE«

§ 1.

Foreningens formål er at styrke og vedligeholde sammenholdet mellem Askov Højskole og dens elever indbyrdes og såvidt muligt støtte trængende elever.

§ 2.

Medlem af foreningen kan enhver blive, som har været lærling på Askov Højskole. Arsbidraget fastsættes af generalforsamlingen. — Livsvarige medlemmer betaler mindst 50 kr. én gang for alle.

§ 3.

Foreningen udsender årligt til sine medlemmer et årsskrift indeholdende meddelelser fra skolen og så vidt muligt bidrag fra skolens lærere, så det kan blive en fyldig hilsen til skolens gamle elever. Der kan i årsskriftet også optages bidrag af andre end skolens lærere.

§ 4.

Foreningens generalforsamling og bestyrelsesmøder afholdes i almindelighed på Askov. Ekstraordinære møder kan afholdes andet steds efter styrelsens enstemmige beslutning.

§ 5.

Generalforsamlingen afholdes ved det årlige efterårs-elevmøde. Ved simpel stemmeflerhed vælges 9 styrelsesmedlemmer. Styrelsens medlemmer sidder 2 år og vælges med 4 og 5 hver gang. Desuden vælger hvert vinterhold af sin midte et medlem for to år skiftevis kvindelig og mandlig. På generalforsamlingen vælges 2 revisorer, der sidder i 2 år. De afgår skiftevis hvert andet år.

§ 6.

Styrelsen fastsætter selv sin forretningsorden. Den varetager foreningens interesser og vælger af sin midte en formand. Styrelsen ordner selv det fornødne med hensyn til årsskriftet, og antager en lønnet sekretær. Regnskabsåret går fra september til september.

§ 7.

Udgifterne til årsskriftet og til forretningsførelsen i det hele udredes af foreningens kasse. Overskuddet anvendes til trængende elever, som søger understøttelse. Styrelsen kan af midlerne bevillige et vist beløb til biblioteket og andre nærliggende formål. — Foreningens formand har krav på rejsegodtgørelse til styrelsesmøderne.

§ 8.

På den årlige generalforsamling er dagsordenen følgende:

1. Beretning ved formanden.
2. Regnskab.
3. Valg af styrelsesmedlemmer.
4. Valg af revisor.
5. Eventuelt.

§ 9.

Ekstraordinær generalforsamling kan indkaldes af styrelsen med mindst 14 dages varsel og skal afholdes, når mindst 50 medlemmer kræver det. På en sådan kan tages bindende beslutninger og foretages bindende valg, når mindst $\frac{1}{3}$ af foreningens medlemmer er tilstede personligt eller ved fuldmagt (§ 10). Er den ekstraordinære generalforsamling ikke beslutningsdygtig, kan en ny indkaldes med 14 dages varsel, og på denne kan gyldige beslutninger tages ved simpel stemmeflerhed. Dagsorden meddeles sammen med mødets indvarsling.

§ 10.

Alle afstemninger og valg på generalforsamlingerne afgøres ved almindelig stemmeflerhed. Styrelsen bestemmer afstemningsmåden. 10 medlemmer kan dog forlange hemmelig afstemning, som da finder sted for det pågældende tilfælde. Et medlem må for at kunne afgive sin stemme personlig være til stede eller have meddelt et tilstedeværende medlem skriftlig fuldmagt.

§ 11.

Udenfor dagsordenen kan ethvert medlem drage spørgsmål af almindelig interesse for foreningen frem til forhandling eller derom æske styrelsens mening.

§ 12.

Ansøgninger om understøttelse sendes til formanden, som forinden har meddelt tiden for indsendelsen. Styrelsen bestemmer, hvem der kommer i betragtning ved uddeling af understøttelser, og hvor store beløbene skal være.

§ 13.

Medlemmer, der ønsker at udtræde af foreningen, må skriftligt meddele det til sekretæren.

§ 14.

Styrelsen sørger for, at hvert elevhold på Askov Højskole bliver opfordret til at indtræde i foreningen.

§ 15.

Disse love kan ændres på en generalforsamling, når forslag derom stilles af styrelsen eller mindst 15 medlemmer. Forslag om lovændring må være indsendt til formanden senest 1 måned før generalforsamlingen.

Således vedtaget på generalforsamlingen den 11. september 1948.

Elisabeth Iversen,
formand.

MEDDELELSER

Elevmødet afholdes på Askov højskole lørdag den 10. september og søndag den 11. september.

Efterårsmødet afholdes i dagene 11.—14. september.

Sommerens elevfest afholdes lørdag den 25. juni—mandag den 27. juni.

Festen begynder lørdag kl. 17. — Deltagerne bedes melde sig inden 20. juni. Sengetøj medbringes.

*J*det jeg på medlæreres og egne vegne takker for de gaver, som der på de foregående blade er gjort rede for, må jeg endnu med oprigtig påskønnelse nævne 4500 kr., som af lovgivningsmagten årlig er bevilget til støtte for anden og tredie vinters elever, og som er uddelt af skolens bestyrelse.

J. Th. Arnfred.